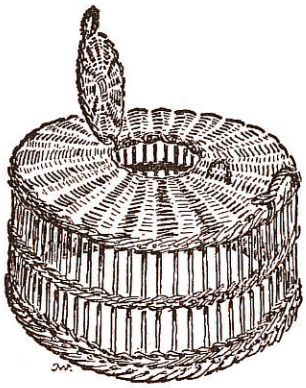

Ons Heem

TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

JG. 27, 2 en 3 * LENTEMAAND-BLOEIMAAND 1973

HULDENUMMER J. WEYNS

VAN EN VOOR ONZE LEDEN.

Panorama van Brugse geschiedschrijving sedert Duclos 1910-1970, Brugge, 1972, 310 blz. Bestellen bij Koninklijke Gidsenbond van Brugge en W.-Vlaanderen, dhr. Priem, Rodenbachstr. 9, 8000 Brugge. Ziehier de inhoud : *In Memoriam Is. Ducheyne ; Antecedenten van Duclos' standaardwerk* door A. VIAENE ; *Geschiedenis van de stad en haar instellingen* door PROF. DR. E.I. STRUBBE (†) ; *Economische en Sociale Geschiedenis,* door DR. JOS. DE SMET (†) ; *Armenzorg, ziekenverpleging, scholen en onderwijs* door A. VIAENE ; *Kerkelijke geschiedenis* door PROF. DR. P. DECLERCK ; *Bouwkunst, beeldhouwkunst en toegepaste kunst* door DR. L. DEVLIEGHER ; *Schilderkunst* door DR. A. JANSSENS DE BISTHOVEN ; *Letterkundig leven* door DR. K. DE CLERCK ; *Typografie* door A. SCHOUTEET ; *Volkskunde* door H. STALPAERT. Deze synthese van de geschiedenis van Brugge sedert Duclos is een kostbare aanwinst voor onze streekgeschiedenis. Deze aantekeningen bij elk artikel zijn een rijke bron van bibliografische gegevens. De stevige en « uitgebalanceerde » samenvatting van de geschiedenis van « Brugge die scone » maakt het tot een werkboek. De algemene gegevens over de geschiedschrijving in West-Vlaanderen zijn zodanig dat ieder heemkundige uit deze gouw het graag zal willen inkijken.

JOZEF DELEU, *Frans-Vlaanderen,* Tielt, 1972, 189 blz. Bestellen bij Drukkerij Lannoo, Kasteelstraat, Tielt. Een kijkboek met schitterende layout. Dit foto-album bevat echter veel meer. Jozef Deleu beschrijft de geschiedenis en bibliografie ; Frits Pittory geeft kaarten met commentaar, alsook een korte geschiedenis van de meeste steden. Als eerste kennismaking met Nederland-in-Frankrijk (het boek geeft immers veel meer dan wat de titel « Frans-Vlaanderen » laat vermoeden) bevat het werk gesneden brood. De uitgeverij maakte er een « prachtwerk » van.

B. BIJNENS, *VI Frans-Vlaams Jaarboekje 1973,* Woesten, 1972, 112 blz. Bestellen op P.R. 93.59.48 tegen 85 fr. bij Bert Bijnens, Dirk Boutslaan 8, 8460 St.-Idesbald-Koksijde. Men moet de lof niet meer zingen van die uitgave. De vijf eerste volkse jaarboekjes zijn een kostbaar bezit. Zij worden gezocht en geraadpleegd. Het zesde jaarboekje overtreft de vorige. « Metselaarskentekens » luidt de titel van een prachtige geïllustreerde dokumentatie, die door elke volkskundige dient nagezien. Taalkunde, folklore, naamkunde, heemkunde, stoeten, processies, heiligenverering, straatnamen, molens en ijslandvaarders zijn onderwerpen, die sappig behandeld worden.

ELFRIEDE FERBER, *Het antieke meubel,* 2de druk, Baarn, (Het wereldvenster), 1971, 176 blz., 170 afb. Bestellen bij Luc Ruys, Uitgeverij De Branding n.v., Korte Winkelstraat, 2000 Antwerpen. Benevens de illustraties worden 191 voorbeelden van meubels beschreven. Ernst Hofman geeft praktische raadgevingen bij de aankoop van antieke meubels en het geheel wordt afgesloten met een lijst van trefwoorden en verklaringen over de voornaamste vaktermen. Meubelen uit Zuid-Nederland en Nederland-in-Frankrijk worden er bijna niet in behandeld, maar het boek is een gedegen handleiding om algemene kennis over meubels uit alle landen op te doen. Geen enkele meubelliefhebber — en welke heemkundige is dit niet ? — zal dit werk willen missen.

D. CRACCO en M. DE BRUYNE, *Alexander Rodenbach Herdenking 1969,* 11 blz., Roeselare, z.d. Bestellen bij dhr. Michiel De Bruyne, H. Verrieststraat 31, 8810 Roeselare. Dit werkje bevat een levensbeschrijving van « de Blinde van Roeselare » en 102 nummers van geëxposeerde voorwerpen, kort beschreven. Men staat verbaasd hoe de heemkundige kring van Roeselare zoveel materiaal bijeen kon verzamelen nopens een blinde parlementair, die zijn tijd beheerste en de blindenzorg sterk vooruit hielp.

HUYGHEBAERT, *Geschiedenis van de Sint-Amandsparochie te Roeselare 1872-1972,* Roeselare, 1972, 250 blz. Bestellen op P.R. 543465, dhr. Desmet G., Prins Boudewijnstraat 77, 8800 Roeselare, tegen de prijs van 300 fr. + 10 fr. verzendingskosten. Deze parochiegeschiedenis is een voorbeeld voor wie zich waagt op dit gebied. Vooreerst wordt zowel de materiële als de geestelijke geschiedenis van een kerkgemeenschap fijn beschreven. Spiritualiteit, onderwijs, godsvruchtige genootschappen, materiële uitrusting worden evenwichtig behandeld. Ten tweede willen wij hier vooral loven de grafieken waardoor men een overzicht krijgt van het « samenleven » van het personeel. Ten derde is dit boek het eerste bij ons weten dat de postconciliare tijd van uit een plaatselijke kerkgemeenschap zo vakkundig behandeld. Niet alleen de heemkundige maar de hedendaagse zielzorger zal dit werk met vrucht raadplegen.

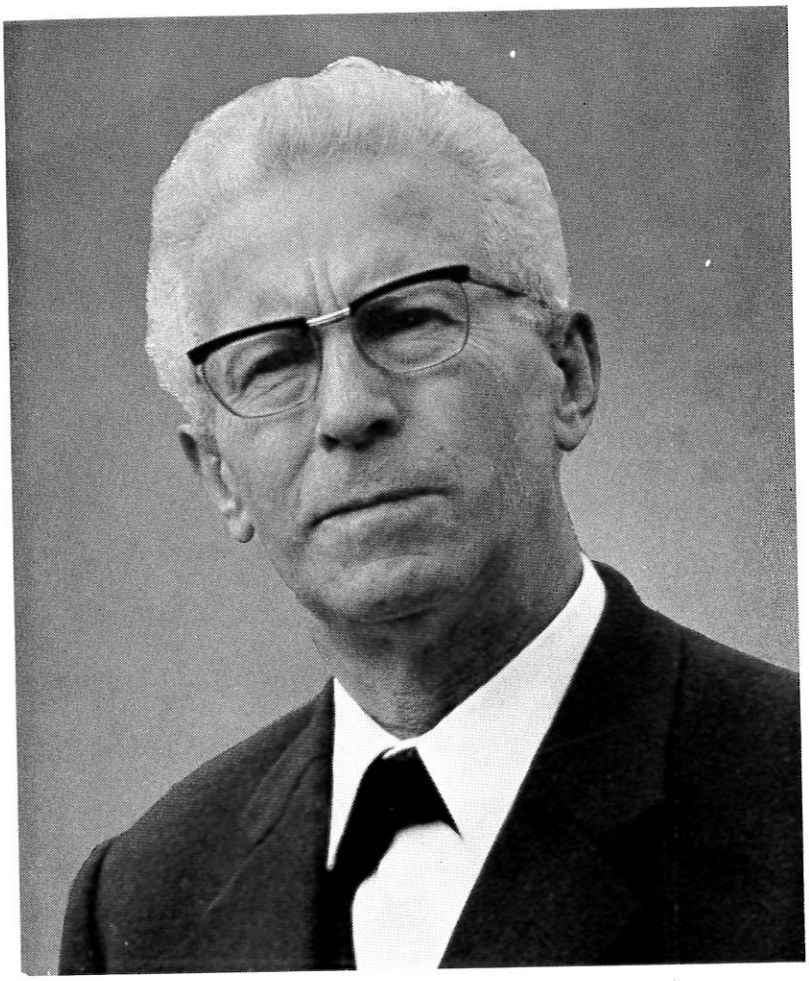

Foto G. Van Damme, Gent.

INHOUD

R. van den Abeele, Zestig jaar Weyns

J. van Overstraeten, Huldeblijk

A. Bonnez, Stavelse toponiemen

F. Debrabandere, Literatuurnamen in de kasselrij Kortrijk, 1300-1428

M. De Bruyne, De Roeselaarse liedjeszanger Jan Debusschere, 1750-1827

J. Durnez, Om en om zestig jaar geleden

T.J. Gerits, Averbode bouwde een rosmolen in 1515

A. Keersmaekers, Het eerste Boerenkrijg-verhaal (1847)

J. Lambin, Even klare Weyn(s) schenken...

A. Lowyck, Leertijd van een Brugse kunstsmid te Parijs

F. Nackaerts, Westvlaamse kruistoponiemen volgens K. De Flou

A. Smeyers, Watermolens : iets over termen en gereedschap

J. Spanhove, Feestspijzen in het gasthuis van Asse rond 1550

H. Stalpaert, Hand en hart

W. Steeghers, Het schaapgoed « Groot-Tomme » te Tielt en de familie Loontjens

R. van der Linden, Een stokmeter wordt een steekwapen !

V. Verstegen, Heemkunde en taal

D. Verstraete, Het Sijseelse Veld

F. Verstreken, Via Timmermans naar het struifvogelspel

F. Sillis, Bibliografie van Dr. J. Weyns, 1963-1972

Zestig jaar Weyns

Dr. Jozef Weyns, die reeds meer dan 25 jaar het beste van zijn kunde aan het Verbond voor Heemkunde heeft besteed, is op de vierde dag in grasmaand 1973 zestig geworden.

De vrienden uit de opstelraad van *Ons Heem* meenden dat geen passender hulde aan de voorzitter van ons Verbond kon gebracht worden dan door hem, op zijn verjaardag zelf, een speciaal nummer van dit tijdschrift aan te bieden.

Het diende een verrassing te blijven voor de feesteling. De uitgave werd dan ook buiten zijn weten om voorbereid. Zodat wij al de medewerkers vooraf willen dankzeggen, en voor hun medewerking en... voor hun diskretie.

Veel moeite heeft het ons niet gekost om deze feestbundel samen te stellen. Talrijk waren zij, die eenmaal aangezocht, met geestdrift aanvaardden een bijdrage tot dit huldenummer te leveren. Zo komt het dat, wat oorspronkelijk slechts een tijdschriftaflevering zou zijn, uitgroeide tot een lijvig dubbelnummer, dat ook als speciale hulde-editie zal verspreid worden.

***

Tien jaar geleden beleefden wij die merkwaardige landdag van het Verbond voor Heemkunde toen, naast de woonstede van onze vriend-voorzitter, als origineel Verbondsgeschenk, een bakhuis werd ingehuldigd. Wij vierden er de vijftigste verjaardag van de man, die reeds zoveel had gepresteerd voor de heemkunde in Vlaanderen, in Noord-Nederland en buiten de grenzen van ons volksgebied.

Dr. Goossenaerts, zelf wegens ziekte weerhouden — want een paar maanden later is deze wijze man ons ontvallen — had toen volgende boodschap aan zijn Echtgenote meegegeven : « In al onze gewesten samen is er altijd nog maar één Weyns. Viert hem dus geducht, al is hij nog maar vijftig. Dat verdient hij, dubbel en dik ».

Inmiddels zijn er — hoe ongelooflijk het ook schijne — weer tien jaren verlopen. Jozef Weyns is zestig geworden en... er is altijd nog maar één Weyns.

De bibliografie van Dr. Weyns tot 1963, werd in een bijzondere uitgave van *Ons Heem* door Frans Sillis uitgegeven. Ze omvatte toen reeds 573 volks- en heemkundige publikaties. In deze aflevering zet dezelfde ijverige vakkundige de bibliografie verder en komt voor de laatste jaren met een aanvulling van niet minder dan 574 publikaties voor de dag. Het mag hier wel bekend worden gemaakt dat Dr. Weyns, tussen al deze publikaties en tussen al de andere wetenschappelijke bedrijvigheden in, sinds zestien jaar werkt aan zijn omvangrijk levenswerk over *Volkshuisraad in Vlaanderen,* dat dit jaar het licht zal zien. Het boek wordt beslist een monument in zijn soort en het standaardwerk voor Vlaanderen in verband met dit veelomvattend en uiterst belangrijk onderwerp.

Is Weyns een man van de pen — en dan mogen wij het zelfs letterlijk opvatten, want wie kent zijn fraai en sierlijk handschrift niet —, dan is hij nog meer de man van de daad. Waar haalt deze wetenschapsmens, bij wie de fysieke omstandigheden niet zo best meehielpen, de kracht en de tijd vandaan om zo veel te presteren ?

Wij kennen het best zijn enorme bedrijvigheid in de schoot van het Verbond voor Heemkunde, waarvan hij sinds 1957 de onovertreffbare voorzitter is. Wij weten dat hij reeds als jonge volkskundige zijn streek doorkruiste, met het nota- en schetsboekje op zak, om alles vast te leggen wat belangrijk was op heemkundig gebied. Door dit pionierswerk werd hij de aangewezen man om het Openluchtmuseum te Bokrijk vorm en gestalte te geven. Gedurende haast twintig jaar is hij er de onvermoeibare konservator van. En nog steeds trekt

hij door het Vlaamse land om zaken, die dreigen te verdwijnen, te redden door ze in Bokrijk onder te brengen.

Wij kennen Weyns door zijn ontelbare voordrachten, door zijn talrijke gemoedelijke uiteenzettingen langs de vertrouwelijke beeldbuis. Wij weten dat hij in het buitenland op talrijke kongressen de ambassadeur is van onze Vlaamse heem- en volkskunde. Tevens is hij nog aktief lid van de Koninklijke Commissie van Monumenten en Landschappen, om ook daar te ijveren voor zijn heemkundig ideaal. En hij doet nog zoveel meer.

Maar bij dit alles heeft hij de bron zelf niet verlaten of verloochend. Zijn eigen Zuid-Kempisch heem bleef hij trouw : hij bleef wonen in zijn zelf gebouwd *Ter Speelbergen* en de Heistse Heemkring heeft aan deze geboren Heistenaar (Heist-op-den-Berg, 4 april 1913) een aktief en bekwaam voorzitter.

De verwezenlijkingen van Dr. Jozef Weyns, én zijn levenshouding zorgden er voor dat zijn naam een begrip is geworden in het Nederlands taalgebied : wie Weyns zegt, denkt heemkunde.

Wij allen, zijn vele vrienden en bewonderaars, wensen hem de nodige gezondheid en de taaie veerkracht om ons verder voor te gaan als gids en toonbeeld.

Raf Van den Abeele.

Ik bewonder sterk de veelzijdige, wetenschappelijke wijze waarop Dr. Jozef Weyns de heemkunde dient. De leiding van het Verbond voor Heemkunde en zijn tijdschrift kon in geen bevoegder en toegewijder handen overgaan dan in de zijne. Het Openluchtmuseum van Bokrijk is een groots monument te zijner eer.

Ik ben hem hoogst erkentelijk voor wat hij ten dienste van de heemkunde, de wetenschap, onze taal, onze kultuur en ons Vlaamse vaderland heeft verwezenlijkt en spreek de innige hoop uit dat hij zulks nog vele jaren zal kunnen doen.

Jozef van Overstraeten,
voorzitter van V.T.B.-V.A.B.,
erevoorzitter van het Verbond voor Heemkunde.

Stavelse toponiemen

Sinds onheuglijke tijden is het in de landbouw de gewoonte dat er een zekere naamgeving bestaat van alle percelen grond : akkerland, weiland en bos.

Dit gebruik, dat zich tot heden traditiegetrouw heeft gehandhaafd, loopt groot gevaar binnen afzienbare tijd teloor te gaan. Nu is het zo dat er jaarlijks honderden om niet te zeggen duizenden ha landbouwgrond aan hun doel onttrokken worden voor wegenaanleg, nijverheidsinplanting of als bouwgrond. Wat overblijft, de zogenaamde landbouwzones, komt vroeg of laat in de verplichte ruilverkaveling terecht met het noodlottig gevolg dat talrijke en soms eigenaardige benamingen en toponiemen verloren gaan.

Van een hofstede (hoeve), gelegen te Stavele, Evershamhoek (1) ook nog Oosthoek (2) genaamd, langs de Notelaarstraat (3) met een totale oppervlakte van (we citeren de Franstalige prachtbrief van 1928) (4) ... *d'une contenance totale, parmi fonds bâti, jardin, pré, patures et terres à labour de trentehuit Hectares, onze ares, vingt et un centiares* ... werden alle tot op heden nog bekende benamingen van de percelen akkerland en weide opgetekend.

Er weze aan toegevoegd dat een landbouwbedrijf van 38 ha in het Veurnse Houtland (zandleemstreek) betrekkelijk groot is.

De term *veld* voor een stuk land is hier weinig gebruikelijk, wel een *stik* (mv. *stikken*) = *stuk* (*stukken*). B.v. *tervestik* voor *tarwestuk* = *tarweveld*, enz. (Cfr. De Bo en Kiliaan).

Beginnen we met de onmiddellijke omgeving van de *hofplekke* = *hofplaats*.

1. *'t Doornhovige* = doornhoveke. Kwekerij van witte haagdoorn, met behulp van de zogenaamde « hieptjes ». (Cfr. L.L. De Bo, *Kruidwoordenboek*, Gent, 1888). Deze witte haagdoorn diende als aanplanting van nieuwe doornhagen en om oude hagen en versleten delen weer aan te vullen.
2. *'t Hovige* = hoveke. Hovenierstuin.
3. *De Kattepit* = katteput, bij de hovenierstuin.
4. *'t Scheldhof*. Standplaats van de schelven en vummen (Cfr. De Bo). Wanneer de grond van het *scheldhof* weer vrij kwam om te boeren mochten de dienstboden, die op de hofstede werkten, gratis over de nodige ruimte beschikken om voor eigen gebruik tabak te planten.
5. *De Vliet*. Laag gelegen stuk weiland.
6. *De Tweegemete*. Stuk zaailand van twee gemeten groot (1 gemet = 44 aren, 1 lijne is een derde van een gemet en 100 roeden is een lijne), grenzend aan de Oostsluisbeke of Buschbeke (5).
7. *De 7 lijnen*. Stuk zaailand van 7 lijnen of 700 roeden.
8. *Bachten de schure*. Land achter de schuur gelegen.
9. *De Marelpit* = marelput. Stuk land genaamd naar de intussen gedempte marelput. (Cfr. De Bo, maarlput).
10. *Den Driehoek*. Driehoekig stuk zaailand.

---

(1) K. DE FLOU, *Woordenboek der toponymie*. [Gent], 1914-1953, IV, kol. 94.
(2) Id., XI, kol. 919.
(3) Id., XI, kol. 665-666.
(4) Huismeester, de eigenaar, was een Fransman, die te Parijs verbleef.
(5) K. DE FLOU, *Woordenboek der toponymie*. [Gent], 1914-1953, XIV, kol. 889.

11. *De Boogaard.* Boomgaard met twee reusachtige okkernotebomen, twee enorme kersebomen en talrijke appelaars « Veurnse Reynetten ». Tot op het einde van de 19de eeuw werden tonnen zulke appelen naar Engeland verscheept. J. Ghijselen schreef hierover in zijn werk *Het vraagstuk van de Veurnambachtse boomgaarden.*
12. *'t Barrierestik.* Gelegen bij de ingang van de hoeve, aan de barrière.
13. *'t Dweersstik.* Smalle, dwarsgelegen strook zaailand.
14. *'t Toonestiksche* = Toonestukje. Zaailand, waar destijds en huis stond, dat door een zekere Toone bewoond was.
15. *'t Winkeltje.* Zaailand (6).
16. *'t Wagenkotstik.* Gelegen bij de plaats waar vroeger een wagenhuis stond.
17. *'t Meerseltje.* Stuk laaggelegen maaiweide.
18. *De Hofwee.* Grasweide bij de hofplaats.
19. *De Vijfhoek.* Drijfweide in de vorm van een vijfhoek.
20. *'t Wallige* = 't Walleke. Klein omwalde grasweide.
21. *Het Happestik.* Zaailand met een happende vorm.
22. *De Peerdewee* = Paardewei. Soms ook « kachtelwee » genaamd (kachtel = veulen).
23. *De Honderdgemete.* Een klein perceel zaailand van 10 a 90 ca (7).
24. *'t Hofsteegje* = 't Hofstedeke. Zaailand waarop destijds een hofsteedje stond. Er werd een schuur met afbraakmaterialen bijgebouwd.
25. *'t Crommelen.* Zaailand in boogvorm (8).

Nu volgen de verder afgelegen weiden en landerijen, *vèr land* of *achterveld* genoemd.

26. *'t Bekestik.* Stuk zaailand, grenzend aan de Oostsluisbeke.
27. *De Platte Vierlijnen.* Een platte partij zaailand van 4 lijnen oppervlakte, grenzend aan de Donderdreve.
28. *De Hoge Vijflijnen.* Hooggelegen zaailand, grenzend aan de Donderdreve.
29. *De Jonge Groeze.* Groeze hier in de betekenis van gescheurde weide. (Cfr. De Bo).
30. *'t Vloogsche* = vloogske. Een klein bos tailliehout. (Cfr. De Bo).
31. *De Oude Groeze.* Een sinds lange tijd gescheurde weide.
32. *'t Baliestik.* Stukje land aan de ingangsbalie.
33. *De Toveressewee.* Zaailand, grenzend aan de Toveresseput (9).
34. *'t Langemannige* = Langemanneke. Een zeer lang en smal stuk zaailand.
35. *De Langewee.* Lang rechthoekig stuk zaailand, grenzend aan de « Diepslag » (10) en aan de « Vierkante Vloge ».
36. *'t Vlogestik.* Zaailand gelegen aan de kant van de « Evershamvloge » (11).
37. *'t Scheerlaarstik.* Zaailand.
38. *De Jaarlingwee.* Grasweide voor jong vee, grenzend aan de « Prochieoever », een dijk, die aangelegd was om bij vloed = hoogwater de aangrenzende landerijen te beschermen.
39. *'t Driehoekske.* Een stuk land in de vorm van een driehoek, grenzend ten noorden aan de « Prochieoever ». Het vormde de buitenzijde (12).

---

(6) Id., XVIII, kol. 73.
(7) Id., VI, kol. 221.
(8) Id., VIII, kol. 826.
(9) Id., XV, kol. 968.
(10) Id., III, kol. 244-245.
(11) Id., IV, kol. 98.
(12) Id., III, kol. 556.
(13) Id., V, kol. 721-723.
(14) Id., XIII, kol. 559.

40. *De Negengemete.* Een maaiweide van 9 gemeten groot, grenzend ten oosten aan de « Heidebeek » (13) en aan de « Riethil » (14).

Gedurende de Tweede Wereldoorlog ontstonden te Stavele nog volgende namen :

1. *'t Magrienestik* = margarinestuk. Een gescheurde weide voor verplichte koolzaadteelt.
2. *De verbrande Wee.* Weide waar nu nog kale plekken voorkomen na het bombardement en het verbranden van Britse legerwagens in 1940.
3. *De Butterbrugge* = boterbrug. Gelegenheidsvoetbrug voor de smokkelaars.

Deze bijdrage, ter herinnering aan mijn geboorteplaats, is een aansporing tot het verzamelen van nu nog bestaande toponiemen door onze heemkundigen en is eerbiedig opgedragen aan de boerenzoon en de wetenschapsmens, Dr. Jozef Weyns, Voorzitter van het Verbond voor Heemkunde.

Stavele. *André Bonnez.*

Literatuurnamen in de kasselrij Kortrijk 1300-1428

De naamgeving is vanzelfsprekend altijd aan de mode onderhevig geweest. Wie de geboorteaankondigingen in het lokale weekblad naleest, is er nog getuige van. Namen als Brigitte, Sylvie, Elvis, Gina, Salvatore, Doris, enz. hebben hun populariteit te danken aan beroemde sterren uit de wereld van film en zang. De figuren die evenwel onze middeleeuwse voorouders aanspraken, waren de helden uit de ridderromans, zowel de oosterse, Brits-Keltische als klassieke. De bekendheid met oosterse romans blijkt b.v. uit een excerpt van 1395 : liber de gestis Troye quem emi erga executores domine Agathe Moncs (1). De vroegere populariteit van die literatuurnamen blijkt nu nog uit bepaalde familienamen, zoals Turlot of Tureloot (Arthur), Fergyson of Vergison (Ferguut), Loots (Lanceloot), Percevaux, Percifull of Peirsegaele (Persevaal), Paridaens (Paridaen), Merlin (Merlijn), Morel, Moreau, Moureaux, Moreels (Moreel), Wieland en Galant (Wieland), Oliviers, Vieren of Fiers, Roels, Roelants, Ruelens, Rolin (Roeland) (2). Net zoals de naam Weijnen zou ook de naam van de gevierde, dr. J. Weyns, makkelijk uit Iwein of uit Walewein verklaard kunnen worden (3). Maar dr. Weyns heeft me ooit verzekerd, dat zijn voorouders hun naam *Wijns* spelden (4). Was dr. Weyns een Limburger (of een Westvlaming), dan zou zo iets moeilijk aan te nemen zijn, maar hij is een diftongerende Brabander, voor wie een *ij-ei*-verwarring niets ongewoons is (5).

Laten we hier even het gebruik van literatuurnamen nagaan in stad en kasselrij Kortrijk in de veertiende en het begin van de vijftiende eeuw (6).

Zoals er nu ook gezinnen zijn waar alle kinderen bloemennamen, vedettenamen of Skandinavische of Russische namen dragen, of namen die met eenzelfde letter beginnen, zo stellen we ook vast dat literatuurnamen vroeger vaak bij verscheidene leden van eenzelfde gezin of familie voorkwamen :

Geluwe : 1398 Roelant van Lendackere, Weynin van Laendackere ; 1398 Walwain de Lendackere.

Wervik : 1382 Lanceloet de Rike ; 1382 Waleweyn de Rike.

---

(1) Rijksarchief Kortrijk, Oorkonde Onze-Lieve-Vrouwekapittel nr. 405.

(2) Voor meer varianten van en familienamen uit literatuurnamen, zie F. DEBRABANDERE, *Voornamen uit de ridderliteratuur. De Leiegouw* XI (1969), 277-287. - Zie ook J. LINDEMANS, *Onomastiek in dienst van de literatuurgeschiedenis. Versl. Med. Kon. Vl. Acad.*, 1941, 507-521. - J.G. BOEKENOOGEN, *Namen uit ridderromans als voornamen in gebruik. Tijdschrift Ndl. Taal- en Lett. Leiden* XXXVI (1917), 67-96. - E. LANGLOIS, *Table des noms propres de toute nature compris dans les chansons de geste*, Parijs, 1904.

(3) Voor *Wein* = *Iwein*, vgl. in Kortrijk : 1412 dat... Weynkine... Coenen f. Oliviers = 1427 Ywein de Coenne (F. DEBRABANDERE, *Kortrijkse persoonsnamen omstreeks 1400* (Werken KCTD, Vl. Afd. nr. 8), Tongeren, 1958, blz. 96 - Afk. *K. Psnn.*).

(4) Intussen is zelfs gebleken dat de naam van de gevierde, Weyns, oorspronkelijker Wijns, eigenlijk een verkorting is van de Germaanse naam *Wynants* (uit *wig-nand*). Zie A.J. WEYNS, *Kempense geslachten : Weyns, een geslacht uit Rijkevorsel*, Lier, 1972.

(5) N.a.v. ± 1200 *Waluinus*, door SCHOENFELD in *Tijdschrift Ndl. Taal- en Lett. Leiden* XXXIV (1915), blz. 118 geciteerd, zie : M. SCHOENFELD en G.J. BOEKENOOGEN, *Walewijn en Walewein. Tijdschrift Ndl. Taal- en Lett. Leiden* XXXVI (1917), 290-296.

(6) F. DEBRABANDERE, *Persoonsnamen in het Kortrijkse 1300-1350* (Anthroponymica XIX), Brussel-Leuven, 1971 (Afk. *Psnn. K.*). - F. DEBRABANDERE, *Studie van de persoonsnamen in de kasselrij Kortrijk*, Handzame, 1970 (Afk. *Psnn. K.K.*). - F. DEBRABANDERE, *K. Psnn.*

Kortrijk : 1413 Fierabras de Baermakere ; 1418-24 Reynnier de Baermakere ; 1427 Rufflaert de Baermakere.
1402 Paridaen vander Beke ; jonffrauwe Marie vander Beke f. Yweins.
1413 Oluvier vander Wedaghe ; 1418 Moreel vander Wedaghe.
1421 dat Zoeykin van Yseghem f. Jacops verstorven es van Zoeyen (7) vander Wulghen ziere moedere ; 1423 Percheval van Yseghem.
1424 Galant van Outrive ; 1431 Tram van Outrive (8).

Aangezien de moderne vedettenamen ontleend zijn aan de film-, chanson- en sportwereld, die uiteraard de brede lagen van de bevolking aanspreken, vinden we die vedettenamen vooral bij de sociaal en intellektueel lagere klassen. Dit is in onze tijd van konsumptiekultuur niet verwonderlijk. Maar de ridderliteratuur zal toen wel een voorrecht van de betere standen zijn geweest, zodat inderdaad heel wat literatuurnamen door personen van voorname rang gedragen werden.

Ingelmunster: 1392 Roelands knecht van den Gruuthuze.
Poeke : 1370 Olivier van Pouke (heer).
Harelbeke : 1391 ontfaen van Arture van Caloen.
Zwevegem : 1382 van mijns heere Riflaerds knapen van Caloen.
Kortrijk-Buiten : 1398 Galiot van der Steenkist f. Michiels.
Kortrijk : 1391 Garin van Rameis.
Heule : 1394 van Griffoene van Rameis.
Wervik : 1398 Griffoen van Massemede mer Jans zeune, Ghenin van Massemede f. Griffoens.
Moen : 1398 Ysoret (9) Riqueman ; 1389 Macharijs (10) Rijcman.
Wervik : 1382 Lanceloet de Rike bleef ten stride ; 1382 Waleweyn de Rike bleven ten stride ; 1382 Olivier Riquaerds.
Gullegem : 1382 onder Moreele van Halewine.
Tielt : 1398 Perche (11) Spierijnc bastart.
Zwevezele : 1368 up Olivier vanden Eyghinen den jonghen... up Reynoude vanden Eyghinen.
Wontergem : 1382 Ywein van Thielt te Rosebeke ; 1396 Reynault van Thielt.
Kortrijk : 1370 Ywein van Craienbrouc als scepenen.
Wervik : 1398 Trammekin (12) Heimsrode f. Willem.

Kortrijkse voorbeelden (*K. Psnn.*) :
1424 heere Fernaghuut Maes priestre ter cause van ziere cappellerie tsente Maertins.
1411 Gaeyfeer van Grijsperre.
1424 Galant (13) van Outrive.

---

(7) Zoeye is een verkorting van *Yzoeye, Ysoie,* via *Isoide* uit *Isolde* (vgl. Boidin uit Bold-win).

(8) Tram is een verkorting van Tristram, een fantazievorm voor Tristan.

(9) Een verkorte vorm van *Isoreit* is *Oreit,* vgl. 1428 Oreyt van Belle (Belle in het hs. geschrapt en vervangen door Bethlehem) die men zeidt Ysereyt van Belle (RAK, Vierschaar 1428-29, f°47v°).

(10) *Macharis,* Mnl. vorm voor Lat. *Macharius,* latinizering van Grieks *makarios.* Het is de naam van een hoofdpersoon uit de Karelromans (G.J. BOEKENOOGEN, *Onze voornamen. Verspreide geschriften,* Leiden, 1949, blz. 42).

(11) *Perche* of *Pertse, Perse,* verkorting van *Perc(h)eval.*

(12) *Trammekin van Tristram,* een fantazievorm voor *Tristan.*

(13) *Galand* is de Franse vorm voor *Wieland,* naam van de Germaans mytische smid uit de onderwereld. Zie TH. FORSSNER, *Continental-Germanic personal names in England in Old and Middlle English times,* Uppsala, 1916, blz. 251. - W. KALBOW, *Die germanischen Personennamen des altfranzösischen Heldenepos und ihre lautliche Entwicklung,* Halle, 1913, blz. 94. - E. LANGLOIS, blz. 247. - E. SCHROEDER, *Wieland der Schmied,* Göttingen, 1944, blz. 93-98. - F. DEBRABANDERE, *De familienaam « Gal(l)ant ». Biekorf LXV* (1964), 55-56.

1424 jeghen eeneghe persoonen van der stede ghecocht... Lanceloot Clement.
1413 Oluvier vander Wedaghe ; 1418 Moreel vander Wedaghe.
1423 Pertse, Hannekin ende Franskin Davyt.
1421 Perchevael Dibboudt.
1423 Percheval van Yseghem... clerc van profsten ende scepenen = 1423 te Perchen van Yseghem.
1418 meester Renaude de Pruilly... medecijn vander stede.
1418 Ruufelarde bastarde broeder vanden baillu van Curtrike.
1418 heere Ruufelaert vanden Brande priester.
1418 Taillefer Lodijc... procureur vander stede.
1413 van Gheenkin Queyntebale f. Thuerins bastaerdt.
1424 Galant van Outrive ; 1431 Tram van Outrive.

De bewering van BOEKENOOGEN dat bastaardkinderen vaak een literatuurnaam kregen, vindt in ons materiaal geen bewijzen. In *K. Psnn.* telden we 45 bastaarden (op ongeveer 3000 personen) ; we troffen er slechts drie aan met een literatuurnaam :
1418 Ruufelarde bastarde broeder vanden baillu van Curtrike.
1418 van Lanseloet van Haelwine bastart porter.
1410 dat Hughe Ruebin vors. gaf in ghiften Roelkine zinen bastaerden zone.

Boven noteerden we in Tielt ook al Perche Spierijnc (1398). Alles samen toch wat weinig om iets te kunnen bewijzen.

Laten we tot slot de frekwentie van de literatuurnamen vergelijken over de drie periodes 1300-1350 (*Psnn.K.*), 1350-1400 (*Psnn.K.K.*) en 1392-1428 (*K.Psnn.*), en ook in de stad en op het platteland.

	Psnn.K. 1300-1350	5 Roeden 1350-1400	Kortrijk 1350-1400	Kortrijk 1392-1428	Totaal
Artur	—	1	—	1	2
Fernaguut	—	—	—	1	1
Fierabras	—	—	—	1	1
Flovent	—	—	1	—	1
Gayfeer	—	—	—	1	1
Galant	—	—	—	1	1
Galiot	—	1	—	3	4
Garin	—	—	1	—	1
Griffoen	—	2	—	1	3
Hector	—	6	—	7	13
Isoreit	—	1	—	—	1
Iwein	—	9	4	12	25
Lanseloot	—	1	1	3	5
Lenval	1	—	—	—	1
Macharis	—	1	—	1	2
Merlijn	—	—	—	1	1
Moreel	—	2	—	1	3
Ogier	—	—	2	—	2
Olivier	28	251	37	73	389
Paridaen	—	1	—	1	2
Percevael	—	1	—	5	6
Reinoud	—	2	3	5	10

Riflaerd	—	2	—	4	6
Roeland	—	23	3	17	43
Taillefer	—	—	—	1	1
Tristan	—	8	—	5	13
Walewein	—	3	2	3	8
Flandrine	—	1	—	—	1
Ysoie	2	6	9	21	38
Totaal	31	322	63	169	585
Procent	2,92%	3%	2,77%	4,27%	3,24%

	Kasselrij 1300-1400	Kortrijk 1350-1428
Totaal	353	232
Procent	3%	3,58%

Het verschil tussen het kasselrijgebied en de stad Kortrijk is niet zo opvallend groot. Toch kunnen we de voorzichtige konklusie trekken, dat er in de stad een iets grotere voorkeur voor literaire namen bestond. Voor de kasselrij tellen we 20 verschillende literatuurnamen, maar in Kortrijk zelf waren er 26 in gebruik. Als we voor Kortrijk ook de periode in de vergelijking betrekken, dan is het resultaat : 10 verschillende namen in 1350-1400 en 23 in 1392-1428. Ook de frekwentie is in de stad iets hoger, waarbij we evenwel met het wat jongere materiaal rekening moeten houden. We stellen echter vast dat het percentage in de periode 1300-1400 voor de kasselrij serk beïnvloed wordt door het hoge cijfer voor Olivier, waarvan de populariteit alleen nog indirekt door de literatuur te verklaren is. Trekken we de cijfers voor Olivier af, dan krijgen we het volgende resultaat :

Kasselrij 1300-1350 : 3 of 0%
Kasselrij 1300-1400 : 74 of 0,64%
Kasselrij 1350-1400 : 71 of 0,88%
Kortrijk 1350-1400 : 26 of 1,28%
Kortrijk 1350-1428 : 122 of 1,88%
Kortrijk 1392-1428 : 96 of 2,42%

Hieruit valt dan toch wel een klare tendens af te lezen : meer literatuurnamen in de stad en meer ook na 1400.

Deze bescheiden bijdrage over een modeverschijnsel in de naamgeving en bijgevolg over een volkskundig aspekt van de persoonsnamenstudie bieden we de jarige volkskundige, dr. J. Weyns, van harte aan.

Brugge. *Frans Debrabandere.*

De Roeselaarse liedjeszanger Jan Debusschere 1750-1827

De studie van het Vlaamse volkslied kan onmogelijk buiten de studie van de *vliegende bladen,* die meestal als anonieme en zeldzame bronnen zijn bewaard. Volkskundigen schreven reeds een volumineus aantal bijdragen en studies over deze gedrukte (of geschreven) restanten van een eigentijds massamedium specifiek verbonden aan de 16de, 17de, 18de en 19de eeuw.

Moeilijker bleek tot hier toe de studie van de liedjeszangers-zelf. Veelal blijft de kennis over hun leven en lotgevallen beperkt tot een simpele naam en een vage situering in de tijd. In 1961 tekende Hervé Stalpaert toch enkele notities aan over ZEVEN « componisten of liedjeszangers » die voor enkele van de 285 getelde liederen van Antwerpse, Gentse en Ieperse genummerde reeksen van vliegende bladen in aanmerking komen (1).

Nochtans ligt het voor de hand dat een betere biografische kennismaking met de liedjeszangers niet alléén de door hen gezongen volksliederen rijker en levendiger illustreren, maar ook eventueel menig anonimiteit (2) kan opheffen waaronder vele volksliederen verborgen gaan.

De Roeselaarse marktzanger Jan Debusschere (3) zag het levenslicht in de Mandelstad op 14 februari 1750. Op dezelfde dag hielden Joannes Verhaeghe en Isabelle Callewaert hem ten doop (4). Hij was het eerste kind in het gezin van Jan Debusschere, wever, en Lievine Cornelia Callewaert, die op 7 mei 1749 te Roeselare in het huwelijk traden. Reeds op 16 augustus 1756 — Jan was nog geen zeven jaar oud — stierf zijn moeder ; zij had nog twee kinderen geschonken, Petrus Jacobus in 1753, en Maria Joanna kort voor haar overlijden in augustus 1756.

Vader Jan Debusschere stapte op 26 november 1757 echter opnieuw in het huwelijksbootje, amper 37 jaar oud, met Aldegonde Constantia Gillis. Zijn tweede vrouw schonk hem nog vijf kinderen : Anna Clara in 1758, Jacobus Franciscus in 1759, Ignatius Innoncentius in 1761, Guillelmus Cyprianus in 1763 en Adrianus Godfridus in 1765. Aldegonde Gillis, de stiefmoeder van onze marktzanger, overleed te Roeselare op 30 januari 1776. Zijn vader Jan zou slechts in de ouderdom van 84 jaar in de Mandelstad overlijden op 19 fructidor Jaar VII (5 september 1799).

---

(1) H. STALPAERT, *Repertorium van volksliederen op vliegende bladen,* in : *Volkskunde,* LXII, 1961, blz. 154 ; J. DELBAERE, *Marktzangers en marktliederen in het Kortrijkse,* in : *Handelingen v.d. Geschied- en Oudheidkundige Kring van Kortrijk,* XXVIII, 1953, blz. 202-203, vernoemt slechts de namen van enkele Kortrijkse zangers.

Voor Noord-Nederland heeft E.F. KOSSMANN een studie gewijd aan de Amsterdamse marktzanger Pieter de Vos, alias Klein Jan, die omstreeks 1700 werkzaam was, in : *De Liedjesdrukker van Klein Jan,* in *Het Boek,* 1938, blz. 119-151.

(2) Zie o.a. W. HAMERLYNCK, *Zijn lied was uit. Judocus N. de liedjeszanger,* in : *Appeltjes van het Meetjesland,* nr. 22, 1971, blz. 262-263 ; Judocus N. pleegde zelfmoord op 28 september 1726.

(3) Over onze Joannes Debusschere verschenen volgende vage aantekeningen : I. VAN STEENKISTE, *Proef eener geschiedenis der Gemeente Heule,* Kortrijk, 1889, blz. 184, 193, 195, vernoemt slechts de naam van Debusschere naast gepubliceerde liedjes ; H. STALPAERT, *Repertorium van volksliederen op vliegende bladen,* art. cit., blz. 76 (« Hij was werkzaam circa 1800 »), blz. 85, 126, 154 ; X., *Aantekeningen bij het gedicht over de Geluwse schutters,* in : *Iepers Kwartier,* IV, 1968, blz. 108-109, poogt Jan Debusschere te identificeren.

(4) Alle genealogische data zijn geput uit de *Parochieregisters* en de *Registers van de Burgerlijke Stand* in het Stadsarchief te Roeselare (= S.A.R.).

Ondertussen was Jan, de oudste zoon dus, op 2 mei 1779 te Roeselare gehuwd met Anna Theresia De Hulster. Bij haar won hij tussen 1780 en 1795 in zijn geboortestad tien kinderen, wiens doopakten hij telkens sierlijk ondertekende.

Zijn eerste kind, Bellarmina, werd geboren op 29 januari 1780. Zij huwde op 21 juli 1808 te Roeselare met Franciscus Rondelé, wever, die ter gelegenheid van dit huwelijk een voorkind, Joanna Theresia Debusschere, erkende. Bellarmina won andere kinderen en overleed te Roeselare op 6 maart 1826 ; haar man was op 18 januari 1826 gestorven.

Zijn tweede kind, Jan, zag op 1 maart 1782 het levenslicht. Op 30 december 1783 kreeg de familie Debusschere-De Hulster een tweeling : Maria Joanna en Maria Victoria, zij stierven respectivelijk op nieuwjaarsdag en tweede nieuwjaarsdag 1784. Laurentia, het vijfde kind, kwam op 7 december 1784 ter wereld en stierf op 7 december 1787. Voor zijn zesde spruit, geboren op 13 november 1786, koos Jan Debusschere de eigenaardige naam Abigaël Seraphina ; zij huwde met Jozefus Constantinus Rondelez, en overleed te Roeselare op 22 juni 1838. Zijn zevende kind, Maria Camilla, werd geboren op 27 oktober 1788. Daarna verrijkte het gezin zich nog met drie spruiten die echter als kinderen stierven : Joanna Laurentia, geboren op 19 september 1790 en gestorven op 20 februari 1796 ; Maria Christina, geboren op 29 mei 1792 en gestorven op 26 september 1792 ; en Rosalia, geboren op 16 mei 1795 en gestorven op 10 augustus van hetzelfde jaar.

Reeds in 1784 staat Jan Debusschere als liedjeszanger bekend. Op een *paspoort* hem verleend op 1 juni van dit jaar kan men volgend *portrait* van hem aflezen :

Aan joannes de busschere f(iliu)s Jans oudt 34 jaeren lanck vyf voeten ende een duym drije lynen fransche maete, draegende syn eijgen hair rond gesneden bruyn van couleur, blauwe ooghen, groote wynckbrauwen, wesende geteeckent vande poxkens, sighe geneirende met liedekens te singen ende te vercoopen (5).

Zijn *stiel* van liedjeszanger heeft Jan Debusschere onder snel-wisselende politieke omstandigheden uitgeoefend. Zijn liedjesrepertorium heeft, zoals verder blijken mag, een dankbare inspiratie gevonden in deze grillige tijden van Oostenrijks Bewind, Patriottentijd, Oostenrijkse restauratie, Franse Revolutie en bezetting, en tijdens het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden.

In het *sigh geneiren met liedekens te singen en te vercoopen* hielp hem zijn vrouw Anna Theresia De Hulster (6). Vanaf 1792 echter was hij *somwylens vergeselschapt van sijne dochter bellarmina oud 12 jaeren seer sterck geteeckent van de pocxkins* (7).

Jan Debusschere was dus typisch een straat- of marktzanger: hij-zelf zong het lied terwijl hij op doek of papier verschillende episoden van het liedverhaal aanduidde en zijn vrouw of dochtertje de *gedruckte liedekens* bij de nieuwsgierige toehoorders en medezangers aan de man bracht (8).

---

(5) S.A.R., nr. 161, *Register ofte protocol der Stede van Rousselaere vande verleende attestatiën ofte paspoorten aende inwoonders derselve stede in conformiteyte van H.M. Paccaet van den 22 juny 1773, 1773-1794*, deel I f° 9 v° ; nadien hernieuwde de stadsmagistraat zijn paspoort nog op 30 mei 1787, 4 december 1789, 26 januari 1790, 4 april 1790 en 14 augustus 1792 : *Ibid.*, deel 2 f° 20 v°, f° 28 en f° 113 v°. Steeds komt de antropomorfische beschrijving van Jan Debusschere op identieke wijze voor, doch nu met « vyf voet een duym conincx maete » voor de lichaamslengte. Bij het huwelijk van zijn dochter Bellarmina in 1808 staat Jan Debusschere als « chanteur public » vernoemd.

(6) *Ibid.*, deel II f° 28 : « de selve (= paspoort dd. 26 januari 1790) verlanght op 4 april voor hem ende huysvrouwe ».

(7) *Ibid.*, deel II f° 113 v°.

(8) Zo staat de marktzanger afgebeeld op twee tekeningen van J. Beerblock (1739-1806) bewaard in het Groeninge Museum te Brugge. Schilder Jan-Antoon Garemijn (1712-1799) beeldde de liedjeszanger ook uit op zijn schilderij van 1778 « Het Pandreitje te Brugge ». Zie voor deze iconografische uitbeeldingen van de marktzanger : H. STALPAERT, *Het volkslied in West-Vlaanderen gedurende de 18de eeuw*, in : *West-*

Zijn bedrijfssector was zeer uitgebreid. Op 14 augustus 1792 verklaarde hij zijn reis pas nodig te hebben om *deurende dese ende twee volghende maenden te sullen gaen jn binnen Ipre, veurne, meenen, corteryck, brugge, oudenaerde, gend ende deselfs casselryen der bovengenaemde steden tot singen van liedekens* (9).

Uit Roeselare had Jan Debusschere echter volgende (mogelijke) concurrentie te verwachten van de liedjeszangers Jan Van Houplines, Jacobus Van Houplines, Antonius Van Houplines, Jacobus Augustinus Van Doorne, Joannes Monstruel en Joannes Calmeyn (10).

Uit het repertorium van Jan Debusschere zijn volgende liedekens bekend :

1. *Pier la la kwam over jaar / Met zynen grooten bril* (1789) (11)
2. *'k Kwam laatsmaal in eene herberg gegaan / Om wat te rusten langs de baan* (± 1800) (12)
3. *God lof! de Fransche pleutebend / Is naar de weerlicht toe* (1815) (13)
4. *Als twee deugdsaem herten malkaer vinden* (14)
5. *Van den dragonder te peerde* (15)
6. *Verdrukte Weezen of Valerius en Lucia* (16)
7. *Een'snoode en valsche tonge kan* (17)
8. *Van den Handel* (18)
9. *Arnoldus en Martha* (19)
10. *'k Moet naer myn kleyn verstand* (1785) (20)
11. *Ik drink den nieuwen most (1785)* (21)
12. *Ferdinandus en Christina* (1785) (22)
13. *Ik kwam laest van Oostende nae(r) / myn woonplaets toolyk Rousselaer* (23)
14. *Naer myn twintig jaeren* (1815) (24)
15. *Men hoort veele grote wonderheen* (1786) (25), stemme : Van den Zee-vaerder

---

Vlaanderen, nr. 70, XII, 1963, blz. 264, 266 en 267 ; B. PATON-DE PREST, *Jan-Antoon Garemijn : Het Pandreitje te Brugge,* in : *Openbaar Kunstbezit,* september 1972 - 4, blz. 26a-26b.

(9) S.A.R., nr. 161, a.w., deel II f° 113 v°.

(10) Pieter CAUWE, de « landtsman van Hardoy in Vlaanderen » († Ardooie 1712) was hem in zekere mate voorafgegaan met een verzameling geestelijke liederen : *Het Gheestelyck Opeelken van Hardoysche Roosebladers,* in 1696 te Duinkerke gepubliceerd.

(11) I. VAN STEENKISTE, a.w., blz. 184-186.

(12) *Ibid.,* blz. 193-194, onvolledige tekst.

(13) *Ibid.,* blz. 195-197 ; op blz. 161-162 publiceert I. VAN STEENKISTE een liedje *Men spreekt van 't Jaar zestien / Van dure en slechte tyden,* doch schrijft het niet uitdrukkelijk aan Jan Debusschere toe.

(14) H. STALPAERT, *Repertorium van volksliederen op vliegende bladen,* art. cit., nr. 37 : volgens een vliegend blad (U.B. Gent : BL 5763 - 28 -) : *Gerymt* en *gezongen* door Joannes de Busschere.

(15) *Ibid.,* nr. 37.

(16) *Ibid.,* nr. 37.

(17) *Ibid.,* nr. 83, volgens een vliegend blad (U.B. GENT : BL 5763 - 27 -) dat als auteur aanduidt : Joannes De Busschere : *Componist.*

(18) *Ibid.,* nr. 83.

(19) *Ibid.,* nr. 83.

(20) *Ibid.,* nr. 146, vliegend blad (U.B. GENT : BL 5763), vermeldt als auteur Joannes De Busschere ; het lied is gedateerd : 7 november 1785.

(21) *Ibid.,* nr. 146.

(22) *Ibid.,* nr. 146.

(23) X., *Aantekeningen...,* art. cit. in : *Iepers Kwartier,* IV, 1968, blz. 108, onvolledig : *Liedeken tot lof lof van de Jacobijnen.*

(24) *Liedeken op de eerlooze regeering van nicolaes buonaparte gewezen keyser der fransche.* Medegedeeld door E.H. DEBEVER uit Loker, waarvoor onze dank.

(25) *Vliegend Blad,* in : S.A.R., nr. 66, *Briefwisseling 1750-1785,* bundel I, stuk 2, eerste lied. Zie : Bijlage I.

16. *Daer was onlangs eenen boer* (1786) (26), stemme : Boer, hoe veel uw Peird
17. *Cupido weet veel herten door zoet vleyen* (1786) (27), stemme : Van het Hollandsch Meysken.

Eén van beide laatstgenoemde liedjes *Daer was onlangs eenen boer* en *Cupido weet veel herten door zoet vleyen* bracht liedjeszanger Jan Debusschere in moeilijkheden. Op 24 november 1786 immers schreven *Burgmeesters, schepenen en raeden der stad Brugge* aan de stadsmagistraat van Roeselare volgend rekwest :

Weerdige ende voorsienighe heeren.

Daer is ons aengeklaeght gheworden dat sekeren J. De Busschere liedekenssanger van style ende inwoonder van U.E. stadt, singht, verkoopt ende verspreyt een onbetaemelyck ende lasterig liedeken toegesoght op eenen onser Borgers, dogh op een valsch ende ongegrond verdichsel, waerom wy U.E.en aensoucken van hetselve liedeken, wiens hier een exemplaer, gedruckt sonder het verheyscht consent medekomt, te willen afhaelen met een serieus verbod van hetselve voorder te singen ofte uyt te deelen, tsy by coope ofte andersints, ende indien de schriftelycke minute onder hem bevonden wort, de selve oock aen te houden ende ons te laeten toekomen, naer aen hem gevraeght te hebben wie aen hem die minute overhandigt heeft, wy sullen U.E. over desen dienst seer verplight wesen.

weerdige ende voorsienige heeren

UE. ootme en dienstwillige dienaeren
Burgmeesters schepenen ende raeden der stad Brugge
J.L. de Cridts.

Brugge 24 9bre 1786 (28).

Onmiddellijk gingen *schepenen-commissarissen verselt van het officie,* in opdracht van de Roeselaarse stadsmagistraat, huiszoeking doen bij Jan Debusschere. Zij vonden in zijn woning geen *minute* van de gewraakte liedjes, doch slechts *afdrucksels conforme aen het gonne* door de Brugse magistraat doorgespeeld. Zij namen deze afdrukken in beslag. Doch de liedjeszanger was afwezig daar hij op *syne route was naer den cant van ostende.* Aan zijn echtgenote, Anna Theresia De Hulster, gaven de schepenen echter bevel dat Jan Debusschere voor de schepenkamer moest verschijnen. Op 4 december 1786 *compareerde,* zoals bevolen, de liedjeszanger voor de stadsmagistraat. Zijn verklaringen tijdens dit verhoor zijn belangrijk en als volgt te resumeren (29) : 1. Debusschere zelf maakte de tekst van de betwiste liedjes *naer gehoorde discoursen in compagniën van dese objecten* ; 2. de oorspronkelijke teksten of de *minute* waren echter bij de drukker gebleven, 3. nl. drukker Macqué *tot Brugghe* (30), *wiens last het was de selve te doen approberen, volgens hunne obligatie, hetgonne altijdts van sijne gegeven liedekens om te drucken presumeerde gedaen te syn geweest* ; 4. Jan Debusschere heeft, zodra hij te Oostende *door expresse* van zijn vrouw de *recherche naer dese liedekens* had vernomen *al de resterende afdrucksels... verbrandt.* De Roeselaarse magistraat verbood de liedjeszanger voortaan nog *liedekens... te laeten drucken*

---

(26) *Ibid.,* tweede lied.

(27) *Ibid.,* derde lied. Zie : Bijlage II.

(28) *Ibid.,* bundel 1, stuk 1.

(29) *Ibid.,* bundel 1, stuk 3, *brief* dd. 4 december 1786 van de Roeselaarse aan de Brugse stadsmagistraat, opgesteld en geschreven door de Roeselaarse raadspensionaris Maximiliaan Boudewijn De Meulenaere. Zie over hem : M. DE BRUYNE, *Maximiliaan Boudewijn De Meulenaere, laatste raadspensionaris en griffier van Roeselare. 1717-1799,* in : *Vlaamse Stam,* I, 1965, blz. 19-29.

(30) Ongetwijfeld is hier Jan-Baptiste Macqué bedoeld, zoon van Jan. Hij was deken van de Brugse drukkersgilde in 1761 en 1762. Zie : A. VISART de BOCARME, *Recherches sur les imprimeurs brugeois,* Brugge, 1927, blz. 58-59, die van Jan-Baptiste Macqué het typografisch merk publiceert en werk van hem vernoemt tussen 1765 en 1783.

nochte alhier te singen sonder alvooren geexamineert te syn geweest op pene als naer rechte ende arbitraire correctie, hetgeen Jan Debusschere *belooft heeft te sullen doen.*

De Brugse inwoner, die door één der liedjes was geraakt, konden wij niet identificeren. Belangrijk is echter het Roeselaarse voorbeeld van de wijze waarop het interstedelijk administratief optreden onder het oude regime in feite een censuur betekende voor de pers, drukkers en vrije meningsuiting. Deze censuur zou onder de Franse bezetting en tijdens de vereniging der Nederlanden gehandhaafd, beter georganiseerd en nationaal geregeld worden. Eerst in 1830 kwam dan in ons land de schuchtere stap naar de persvrijheid (31).

Rumbeke. *Michiel De Bruyne.*

(31) P. VERHAEGEN, *Donner des détails sur la liberté de la presse en Belgique depuis l'invasion Française (1794) jusqu'en 1814,* in : *Annales de la Fédération Archéologique et Historique de Belgique,* deel VII, 1ste reeks, Brussel, 1891, blz. 99-103; P. DE KEYSER, *Censuur en tendens in Vlaamsche volksliederen uit de tijd van Napoleon,* in : *Oostvlaamsche Zanten,* III, 1928, blz. 17-22, 33-39; M. DE BRUYNE, *De drukkers te Roeselare van 1810 tot 1830* in : *Biekorf,* LXVII, 1966, blz. 21-33, alwaar de toepassing wordt gegeven van de K.B. van 23 september 1814 (toezicht op de *libellen*) en van 20 april 1815 (... waarbij de aanhouding van schrijvers, drukkers en boekverkopers mogelijk werd) op de Roeselaarse drukkers Louis Beyaert en David Van Hee.

GENUGTELYK BOERE MERKT-GEVAL.

Den Boer verkoopt zyn Houd, zyn Peirden en zyn Wagen,
Nog krygt hy 't wederom door luk gevallig klaegen.

STEMME : *Boer, hoe veel uw Peird.*

DAER was onlangs eenen boer,
Eenen lodderlyken boer,
Ja een boertjen goed van zeden ;
Die hadder een voertjen met hout verkogt,
En 't heel aerdig by avonde t'huys gebrogt
Aen een Jouffrouw schoon van leden.
Die Jouffrouwe frisch en rond,
In haer deure gat stond,
Baerd het boertjen groot behaegen,
Het zeyde : wel myn liefste Jouffrouw fyn
Mogt ik dezen nagt uwen byslaeper zyn,
Ik vereer u myn peirden en myn wagen.
Die Jouffrouw in glans,
Van den ligten dans,
Zeyde ja vriend komt maer ras hier binnen,
Men zond de dienst-meyd naer de vischmerkt toe,
En men speelde dan een deuntjen gy weet wel hoe,
Ja een speeltjen van zoete minne.
Maer des morgens ag ag ag,
Als aenkwam den klaeren dag,
Dat boertjen begonde zeer te klaegen,
En 't zeyd had ik doch geweten dat ik nu maer weet,
Dat het een vrouwtjen zoo wel 't ander geleek,
k'Zou nog hebben myn peirden en myn wagen.
Als Myn Heere van de jagt
't Huys kwam, op het onverwagt,
Hy hoorde dit boertjen klaegen,
Hy zeyde wel myn liefste Jouffr. Cathryn
Wat mag dit doch voor een landsman zyn
Hy klaegd over zyn peirden en zyn wagen.
Wel Myn Heer zeyde zy,
En zag vriendelyk en bly,
Dat en baert my al geen wonder,
Hy heeft my een voertjen met hout verkogt,
En dat aerdig by avonde 't huys gebrogt
En het krom hout lag van onder.
Geeft den boer maer g'heel de som
Geld en wagen wederom,
En peirden nog bezonder,
Wel hoe konnen de vrouwtjens zyn zoo slegt,
Brand het krom hout niet alzoo wel als 't regt,
Als men daer het vuur steekt onder,
Als den boer den g'heelen schat,
Peird en wagen weder had,
Hy begond een liedeken te zingen,
En zong 'k heb nog een voertjen met hout op myn hof,
Wist ik het ook aen zulk een prys verkogt,
Naer de merkt zoud ik het gouw brengen

KLUGTIG GEVAL,

STEMME : *Van het Hollandsch Meysken.*

CUPIDO weet veel heren door zoet vleyen,
Te doen gehoorzaemen aen zynen raed,
Het vliegt langst vaerden, kom en reyen,
Maer het word zomtyds gehoorzaemt om baer,
Het geld dat maekt de schoonheyd aen de daed.
Het wist ook lest een Engelsman te winnen,
Door zyn bevallig en zoetaerdighêen,
Tot dat hy aen een frissche Bakkerinne
Bood (geld comptant) vyftig goude guinéen
Om eens zyn baktjen in haer mans trog te kneên.
Die Vrouw gretig naer al die goude stukken,
Heeft dit verzoek aen haeren man vertelt,
Hy zeyde Vrouw dat kan noyt beter lukken,
Vyftig guinéen is waerlyk schoon geld.
O ja, Vrouw hem den trog maer vooren steld.
Past maer wel op, wy zullen hem verluyken,
Mynen knegt zal hem onder 't ledekant,
En ik in myne kasse gaen verduyken.
Maer ziet dat gy de guinéen krygt op d'hand,
Eer dat hy onzen deessem verbrand.
Zy deden gelyk zy hadden beraeden,
Den knegt dook hem voor een deel van 't gewin,
Den Engelsman die kwam g'heel onbelaeden,
En riep : is'er geen vyand Bakkrin,
Neen zeyde zy, myn Heer komt maer bin.
Den Engelsman kennende Venus-schoolen
Heeft vyftig guinéen op tafel geleyd,
En daer nevens twee gelaene zak-pistolen,
Waer op de Bakkerinne tot hem zeyd,
Wel hoe myn Heer vreest gy voor swaerigheyd ?
Neen liefke lief ik en vrees geen vyanden,
Maer dat iemant kwam onze min bespien,
Ik zoude hem daer med' hert en kop doorbranden,
Dat hy noyt meer het dag-ligt zoude zien,
Daerom laet ons te zaemen g'rust verblien.
Geen weygering en kwam daer meer te passe,
Den Engelsman knede zyn baktjen voort,
Dewyl den Bakker puyloogde in de kasse,
Maer knegt nog baes en sprak geen enkel woord,
Uyt vreeze van beyde te zyn vermoord.
Als den Engelsman moede was van kneden,
Hy liet het deeg gaen zoo wel als het kost
En wenschte het Bakkerinke de vrede,
Een heeft een gelaeden pistool gelost,
Dan vertrok hy met een ontlaste borst.
Dan is den knegt verdustelt uytgekropen
En den Bakker kwam uyt de kasse al steên
En heeft verzugtende luyde op geroepen,
Ik en wil voor geen duyst goude guinéen
Een ander in myn trog meer laeten kneên.
Doch het is nu al verloren gelaeten,
Het deeg is evenwel in zynen trog,
Wy hebben 't lacchen en zy al de baeten.
Maer ik geloof dat dien Bakker dog,
Niet vele meer en zal wenschen om nog.
Dus jonge Bakkers ende Bakkerinnen,
Ik bidde u aen dees lieden niet en leert,
Kont gy zoo veel op een dag niet winnen,
Uw eygen gebak zal meer zyn geëert,
Dien Bakkers deessem is dog g'heel omkeert.

EYNDE.

Om en om zestig jaar geleden

« Ma Chère Odile,

Ik zal u zondag verwachten als het goed weder is zullen wij bij Celestine gaan ziet dat Germaineken haar kleed schoon is. Wel de compl aan Joseph tot Zondag als het kan zijn. »

Voor mij ligt een zichtkaart, afgestempeld te Brussel op 12 mei 1914, met zegel van 5 ct. De bestemmeling is een dame uit Asse, Germaineken is haar dochter en Joseph haar man.

Man Jozef was de broer van mijn grootvader, Henri Mestdag, en is evenals zijn gade « ma chère Odile » nu reeds een tijdje overleden, ook mijn grootva.

Dochter Germaineken was op hoger geschreven moment bijna 10 maanden.

Zo gezien stel ik mij de vraag waarom de nadruk werd gelegd op : « ziet dat Germaineken haar kleed schoon is »... Germaineken was een « proper » kind !

Om en om zestig jaar geleden, op de vooravond van een oorlog, « de Eerste Wereldoorlog », als U het zich nog herinnert. En nooit geen oorlog meer... tot in 1939, de tussengevalletjes niet mee gerekend.

Om en om zestig jaar. Een dr. Weyns werd op dat moment één jaar en Bokrijk...

Nu vraagt ge U « in gemoede » af waar ik naartoe wil.

Keer ik de zichtkaart om. Voor mij een herberg, vier vensters (met blaffetuur), een deur en zoals gebruikelijk in die tijd, het gezin voor de ingang : man, vrouw en vijf pronte dochters, stijf, deftig. Man met bolhoed (en natuurlijk met ook wat anders, kledij bedoel ik), moeder en dochters heel... maar dan héél langgerokt. Boven de vensters in een zwarte band, witte letters die verkondigen : P. De Wandeler, Herberg en Winkel.

Om en om zestig jaar geleden.

HOE WAS HET HERBERGLEVEN IN DIE TIJD TE ASSE ?

De heer Leo De Coster, burgemeester van Asse van 1895 tot 1921 (zijn inhuldiging had plaats op 17.12.1895), ondertekende op 2 december 1898 een politieregelement waaruit :

« Eerste Kapittel.

Afspanningen, Herbergen en andere Openbare Plaatsen. — Uur van vertrek, enz.

Art. I. — De openbare plaatsen, alwaar men drank verkoopt, zooals de afspanningen, herbergen, zullen elken dag gesloten worden ten tien ure 's avonds, van den 1° October tot den 31° Meert, en ten elf ure van 1° April tot den 30° September. De ingangsdeur en een der voornaamste vensters van gemelde openbare plaatsen zullen niet mogen gesloten worden, tenzij na het vertrek van den laatsten persoon. »

Wat gebeurde er tussen die uurtjes ?

... Goeden ouden Lambic 0,15 fr de liter

... en de petrole-lamp wordt vervangen door het « electrisch licht »...

... en de beenhouwers en groenteboeren uit de omgeving van Asse trekken, met hondenkar of met kar en paard Brusselwaarts en spannen af in « Den Barreel »... (Opgepast : bekeuring voor de mannen die hondekarren geleiden en « opzitten »)...

... en ondertussen worden er vergaderingen belegd in « Den Lion d'Or », of in « 't Lammeken »,... ho, zegt men te Asse als men halt wilt zeggen. 't Lammeken, verdwenen herberg op de Steenweg, in 't centrum van Asse... We schrijven 1897 :

« *'t Feest der Stille Lieden.* — Al zoo menige societeit heeft haar lustig feest gevierd.

Nu Maandag aanstaande, 20 dezer, zal het de beurt zijn der vroolijke kaartspelers, gevestigd ter herberg van Jan De Lattre, Steenweg, en welke den welverdienden naam voeren van STILLE LIEDEN. Om 5 ure 's avonds stipt zal het feest aanvang nemen met het steken van een groot vat lambik, gevolgd door een uitgelezen en prachtig Banket. Na lekker gesmuld en gedronken te hebben zal de kampstrijd — die voor eenieder publiek is — tusschen de liefhebbers van 't kaartspel beginnen ; en men weet, dat het er ernstig kan toegaan ! — De leden der societeit zijn dus verzocht van op de gestelde uur in 't lokaal te zijn. »

Of deze stille lieden het stil aan boord legden kan ik niet verklappen. Kom het was burgerij, mannen die gerust een cent voor een « lambikske » en een etentje zonder moeite « of zich zeer te doen » konden uitgeven.

Voor de mindere al dan niet stille lieden ontstonden er spaarverenigingen, of « spaarkaskens », allen... en wat dacht U anders... gevestigd in een herberg.

De Spaarzame Asschenaren, De Verbroedering (met Onderlinge Bijstand in geval van overlijden), Help U Zelve, en andere... tot de latere kermisspaarders (uitdeling « daags voor kermis »).

De duivenbonden kenden, nu trouwens nog, sukses. De Zwaluwe, De Getrouwheid, L'Epervier, Le Pigeon D'Or, De Luchtvaarders, Rap of Traag, Recht voor de Vuist, Sans Peur, St Martinus, De Vrede, Vroeg of Laat, De Snelle Vlucht en De Duivenbond van Assche waren verenigingen uit die tijd. Alleen de laatste twee overleefden.

Andere verenigingen... een tikje zonderling. Misschien ?

« Liefhebbers van Paardenvleesch !

De Societeit van St Anneken, bij Frans De Meerschman, op 't Kwâgat te Assche, brengt ter algemeene kennis, dat er aldaar eene Maatschappij is ingericht voor het eten van PAARDENVLEESCH : de leden ervan betalen slechts 10 centiemen per Zondag.

Alwie goesting heeft, kan zich van af heden Zondag laten inschrijven. » (dd. 10.2.1895).

Naast de boogschietingen op de staande wip (de Concorde) en de liggende wip, zoals St. Hubertus, St. Martinus en St. Sebastiaan, wippen wij nog efkens binnen bij *De Vereenigde Vrienden*

« Bij het huwelijk van Prins Albert

Ter gelegenheid van het huwelijk van Prins Albert van België met Prinses Elisabeth van Beieren, hadden de leden van de Doelmaatschappij « De Vereenigde Vrienden », gevestigd bij Raymond Raes, te Assche-Terheiden, een verzoekschrift gezonden naar Hunne Koninklijke Hoogheden.

Bij hun warme en vurige gelukwenschen aan het Edele Echtpaar, hadden zij tevens aan Prins Albert het eerbiedig verzoek gedaan, Het Erevoorzitterschap hunner maatschappij te willen aanveerden. Alhoewel de Prins aan hun verlangen niet heeft voldaan, (wie weet hoeveel aanvragen Hij jaarlijks ontvangt ?) heeft hij nochtans, door de zorgen van zijnen Geheimschrijver, hun den volgenden dankbrief toegezonden, welken wij met genoegen overnemen.

Brussel, den 19 October 1900.

Heer Voorzitter,

Hunne Koninklijke Hoogheden Prins en Prinses Albert, zeer getroffen door de Heilwenschen welke gij Hun, in naam uwer maatschappij « De Vereenigde Vrienden », ter gelegenheid Hunner Echtverbintenis, aanbiedt, hebben mij gelast UED Hunne oprechte dankbetuigingen uit te drukken alsmede aan al de leden van uwen kring.

Het spijt mij UED te moeten berichten dat Zijne Koninklijke Hoogheid, voor het

oogenblik, het inzicht niet heeft meerdere Erevoorzitterschappen te aanvaarden en dat het, bijgevolg, niet mogelijk is den wensch, in uwen brief geuit, in te willigen.

Aanvaard, Heer Voorzitter, de verzekering mijner hoogachting.

De Geheimschrijver,
V. Godefroid.

Den Heere Voorzitter der « Vereenigde Vrienden », Assche-Terheiden. »

En onder het oog van « God ziet U, hier vloekt men niet », en bij het drinken van een « kapperke » wit, of een « potteke » lambik, of een glas faro, of een glas van de Brabantse champagne, die men geuze noemt, wordt volgende wedstrijd ingericht :

« Maatschappij De Borgers

Prijskamp om het nijgst te liegen.

Op Maandag 8 December 1902, bij Leon De Schepper, « In den Barreel », te Assche.

De prijskamp zal plaats hebben van 5 tot 8 ure 's avonds. - Inschrijving van 1 tot 4½ ure. Verschillige prijzen zullen den winnaars geschonken worden. - De conditiën zullen de dag des prijskamps in het lokaal uitgehangen worden.

Namens de Commissie :

De Secretaris, Charles Van Durme.

De Voorzitter, Zwager.

... er zijn armen, er wordt gebedeld. In groep, al biddend, trekken zij naar de burgerij.
... in de kerk zijn « armenbanken ». Gewone houten banken waarop de arme mensen van Asse de H. Mis kunen bijwonen. Bij hen wordt geen « stoelgeld » rondgehaald,
... er hebben brooddelingen plaats,
... er zijn herbergen, veel, heel veel herbergen in Asse,
... er wordt jenever gedronken.
Een « striep» jenever in een glas dat men « ne klawieter » noemt. Een jeneverglas met dikke wanden en zware voet en... weinig inhoud. Het geeft de indruk van een stevige borrel in de handen te hebben.

Men houdt de schijn hoog...

In de herbergen worden prijskampen op « bak en teerling » ingericht aan 10 centiemen de mies, met als prijzen : saucissen, pensen, konijnen, een schoon « slaaplijf », een zijden foulard (halsdoek), « voor een schoone weer » (ram), voor een hesp, voor « snurken » (halsdoek voor vrouw).

Prijskampen zomaar... en ook wel :

« Prijskamp met den Teerling gegeven ten voordeele van een man die door eene langdurige ziekte aangetast is en sedert lang onbekwaam tot werken is. »

Het kegelspel en de vogelbolling vierden hoogtij.

Bij de vogelbollingen hadden de beste bollers (of de meest begoeden) hun « eigen bol ».

« Den Gouden Bol », en andere « Kloekmoedige Bollers », zijn al lang verdwenen... ook de ringstekingen :

« Verleden Maandag (26.7.1886) in den namiddag is M. Emiel Kerreman, een 17 jarige jongeling, komende van eene Ringsteking te paarde te Boogaarde, waar hij den eersten prijs (100 Fr) had betaald, door zijne vrienden en buren van Assche-Walfergem, met alle feestelijkheden en muziek aan 't hoofd, tot aan den ingang van het dorp te moet gereden, waar hij werd verwelkomd en geluk gewenscht.

Op vijfmaal dat deze jeugdige jongeling aan eene Ringsteking deelneemt, is het hem reeds viermaal gelukt, aan de oudste medekampers de eerste prijzen te betwisten.

Eere aan den jongen held ! ».

... en volksopvoeding, zij het dan langs de herberg om, maar dan ook zorgen voor de beteugeling :

(Politiereglement 2.12.1898)

Derde Kapittel.

Openbare Verlustingen, Danspartijen, Schouwspelen, Charivaris, Omreizende Muziekanten.

Art. 15. — Geen herbergier of uitverkooper van dranken zal mogen toelaten van te dansen, zonder er de machtiging van bekomen te hebben van den Burgemeester of van den Schepen gelast met de politie.

Niemand zal zonder dezelfde machtiging in zijn huis mogen personen ontvangen die er spelen zouden laten zien of die er schouwspelen zouden vertoonen.

Art. 16. — Zijn aan dezelfde machtiging onderworpen, de danspartijen, schouwspelen en verlustingen, die gegeven worden op de openbare plaatsen of wegen.

« Assche-Gehucht Terheiden. Groot Avondfeest gegeven door den Tooneelkring — de Vooruitstrevende Jonge Boeren d'Heidenaren —, op Zondag 20 Februari 1898, in de ruime zaal bij P.J. Van Elsen. De Voorzitter, Doken Cleirens. De Koning, Advokaat Janssens. De Schatbewaarder, Ed. Van Elsen. ».

« Tooneelspelers en alle andere zedige spelers, die verlangen het publiek van Assche eenige aangename winteravonden te verschaffen, wende men zich, om een schoone en groote zaal met théatre ter beschikking te hebben bij Severin Lerut-Van Impe, Statiestraat, Assche ».

... en hoe heerlijk die eerlijkheid van vroeger :

« Na gemaakt fortuin en uitscheiding van bedrijf over te nemen eene wel gekalandeerde HERBERG met DANSZAAL... » (mei 1908).

Ach die goede oude tijd, waarin de menen met elkaar beter konden opschieten...

... er gevochten werd met messen...

... er geholpen werd bij ziekte, bij tegenslag...

... men heel onderdanig tegenover de heer moest zijn...

... de baarden de heren toebehoorden...

... men slechts 's zondags een lapje vlees op de « teljoor » kreeg...

... en een kermis, een kermis was...

.. in de week van de vroege morgen tot de late avond moest wroeten...

.. en het geld niet gelukkig maakte, zoals men zei...

... en men armoe had...

.. en pinten dronk.

Asse. *Jeroom Durnez.*

Averbode bouwde een rosmolen in 1515

De rosmolen is op grond van zijn drijfkracht en zijn mechanische uitrusting duidelijk van de water- en windmolen onderscheiden. Hij wordt niet door natuurelementen, als water en wind, in beweging gebracht, maar door een ros of paard, soms zelfs door meer dan een trekdier bewogen (1). In sommige streken werd daartoe een ezel gebezigd en om die reden heeft men onderscheid gemaakt tussen een paardemolen of rosmolen en een ezelsmolen, naarmate het mechanisme van de maalinrichting door een paard of door een ezel in werking werd gezet (2). Paarden en ezels werden van oudsher in onze streken als trekdieren gebruikt om graanmolens te doen draaien. Heel wat hoeven bezaten trouwens een *rosmolen* of *roskot,* vooral in Vlaanderen, waar de watermolens vrij zeldzaam waren, en in mindere mate wellicht in Brabant en Loon. Op het Vlaamse platteland bleven de rosmolens tot in de 19de eeuw voortbestaan (3). De enige rosmolen, die in de 19de eeuw nog te Handelaar-Achterbroek in de Antwerpse Kempen bestond, werd in de periode 1915-1920 gesloopt (4).

In 1513 werd ook in de Witherenabdij van Averbode het besluit genomen om een rosmolen te bouwen. De Mechelse timmerman Hendrik van Scaffenen sloot op 30 december van dat jaar een overeenkomst om in het bakhuis van de abdij een rosmolen in te richten. De aannemer was gespecialiseerd in het bouwen van rosmolens, want hij had reeds dergelijke maalinrichtingen te Walem en te Mechelen geplaatst. Rombout Lekens, tingieter, die voor de abdij werkte, en Jan de Cuyper, metser, eveneens woonachtig te Mechelen, hadden hun stadsgenoot klaarblijkelijk bij abt Gerard vander Scaeft (†1532) aanbevolen. In het kontrakt, dat door beide partijen aangenomen werd, had men vooral praktische schikkingen getroffen betreffende de levering van het bouwmateriaal en de afmetingen van de voornaamste technische delen van de moleninstallatie. Zeer waarschijnlijk werd de overeenkomst van 1513 niet uitgevoerd, omdat er van meet af aan een onenigheid bestond in verband met het dagloon en omdat het kontrakt enigszins afhankelijk werd gemaakt van de uitslag van het onderzoek omtrent de *conste ende practycke* van de molenbouwer en van het bezoek aan enkele rosmolens, die door hem reeds geleverd werden (5).

Op 16 augustus 1515 werd derhalve een nieuwe overeenkomst gesloten met Hendrik

---

(1) Vgl. P. LINDEMANS, *Geschiedenis van de landbouw in België,* II, Antwerpen, 1952, blz. 323-324; J. GOOSSENAERTS, *De taal van en om het landbouwbedrijf in het N.-W. van de Kempen.* (Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde, reeks VI, afl. 76), Gent. 1956-1958, blz. 631, s.v. *Rosmeulen* ; J. WEYNS, *Wat betekent rosmolen?* in : *Ons Heem,* XIV, 1959-1960, blz. 222-223.

(2) E. VERWIJS en J. VERDAM, *Middelnederlandsch woordenboek,* VI, 's-Gravenhage, 1907, kol. 1637, s.v. *Rosmolen.*

(3) P. LINDEMANS, *a.w.,* blz. 324. In Vlaanderen ontvangt dat dienstgebouw doorgaans de naam *roskot* of *rossekot.* Fraaie voorbeelden zijn bekend te STALHILLE (vgl. A. RONSE en T. RAISON, *Fermes-types et constructions rurales en West-Flandre,* I, Brugge, 1918, blz. 11 ; A. LOWYCK, *Rossekot,* in : *Ons Heem,* XVI, 1961-1962, blz. 51, afb. 35 en XX, 1966, blz. 160) en te SINT-PIETERS (vgl. Br. GAETAN, *Rossekot,* in : *Ons Heem,* XVI, 1961-1962, blz. 51). De rosmolen van MALDEGEM-DONK verdween ca. 1965. Vgl. E.V.S., *Rosmolen te Maldegem-Donk,* in : *Ons Heem,* XX, 1966, blz. 257, afb. 192. Een rosmolen van LEISELE werd in 1959 overgebracht naar het Openluchtmuseum te Bokrijk-Genk. Vgl. J. WEYNS, *Omstandige gids van het Openluchtmuseum te Bokrijk,* Bokrijk-Genk, 1967², blz. 102, nr. 51. In de 16de eeuw meende het landsbestuur verordeningen te moeten uitvaardigen om het bouwen van rosmolens in Vlaanderen tegen te gaan en de banmolens te beschermen. Vgl. P. LINDEMANS, *a.w.,* blz. 324 ; A. LOWYCK, *Twee eeuwen Vlaams molenrecht,* in : *Ons Heem,* XI, 1957, blz. 163. Men raadplege nog : J. WEYNS, *Westvlaamse rossekoten,* in : *Ons Heem,* XXV, 1971, blz. 185-186.

(4) J. GOOSSENAERTS, *a.w.,* blz. 631.

(5) BIJLAGE I.

Andries Vrieskens van Soerendonk in de heerlijkheid Kranendonk (N.-Br.). Hij kreeg opdracht een rosmolen op te richten *achter dbackhuys* van de abdij. Het kontrakt bepaalde dat de molen twee uitgebouwde maalhuisjes, d.w.z. een dubbele maalinrichting, zou krijgen en dat het groot kroonrad een diameter van 32 voet behoorde te hebben. In een rosmolen waren vaak twee paar stenen, telkens loper en ligger, voorhanden. In de rosmolens, die ten gerieve van een landbouwbedrijf werden uitgebaat, werd het ene paar stenen gewoonlijk gebruikt om bakmeel te malen, het andere tot het bekomen van voedermeel. Te Averbode zou men in de maalhuisjes een moutmolen ten dienste van de brouwerij en een graanmolen onderbrengen. De abdij moest het timmerhout, de molenstenen en het ijzerwerk leveren. Voor zijn werk zou de aannemer 20 Rijnse gulden en de mondkost genieten (6).

De vereiste materialen, waarvoor de opdrachtgever zorg behoorde te dragen, werden afzonderlijk aanbesteed. Jan Hendrik Geritszoon, smid te Nederweert, werd op 10 oktober 1515 door de abt van Averbode belast met het smeden van de nodige molenijzers voor de nieuwe rosmolen (7). Op 20 oktober 1515 werd de bestelling reeds uitgevoerd (8). Inmiddels werd Jan Calsterman, molenaar te Aarschot, bereid gevonden om de molenstenen in orde te brengen, volgens de technische vereisten van een graan- en een moutmolen (9). Matthias *den stoeldreyer* van Eindhout leverde een droog essenhout, bekend om zijn taaiheid, voor de tanden van het molenrad. Dit werk werd verricht door Goswien Wuyts van Veerle, schrijnwerker in de abdij van Averbode (10). Op 24 november 1515 sloot Jan van Ghele, als zaakgelastigde van de abdij, een overeenkomst met Maarten vanden Putte, steenhouwer te Langdorp, betreffende een levering ijzerzandsteen ten behoeve van het fondament en de muren van het molengebouw. De aankoopprijs van deze bouwmaterialen werd op dertien Diestse gulden vastgesteld (11). Tenslotte betaalde men nog het bedrag van twaalf stuivers aan de zoon van Kornelis Busschaerts, smid te Aarschot, die zes *billen* ter waarde van twaalf stuivers voor de rosmolen leverde (12).

In het bijzijn van Rudolf Roefs (†1520), cellier van Averbode, Johan Valck van Rillaar, Jan Calsterman, molenaar te Aarschot, en Jan van Lymborch, werd Jan Meijnarts van Rillaar als bedienaar van de rosmolen voor een periode van één jaar aangenomen. De over-

---

(6) BIJLAGE II. Afrekeningen : A.A.A. (= AVERBODE, Archief van de Abdij), I, reg. 12, fol. 52r° en 90r°.

(7) BIJLAGE III.

(8) *Anno XVto XXa octobris adduxit Egidius, villicus noster te Stercsel, huiusmodi ambo ferra, cum quo remisimus X 1/2 florenos Renenses et sic solutus.* A.A.A., I, reg. 12, fol. 52r°.

(9) *Item anno XV° XVa octobris, presentibus Averbodii retro pistrinum fratre Wilhelmo, investito de Zuylre, Henrico sVriesen et Goeswino, carpentatoribus, heeft Jan Calsterman, molder van Aerschot, aengenomen de IIII steen te bereyden, ter stont op te helpen doen ende te leveren dar zy goet meel maken zelen daer na noch III daghe malen ende des sal hy hebben van elcken steen XVIII st. ende wy hebben eenen silveren godspenninck to eenen goidsd. gegeven etc. dat een paer wt der zweeden tot hart coren te maken ende dat ander paer metten panden bereydt om mout te malen.* A.A.A., I, reg. 12, fol. 52r°. Uit deze nota blijkt duidelijk dat de rosmolen van Averbode een koren- en moutmolen bevatte. Daartoe werden de maalstenen volgens diverse manieren gescherpt : zweescherpsel (korenmolen) en pandscherpsel (moutmolen). Vgl. J. CORNELISSEN en P. VAN HAL, *Molentermen,* in : *Tijdschrift voor geschiedenis en folklore,* II, 1939, blz. 198 en 212. Op 27 november 1515 werd met Jan Calsterman afgerekend : *Item anno XVto XXVIIa novembris solvimus dicto Johanni Calsterman IIII petros et sic solutus.* A.A.A., I, reg. 12, fol. 52r°.

(10) *Item anno XVto XII novembris solvimus Mathie den stoeldreyer de Eindhout pro lignis dictis essen siccis ad dentes dictos kamp pro rota equimole per Goesuinum carpentarium emptis XXI st.* A.A.A., I, reg. 12, fol. 52r°.

(11) BIJLAGE IV.

(12) *Item anno XVto XVIIIa decembris solvimus Petro, filio Cornelii Busschaerts fabri de Arscot, pro VI billen XII st. Solutus.* A.A.A., I, reg. 12. fol. 52r°.

eenkomst werd op 27 november 1515 te Averbode afgesloten. Jan Meijnarts zou buiten zijn werkzaamheden in de rosmolen, tijdens zijn vrije uren, als knecht in de bakkerij van de abdij behulpzaam moeten zijn. Voor zijn dienst werd hem een jaarloon van vijftien Diestse guldens toegezegd (13).

Hoelang de rosmolen te Averbode gebruikt werd is niet met zekerheid te achterhalen. Het is wel een feit dat de abdij in 1523 een graanwindmolen te Kasterlee aankocht, die in de buurt van de kloostergebouwen, *inden wyngaert,* werd opgetrokken (14).

Dokumenten betreffende de laat-middeleeuwse landelijke architektuur van onze gewesten zijn niet zeer talrijk. Deze bijdrage beoogt dan ook enkele archivalia bekend te maken over de aanleg en de inrichting van een rosmolen, een dienstgebouw, dat eertijds bij heel wat hoeven en abdijen werd opgericht.

Averbode. *Trudo J. Gerits.*

BIJLAGE I

Averbode, 30 december 1513 (n.st.) — Overeenkomst afgesloten tussen de abdij van Averbode en Hendrik van Scaffenen, timmerman te Mechelen, voor het maken van een rosmolen in het bakhuis te Averbode.

Anno XIIII^to^ XXX^a^ decembris, stilo Leodiensi, hebben Rombout Lekens, kangieter, ende Jan de Cuyper, metser van Mechelen, met hon bracht eenen tymmerman geheeten Henric van Scaffenen, te Mechelen wonende, dewelcke ons toegeseet heeft de molen te maken by helpe van onssen tymmerlieden, sonder ennigen knecht mede te brengen, om inde vasten naestcomende te beginnen, ende hy heeft geeyscht voir zyn dachhure zess stuvers ende wy hebben hem geboden vyff stuvers, alzoe hy elwaerts wynt, welcke differentie de voirs. Rombout ende Jan middelen zelen, beheltelyc dat zy te voren vernemen zelen nae syn conste ende practycke in desen stucke ende besien de rossmoelen, die hy te Walem en te Mechelen oft elders gestelt heeft oft die gemeckelyc gaen ende proffitelyc gemaect zyn. Ende dat zelen zy onss laten weten ende scriven met Rombouts zone.

Item dit es thout dat Henrick de tymmerman daer toe geordineert heeft, datmen tot Everbode soude bereyden ende saghen.

Inden yersten tcleyn rat VI voeten wyt.

Item de plancken daer toe IIII duymen dick ende de breyde alzoet valt.

Item tgroot rat XV voeten wyt.

Item de plancken IIII duymen dick ende de breyde als boven.

Item twee ermen, XV voet lanck, II voet breet ende IIII duymen dick.

Item vanden groeten bueck, die opt tymmerhoff leet, een oft twee plancken, IIII duymen dick, totten russel schyven.

AVERBODE, Archief van de Abdij, I, reg. 12, fol. 51v°, onder de titel: *Rosmolen int backhuys te ordineren.*

BIJLAGE II

Averbode, 16 augustus 1515. — Overeenkomst afgesloten tussen de abdij van Averbode en Hendrik Andries Vrieskens, betreffende het bouwen van een rosmolen achter het bakhuis van de abdij.

Anno XV^c^ XV° XVI^a^ augusti heeft meester Henric Andries Vrieskens, wonende te Zue-

(13) BIJLAGE V.

(14) A.A.A., I, reg. 14, fol. 139v°.

rendonc by Craendonck, gesonden tot Everbode van her Robrecht vanden Broec, landeken van Leuw, aengenomen te maken tot Evebode een rosmoelen metten huys lofbaerlyc ende wel, ende die achter dbackhuys te richten, dar af trat ten minsten wydt sal zyn XXXII voet met twee maelhuyskens dar aen wtstekende, elck XII voeten ende XIIII voet wydt oft dar omtrent tot twee paer steenen.

Ende hier toe sal m. Henrick thout inden bosch teekenen ende dan zelent des abdts stockers vellen ende cortten, daert m. Henrick gecort sal willen hebben, ende dan salt meester Henrick doen laeyen, aenvueren ende ontlayen, ende de abdt sal de saghe doen ende thuys helpen richten ende de wende sal hy van behoirliker hoegden maken, dobbel rychelen dar in wercken ende onder op goede playen setten.

Ende dit werck sal m. Henrick maken ende leveren tot malens toe, totten welken de abdt hem leveren sal thout gelyck voirs. is, de molensteenen, dyserwerc ende den montcost.

Ende dar voer heeft hy geeyst in dachhuren voer hem selven van elcken daghe III st. ende voer elcken van zijnen twee knechten II 1/2 st. oft in eender sommen XX rynsgulden, elcken te XX st. Brabants gerekent ende een stuck gouts indt gereede daer aff hy den abdt den koir gegeven heeft, dwelc dabdt hem tsanderendaegs beraden heeft metten officiers, metten beckers ende met Goessen den timmerman, alzoe dat hy gecosen heeft de XX rynsgulden te gevene voer tgeheel werck. Ende hy heeft m. Henricus gegeven indt gereede eenen Hornsgulden, die egenen afslach doen en sal, ende hier op heeft m. Henric dwerck aengenomen ende geloeft binnen XIIII dage naestcomende te beginnen.

Geschiet tot Everbode als boven. De proest, de kelwerder, b. Pancras, b. Alexander, Goessen Woyts, timmerman, Denys vanden Berghe, wonende te Romen, etc.

AVERBODE, Archief van de Abdij, I, reg. 12, fol. 51v°-52r°.

BIJLAGE III

Diest, 10 oktober 1515. — Overeenkomst tussen prelaat Gerard vander Scaeft, abt van Averbode, en Jan Hendrik Geritszoon, smid te Nederweert, betreffende het smeden van de molenijzers.

Jan Henrick Geritssoen geheyten, myns heeren smet tot Nerenweert wonende, heeft aengenomen ende den abdt van Everbode tgeloeft te smeden ende als hy thuys comen zyn sal ter stont te beginnen de molenyseren tot twee paer molenstenen vander nyeuwer rosmoelen, die tot Everbode gemaect wordt, te weetene twee spillen, twee gortten (15) *ende drie pannen, daer aff meester Henric Vrieskens, timmerman, hem de maet gegeven heeft, reyn ende wel te meesters pryse van goeden hennesdaels yser ende wel versteelt vanden besten seysenstale, sonder argelist. Ende hier voer sal de abdt den smet voirs geven thien rynsgulden ende X st., den gulden te XX st. gerekent.*

Geschiet tot Diest inden herberghe van Everbode op goensdach, thien dage octobris, anno XV^c XV°, daer by ende aen waren de voirs. m. Henric ende Jan Woyts van Arendonc, timmermans, als getuyghen.

AVERBODE, Archief van de Abdij, I, reg. 12, fol. 52r°, onder de titel : *Molenysers.*

BIJLAGE IV

Averbode, 24 november 1515. — Overeenkomst afgesloten tussen Maarten vanden Putte, steenhouwer te Langdorp, en de abdij van Averbode betreffende de levering van ijzerzandsteen voor de rosmolen te Averbode.

(15) Boven het woord *gortten* leest men *deeschen* in het handschrift.

Anno XV^to XXIIII^a novembris by myddel va nmeester Jan van Ghele is comenscap gemaeckt tussen Marten Stevens vanden Putte soen, steenhoudere van Langdorp, ter eenre ende ons ter andere zyden, by den welken hy geloeft heeft ons te maken ende te leveren allen den oirduyn wel gesteert ende gescoetvoegt diemen behoeven sal om de rosmoelen te funderen ende te scoyen ende de grote stucken perpeyn van enen stuk doergaende onder de stylen metten scorren onder te leggen, alsoe diepe als den metsers dat sal dunken dienen, ende dit in eender sommen voer XIII Diester gulden.

Actum Averbody in calculatorio nostro, presentibus ibidem dicto magistro Johanne de Ghele et Thoma vanden Venne, testibus.

AVERBODE, Archief van de Abdij, I, reg. 12, fol. 101r°, onder de titel : *Lapides grisei ad rosmoelen fundandi.*

BIJLAGE V

Averbode, 27 november 1515. — Overeenkomst afgesloten tussen de abdij van Averbode en Jan Meynarts van Rillaar, betreffende de bediening van de rosmolen te Averbode.

Anno XV^c XV° XXVII novembris, presentibus Averbodii ad portam Rodolpho cellerario, Johanne Valck de Rillaer, Johanne Calsterman, multore de Arschot, Johanne de Lymborch, etc., heeft Jan Meijnaerts van Rillaer hem verhuert een jaer lanck, beginnende tot sinte Andriesmisse naestcomende, den heer Gerarden abdt van Everboede ende geloefde de rosmolen te regeeren tot Everboede ende alrehande coren te malen, te scerpen ende te stellen. Ende als hij nijet en maelt sall hij int backhuijs gelyck eenen anderen knecht helpen van allet datmen hem bevelt ende voerdaen al te doen dat eenen goeden molder toebehoert. Ende voer desen dienst sal hij jaerlycx hebben vyftien Diester gulden, elcken tot thien stuv. gerekent. Ende hier op heeft hem de abdt gegeven tot eenen goidspenninck 1 stuv. ende den lycoep.

Actum ut supra.

AVERBODE, Archief van de Abdij, I, reg. 12, fol. 101v°, onder de titel : *Vorwaerde gemaeckt met Jan Meijnarts, molder vander rosmolen tot Everbode.*

Het eerste Boerenkrijg-verhaal (1847)

Aan mijn goede vriend Dr. J. WEYNS
de gelukkige bezitter van het testament van
J.-E. Van Gansen.

Toen de Vlaamse literatuur in 1837 met *In 't Wonderjaer* wonderbaarlijk herleefde, was de Belgische staat nog zeer jong en van bij den beginne moest hij zich weren om de pas gewonnen onafhankelijkheid te vrijwaren. De herlevende Vlaamse literatuur bevond zich in een wel moeilijke situatie : de onafhankelijkheid was veroverd op Nederland, waarmee de jonge letterkunde door de taal verbonden was en bleef, maar de erfvijand was Frankrijk, waarvan de taal de officiële uitingen van de jonge staat beheerste.

In het eerste deel van de eerste jaargang van het dynamische Antwerpse tijdschrift *De Noordstar* (1840) verscheen een artikelenreeks van N. De Cuyper *Over het verwaerloozen der Vaderlandsche Geschiedenis* (1).

Daarin hield de schrijver een pleidooi voor een « noemenswaerdige vlaemsche Geschiedenis » in de volkstaal en voor verhalen waarvoor de landsgeschiedenis de stof leverde ; geen volk ter wereld kon op zulk een groots verleden terugblikken als het Vlaamse en er was geen geschikter middel « om onze jonge nationaliteit tegen de woelige heerschzucht onzer naburen te beveiligen ».

Tevreden voegde de auteur eraan toe : « De eerste onzer prozaschryvers heeft reeds begonnen dit ryk veld van bearbeiding uit te vorschen, en men weet wat gelukkige uitslag zynen arbeid bekroond heeft ». *De Leeuw van Vlaenderen* gaf inderdaad bezieling aan de anti-Franse tendenz, maar speelde zich af in een ver, ver verleden...

In dezelfde jaargang van *De Noordstar* publiceerde Th. Van Ryswyck een *Uitboezeming by den voorstel door Frankryk aen Belgie gedaen, ter slechting van den leeuw van Waterloo,* waarin hij zich heftig tegen deze « slechting » verzette :

Zoo ver Napoleon door roem- en wanbedryven,
Zyn naem heeft omgevoerd door heel de wereld heên;
Zoo ver zal Waterloo in 's volks geheugen blyven,
Die namen gaen gepaerd en scheiden nooit van een ! (2)

Maar in de volgende jaargang van het tijdschrift nam de « bestierder » Pieter Frans Van Kerckhoven een lang gedicht van zijn eigen hand op ter ere van *Napoleon Buonaparte,* de « itaelsche zon » die de Frane Revolutie in goede banen had geleid, de onwrikbare held die ten slotte wel werd overwonnen en verbannen,

Doch eeuwig blyft der Britten naem
Met 't edel bloed bespad
Ja, eeuwig blyft het schandig feit
Geprent op 't storieblad.

Napoleons « gouden naem » zal steeds geroemd worden. En de dichter besloot zijn pathetisch stuk met de strofe:

---

(1) *De Noordstar,* 1ste jg., 1ste dl. (1840), p. 125-132, 174-182, 230-239 ; de citaten op p. 131, 132 en 181. Of er enig verband bestaat tussen deze artikelenreeks en David Jacob VAN LENNEPs *Verhandeling over het belangrijke van Hollands grond en oudheden voor gevoel en verbeelding* (1827) heb ik niet onderzocht.

(2) *De Noordstar,* 1ste jg., 2de dl. (1840), p. 90-92 ; gedateerd « Antwerpen 1840 ».

Dat andren zoeken of uw moed,
  Uw schrandre dapperheid,
Door hoogmoed slechts was voortgezet ;
  Door heerschzucht aengeleid.
Dit stoort my niet ! Uw' grooten geest
  Heb ik myn zang gewyd ! (3)

Het is niet uitgesloten dat de artikelenreeks van N. De Cuyper mede aanleiding is geweest voor de opdracht die nog in hetzelfde jaar 1840 aan Conscience werd gegeven, nl. een *Geschiedenis van België* te schrijven. Dit werk vorderde slechts langzaam, maar in 1845 was het voltooid : op een geheel van 522 bladzijden werd de Franse periode afgehandeld in welgeteld zes pagina's (4) ! Over de eerste jaren van die periode schreef Conscience : « België moest dan eerst leeren waer de uiterste grenspalen des ongeluks en der verdrukking gelegen zyn. Als eene wolk roofzuchtige gieren kwam het schuim der fransche natie van ons vaderland bezit nemen ; onbeschofte snorkers, walgelyk van domheid en van ondeugd, nestelden zich in onze steden, om in name eener leugenachtige vryheid, onze voorvaderen erger dan gekochte slaven te behandelen. Niets werd geëerbiedigd, noch Godsdienst, noch zeden, noch eigendom, noch wetten der menschelykheid: men verbryzelde of ontroofde de werken der kunst ; men stampte en verpletterde de gouden en zilveren vaten der kerken in tonnen om naer Frankryk te worden gevoerd ; men hoonde een nog onverdorven volk door de bitterste spotternyen tegen zyne kuische en godvruchtige inborst ; men legde de Belgen eene schatting op van tachtig millioenen, en voerde in vyf maenden tyds voor twee-endertig milloen gemunt geld naer Parys. Alle winkels en pakhuizen werden uitgeplunderd door ambtenaren der republiek, die, voor eene weerde van vele duizenden, den verstomden burger een nietig papieren geld dwongen te ontvangen en des niettemin de schattingen in zilveren of gouden munt deden betalen. Wie zich van zulke vryheid wars toonde en met te veel droefheid alles wat hy bezat, tot zelfs zynen nooddruft, zag wegvoeren, werd welhaest door de sabels der vuigste dwingelanden tot stilzwygen gebragt of in den kerker gesmeten.

« Dit hachlyk leven duerde meer dan twee jaren : het geld, de granen, het vee, de peerden, al wat weerde had of eetbaer was, hadden de Franschen grootendeels naer hun Land gesleurd of tot hun byzonder voordeel gestolen. Ook, gedurende den harden winter van 1794 veranderde de schaerschheid in hongersnood : — in een Land zoo vruchtbaer als het onze, vochten de burgers dagelyks om een brood voor de deuren der bakkers ! — Een volmaekt gedacht te geven van de baldadigheden, de belagchelyke snorkery en de losbandige plunderingen der Franschen in die droeve tyden, ware slechts door het schryven van gansche boekdeelen mogelyk » (5).

Een van die « boekdelen » zou jaren later zijn *Boerenkrijg* (1853) worden, maar de geciteerde passage bleef onveranderd behouden in de latere uitgaven van de *Geschiedenis van België*...

Na deze sterk afkeurende passus over de Sansculotten-periode vervolgde Conscience zakelijk : « Allengskens begon men echter in Frankryk zelven eenen walg van alle deze

---

(3) *De Noordstar*, 2de jg., 1ste dl. (1841), p. 105-112 ; het gedicht is gedateerd « Antwerpen 15 February 1839 ».

(4) Nl., p. 514-519.

(5) H. CONSCIENCE : - Geschiedenis van België, 1845, p. 514-515. Dit gedeelte is dan nog een samenvatting, soms een vertaling van passages uit H. BORGNET. - Histoire des Belges à la fin du dix-huitième siècle. Bruxelles, 1844. Cf. hiervoor mijn artikel : Consciences *Boerenkryg* en zijn bronnen, in : *Noordgouw*, 7de jg. (1967), p. 191-193.

schandelyke gewelddaden te krygen : na meer dan eene omwenteling hadden gematigder mannen het woest gespuis en zyne aenleiders gefnuikt. Men begon dan ook het uitgeputte België een regelmatig bestuer te geven en moeite te doen om de geledene schade te herstellen ».

Over de volgende jaren schreef hij : « Ingelyfd by de fransche republiek, bleef België door derzelver wetten beheerscht en vastgehecht aen het lot zyner overwinnaers, zonder nog andere rampen te doorstaen dan die welke onvermydelyk het gevolg moesten zyn van de menschverslindende oorlogen des keizerryks. Zeker, wy hadden veel verloren, tot het gebruik onzer moedertael en ons volksbestaen zelven ; maer toch schonk de fransche overheersching, wat kwaad zy ook aen onze zeden hebbe gedaen, ons eenige voordeelen, welke wy niet kunnen miskennen. Er werden in ons Land, bovenal te Antwerpen en te Oostende, door Napoleon vele nuttige en reusachtige werken uitgevoerd ; wy kwamen in eene lange aenraking met een woelend volk, dat uit zyne omwenteling eenen overdreven geestdrift had geput, en ons deed opstaen uit den sluimer waerin wy sedert zoo langen tyd waren vervallen ; wy werden aen de hedendaegsche grondwettelyke vormen gewend en leerden dezelve, ten minste gedeeltelyk, in hunne toepassing op het maetschappelyk en staetkundig leven kennen » (6). Aan Napoleon wijdt hij dan bijna twee bladzijden, vooral aan de slag van Waterloo, met het besluit : « De wonderbare loopbaen van Napoleon was dan ook ten einde » (6).

Consciences appreciatie van de Franse overheersing was dus, behalve voor de eerste jaren, eerder positief.

In hetzelfde jaar 1845 schreef P. Ecrevisse (1804-1879) *Een Tafereel uit de Geschiedenis van 1813 en 1814* (7), een « waarachtig » maar tranerig-heroïsch verhaal dat zich afspeelt in het dorpje Limbricht (in de buurt van Sittard) en waarin de historische figuur van pastoor Page optreedt ; de eigenlijke hoofdfiguren zijn echter twee Normandische edelliedenbroeders, die elkaar terugvinden na heel wat heldendaden, verricht in de Napoleontische oorlogen, en allerverfoeilijkste misdaden, gepleegd in de eerste jaren van de revolutie. Napoleon heet hierin wel eens « de korsikaensche Herkules », maar ook « den onbermhartigen menschenofferaer » ; verder schrijft Ecrevisse : « Nog velen onzer landgenooten noemen de twintig jaren der fransche overheersching een grootsch, een roemryk, een heerlyk tydvak. Roemryk, grootsch en heerlyk, myn God ! Groote woorden, welke door de droevige daedzaken geleugenstraft worden ! Ronkende volzinnen, welke in den mond der faem gelegd worden, omdat zy zich niet bezig houdt met de grievende smarten, welke iedere stad, ieder dorp, ieder huisgezin folterden ! Omdat de tyd een lenigende balsem is voor het lyden des menschdoms ! Vooraleer wy die groote woorden als goede aennemen, toone men ons de maet des vergoten bloeds en der gestorte tranen ! Men telle eerst de verminkten, de gesneuvelden op het slagveld, de bevrozenen, de versmoorden ! Men boeke dan nog den euvelmoed en willekeur eener onbeteugelde soldatery ! De byzondere en openbare wraekdaden, by den helderen dag zoowel als in het duister gepleegd ! Men wege in de schael der geregtigheid het opdringen eener onvaderlandsche wetgeving, welke ons helaes, al te lang op den nek ligt ! Het verdrukken onzer moedertael ; de ongehoorde kwellingen, welke uit de vereenigde regten (*droits réunis*) en uit de werving van het kanonnenvleesch zyn gesproten : dat alles ontsnapt aen het jonge geslacht ».

Niet iedereen oordeelde dus onverdeeld gunstig over de voorbije periode. Maar zelfs

---

(6) H. CONSCIENCE. - o.c., p. 517-518 en 519.

(7) Verschenen in *Het Taelverbond,* 1ste jg., 1ste dl. (1845), p. 101-116 en 197-316 [216]. De citaten op p. 107 en 108. Het stuk is gedateerd : « Eccloo 12 Juny 1845 ».

uit de aanklacht van Ecrevisse kan men opmaken, dat de Napoleontische tijd toch werd beschouwd als een heroïsche en, om het voorzichtig uit te drukken : positieve tijd, zeker in vergelijking met de onheilsjaren die eraan voorafgegaan waren. In die jaren nu had ook de Boerenkrijg plaatsgevonden en het is merkwaardig dat in deze geschriften gezwegen werd over deze laatste opstand tegen de Franse overheersing ...

Die opstand was einde 1798 in bloed gesmoord en nog bijna twee decennia bleef het land onder dezelfde vreemde overheersing. Keizer Napoleon wekte dan een bewondering op die indien niet alle, dan toch zeer veel leed en onrecht deed vergeten. Zoveel « soldaten van Napoleon » hadden hun herinneringen aan glorieuze veldslagen en heroïsche avonturen meegebracht, die de pijnlijke verliezen van de overtalrijke nooit-teruggekeerden wegwisten. De opstandelingen van 1798 hadden de strijd roemloos verloren, de Franse invloed bewerkte dat ze als *brigands* geschandvlekt bleven. Hierin bracht de vereniging met Nederland geen verandering en de oprichting van het zelfstandige koninkrijk België evenmin : de bewondering voor al wat Frans was duldde geen afkeuring, tenzij zeer, zeer vergoelijkend. Wel hoort men herhaaldelijk klachten tegen het lichtzinnige Frankrijk, tegen de zedeloze Franse literatuur, enz..., maar deze wegen niet op tegen de grenzeloze bewondering voor « l'universalité de la langue française », de grootheid van de Franse natie en de ongeëvenaardheid van de Franse geest. Indien men dan al enig begrip opbracht voor « les troubles de l'an VII, connus sous le nom de *guerre des paysans* ou *des brigands* », dan bleef toch de gangbare mening dat het een dwaze, nutteloze opstand was geweest van door Oostenrijkse deserteurs misleide buitenlieden, waarvan binders en voetbranders en ander schorremorrie hadden geprofiteerd ; over de Sansculotten werd dan geschreven : « Aujourd'hui ce qu'on nous raconte de quelques événements d'alors nous semble incroyable, fabuleux, tant il est vrai qu'entraînée par le torrent révolutionnaire, une grande et puissante nation peut se livrer aux plus étranges aberrations, à des extravagances qui seraient risibles, si elles n'étaient sanglantes » (8).

Une grande et puissante nation... De glorie van de soldaten van Napoleon deed de laatste glanzen van de moed der opstandelingen tanen — indien voor deze « brigands » al van « moed » gewaagd werd — en zij vergoedde de wandaden van de eerste republikeinse legers. In deze sfeer was het uiteraard moeilijk om over de onheilen van die Franse republiek te schrijven en een opstand tegen die republiek te verheerlijken...

In een paar fragmenten van De Cuypers artikelen zou men een zinspeling kunnen zien op opstanden als de Boerenkrijg : nl. in de met instemming geciteerde verzen van J.A. De Laet :

> Zyn wy de kindren nog dier zegeryke Belgen
> Die geen vreemde puik- of sluikmoord kon verdelgen,
> Die sneefden voor den dienst van Vryheid en van God...

en in een zin als deze : « Of gebeurde het dat zy door grooter macht overrompeld werden, dan verloren zy slechts de overhand om ze een oogenblik daerna luisterlyker te herkrygen » (9).

Wellicht lag de Boerenkrijg nog te dichtbij om al stof te leveren voor « historische » verhalen : de gebeurtenissen hadden zich afgespeeld in een nog te recent verleden en er leefden nog vele getuigen voor wie de episode een deel van hun eigen leven was geweest.

Toch kon een behandeling van deze gebeurtenissen niet lang meer uitblijven. Van in de jaren 1840 was er in de Vlaamse literatuur werkelijk belangstelling voor de bewogen tijd

---

(8) Ongesigneerd artikel in : *Revue de Bruxelles,* oktober 1840, p. 45 ; het vorige citaat op p. 49.

(9) O.c., p. 235 en 321. Met de verzen van De Laet werd echter eerder de opstand tegen Alva bedoeld.

van de Franse Revolutie met haar gewelddadige « staatveranderingen », aangrijpende avonturen en heldendaden, al ging aanvankelijk de aandacht vooral naar de Napoleontische periode. Tot deze sentimentele geschiedenissen behoren niet alleen het reeds vermelde verhaal van Ecrevisse, maar ook *Rikke-tikke-tak* van Conscience, dat trouwens in dezelfde jaargang van *Het Taelverbond* verscheen (10). Deze verhalen beperken zich meestal tot de wonderbaarlijke geschiedenissen bij de terugkeer van de soldaat na een lange afwezigheid. Wellicht gaf de, sedert 1848 nog sterkere dreiging met annexatie door Frankrijk ook aanleiding tot *taferelen uit de Fransche omwenteling der vorige eeuw* of tot verhalen *uit het laetste der vorige eeuw,* die in de dagbladen verschenen als feuilleton, zoals in *Het Handelsblad* (11).

Intussen echter was de tijd rijp voor het thema van de Boerenkrijg, dat aanvankelijk zeer schuchter en terloops in literair werk wordt behandeld.

*
**

In 1847 verscheen in *Het Taelverbond* een novelle van de Antwerpse uurwerkmaker-letterkundige Pieter Jozef VAN DELEN (1819-1890), *De Vondeling* (12), het tranerige verhaal van Jozef, de vondeling, die dank zij een kostbare medaille zal herkend worden, en zijn pleegzuster Maria.

Een smid neemt een vondeling op, die door de vrouw wordt opgevoed samen met hun dochtertje. Man en vrouw sterven echter spoedig en de kinderen gaan uiteen : Maria in een klooster, Jozef bij een koopman. Maria, treurend om haar pleegbroeder, kan geen geloften afleggen ; ze vindt troost bij een andere non, Coleta, die later blijkt de moeder van de vondeling te zijn : haar man had haar eerste geliefde vermoord, haar nadien verstoten en het kind geroofd... Na de inval der Fransen en de afkondiging van de conscriptiewet heeft Jozef zich aangesloten bij de Luxemburgse brigands ; na de nederlaag te Stavelot naar Antwerpen teruggekeerd werd hij herkend en door zijn vader — nu een brutaal officier bij de Sansculotten — aan de beul overgeleverd, uit haat tegen de moeder. Alle pogingen om Jozef te redden falen. De onwaardige vader heeft echter zelfmoord gepleegd.

Hoe gering de literaire waarde van dit tranerige verhaal ook is, toch verdient het als eerste Boerenkrijgverhaal even de aandacht, om na te gaan hoe de ijverige auteur de toestanden heeft geschetst.

Het verhaal begint « weinige jaren voor dat de fransche omwenteling den stoffelyken en zedelyken staat van België was komen vergruizen » (13). Niet lang daarna echter « brak er in het midden van Europa een onweder los dat voor België allernoodlottigst worden moest. Wy bedoelen de fransche omwenteling. De verdelgingsgeest, na eenigen tyd in dit land te hebben gewoed, rukte over de grenzen, en Dumourier kwam, aan het hoofd van een ontzaggelyk leger, ons vaderland met het vuer en het stael verontrusten. Toen zagen onze ouders met innig wee hunne heiligste en duerbaerste instellingen miskennen en vernietigen ; hunne eigendommen en goederen werden ontvreemd en geroofd, door mannen die

(10) Nl. 1845, p. 261-317.

(11) Enkele voorbeelden zijn : *Broeder en Zuster (Een verhaal uit het laetste der vorige eeuw* (11 tot 21 juni 1850) ; de vertaling van fragmenten uit *Les Girondins* van DE LAMARTINE (4-12 juli 1850); *De Vendeers voor Nantes. Een tafereel uit de Fransche omwenteling der vorige eeuw* (9-13 januari 1851); de vertaling van *De oorlogspyp* uit de *Schwarzwälder Dorfgeschichten* van B. AUERBACH (25-27 november 1851); een andere vertaling, van de hand van W.R. verscheen onder de titel *De Krygspyp* in *Het Taelverbond,* 6de jg. (1850-1851), p. 105-118. - De feuilleton-literatuur uit die jaren zou een verder onderzoek verdienen om de geest die eruit spreekt.

(12) *Het Taelverbond,* 3de jg. (1847), p. 353-402. - Herdrukt in 1875 in de verzameling *De Familiekring*

(13) O.c., p. 353.

onder de groote namen van vryheid en gelykheid al de regten van den mensch onteerden. De wederstand, eenen tyd uit vrees voor de overmagt ingetoomd, draelde echter niet los te breken ; de verbittering had den moed in de harten teruggebragt, en met de Oostenrykers vereend, gelukte men erin den vyand na vele stooten en slagen tot over de grenzen te dryven. Doch niet lang mogt men zich over de verlossing verheugen ; want veel geduchter en magtiger keerden de Franschen voor eene tweede mael terug, en dan toonden zy dat hun besluit genomen was, om met al hun gewigt over ons te heerschen. Zonder bondgenooten, door Oostenryk verlaten en verkocht, zagen de Belgen zich alsdan gedwongen het hoofd te buigen en, wel groot was de vernedering voor alwie het bestaan van een vaderland aen het harte lag ; want niet alleen zag men zich gedwongen de buitensporige instellingen van een dwaes land te volgen, maer de naem der voorouders, de naem van Belg, moest men zelfs tegen dien des geweldenaers verwisselen ! » (14).

De Franse Revolutie is dus een spookbeeld. De annexatie, de klooster-opheffing en vooral de conscriptie zijn de ergste gruwelen. « Onder de verfoeilyke wetten die achtereenvolgens op onzen grond hare uitvoering bekwamen, was die der *Conscriptie* of dwangdienst wel de hatelykste, daer zy niet alleen tegen de persoonlyke vryheid aenkanten moest, maer zelfs de jongelingen dwong met de wapenen diegenen te verdedigen, die over hen en hunne ouders eene ongehoorde dwingelandy waren komen uitoefenen » (15). Deze verfoeilijke wet was dan ook de aanleiding tot de opstand : « Edoch, zoo ver ontaerdt een volk niet, dat er geene mannen meer zouden bestaen die, als echte en gewetensvolle kinderen van eenen manhaftigen stam, zich niet met stalen wil tegen zulk eenen nieuwen hoon zouden verzetten. En onder deze had Jozef zich geschaerd. Men zag hen zich in verschillige benden samenvoegen, en de bosschen werden de bergplaetsen, waer zij zich tot een gedurig stryden gingen bereiden. De tegenstand dien zij boden was wel onbeduidend voor eenen zoo magtigen vyand : hun stryden was slechts een hopeloos middel om zich door eene eervolle dood aen het juk des dwangs te onttrekken ; want met de krygskunde onbekend en slechts ten halve gewapend, zag men hen niet zelden de bajonetten van welgeoefende soldaten trotseren ».

« Deze tegenwerking, die zich door gansch België had verspreid en waervan de voorstaenders door de Franschen met den naem van *brigands* en nog onder walgelykere bewoordingen werden aengeduid... » (16).

Daartegenover stonden echter de zeer velen, die aan de vreemdeling gehoorzaamden : de fierheid der vaderen was vergeten. « Wel verre schenen die tyden verwyderd te zijn, want vele, sommige uit vrees, andere uit ongevoel, zag men den geweldenaer volgen om andere landen op hunne beurt te gaen onderdrukken » (17).

De vader, die zijn eigen zoon uit haat tegen de moeder aan de dood overlevert, is een typisch voorbeeld van de landverrader : deze luitenant Friwaert is een verachtelijk creatuur !

We kijken echter verbaasd op, wanneer de held van het verhaal zijn grote daden in het Luxemburgse gaat verrichten, waar hij « na menige onderscheiding te hebben behaeld, reeds eenig gezag in zyne bende had » (18). Verwonderlijk is ook dat hij na de nederlaag te Stavelot (31 oktober 1798) terugkeert naar Antwerpen, « zoo hy zich toevallig aen geen

---

(14) O.c., p. 373-374.
(15) O.c., p. 375.
(16) O.c., p. 376.
(17) O.c., p. 376.
(18) O.c., p. 377.

ander lichaem aensluiten kon » (19), wat dan niet gebeurt. Het is toch weinig waarschijnlijk dat de auteur niet op de hoogte zou zijn geweest van de opstandige beweging in de Kempen, die samenviel met die in het Luxemburgse en die pas nadien zijn hoogtepunt zou bereiken (20). Dit is des te minder aannemelijk, daar Van Delen over de Luxemburgse opstand tamelijk betrouwbare inlichtingen geeft : niet alleen deelt hij enkele juiste plaatsnamen en feiten mee, maar in twee voetnoten verduidelijkt hij bovendien de naam «klippelsoldaet » en die van de « zwarte aenleider » Crindal (21). Heeft de auteur het beter geoordeeld de Kempische opstand buiten beschouwing te laten, omdat er te Antwerpen bepaald-ongunstige opvattingen over bestonden ? Was de faam van de Luxemburgse « klippelsoldaet » beter dan die van de Kempische « brigands » ? Ontkwam de auteur aan alle blaam door een algemene verheerlijking van de opstand en door de nagedachtenis te eren van opstandelingen uit minder-nabije streken ?...

Merkwaardig is nog, dat de godsdienstvervolging eerder mild wordt voorgesteld. Wel vermeldt de auteur het besluit « waerby de kloosters vernietigd waren verklaerd », maar de zusters kunnen « in geslotene rytuigen, welke eenige ryken tot hare beschikking hadden gesteld », het klooster verlaten (22). En de ter dood veroordeelde Jozef krijgt het bezoek van een priester, « die hem in zyn laetst oogenblik zou bystaen » (23).

Ongetwijfeld was het de auteur erom te doen een « pakkend » verhaal te schrijven in een historisch kader. « Ongelukkig hy, wiens leven te midden eener staetsomwenteling begint, zegt ergens de onstervelyke schryver van Atala, en niet ten onpasse zinspeelt deze uitroeping op onze jongeling », schreef Van Delen (24). Inderdaad, het gekozen onderwerp, dat zich vooral afspeelde in de zwarte tijd van de opstand, leende zich daartoe uitstekend. Het zuiver historische element in dit verhaal is gering. Maar tekenend voor de romantische geest is het toch, dat het accent in de schildering van de historische omstandigheden valt op de vrijheidsdrang van de held. Omdat hij zelf niet gedwongen wil worden anderen van hun vrijheid te beroven, daarom onttrekt Jozef zich aan de conscriptie-wet. Roekeloosheldhaftig antwoordt hij aan de officier, die zijn vader zal blijken te zijn en wiens luitenant hij te Stavelot al « eenen bloedigen hoon toebragt » : « En voor wie zou ik my verbergen op den grond wiens belangen ik verdedig, in een land voor wiens vryheid ik steeds den dood heb veracht. Dat hy zich schame en verberge, de gekochte slaef, die het bloed zyner broederen vergiet voor eene nietige gunst, hem welligt, zoo als aen eenen Judas, toegesmeten ! » (25). Voor de verdediging van die heilige vrijheid heeft Jozef zich bij de opstandelingen aangesloten, die trouwens ook hopeloos vechten, alleen maar « om zich door een eervolle dood aen het juk des dwangs te onttrekken (26). Van een strijd « voor *God* en Vaderland » wordt echter nergens gewaagd. Voor de auteur had de opstand blijkbaar al-

---

(19) O.c., p. 377.

(20) Th. VANDEBEECK en J. GRAUWELS. - De Boerenkrijg in het departement van de Nedermaas. Hasselt, 1961, schrijven : « Door de Boeren, die op 3 december naar Hasselt oprukten, werd verteld dat enkele duizenden manschappen van het leger van Jezus hen zouden vervoegen » (p. 71, noot). De Waalse leider Contant van Roux-Miroir werd te Hasselt gevangengenomen.

(21) O.c., p. 378 en 379. Voor deze laatste naam moet Van Delen alleszins een andere bron hebben gebruikt dan de *Gazette van Antwerpen*, die in nr. 16 (van 16 Brumaire VII, 16 november 1798) in een « Nota » meedeelde : « Deze Crondel is den vermaerden Pastoor van Oderhange ».

(22) O.c., p. 375.

(23) O.c., p. 396. Van geassermenteerde en niet-geassermenteerde priesters gewaagt Van Delen niet.

(24) O.c., p. 374.

(25) O.c., p. 379.

(26) O.c., p. 376.

leen betekenis als nationale vrijheidsstrijd, die dan nog hopeloos was van bij den beginne. Een edel opzet, maar toch zinloos...

Daarmee sloot hij zich aan bij een gangbare opvatting. Dat kan verklaren waarom zijn held niet vocht in de nabije Kempen, maar in Luxemburg en in het Walenland. De dood door de kogel is dan ook het passende en wellicht als pakkend bedoelde slot van het verhaal.

*
**

Daarmee was het thema van de opstand van 1798 aangestemd in de jonge Vlaamse literatuur. Weliswaar zoekt men tevergeefs het woord « Boerenkrijg» in het verhaal, maar bij die opstand waren ook de «klippelsoldaten » betrokken ; bovendien wordt aan de held spottend verweten : « Hoe hebt gy het verstand niet gehad u in den koeistal waer gy te huis behoort te gaen verbergen ? » (27). Blijkbaar wist de auteur dus wel, dat de meeste opstandelingen « boeren » waren, al is de held van zijn eigen verhaal een stedeling.

Een schitterende inzet van het thema was Van Delens *Vondeling* beslist niet. Maar de volgende jaren zou het Boerenkrijgthema sterker doorklinken, om in 1853 een eerste, zeer belangrijk hoogtepunt te bereiken in Consciences *Boerenkryg*.

Duffel. *August Keersmaekers.*

(27) O.c., p. 378.

Even klare Weyn(s) schenken...

Wellicht een ongebruikelijke titel voor een huldeartikel naar aanleiding van de 60e verjaardag van een wetenschapsmens die de volkskunde in Vlaanderen een nieuwe dimensie heeft gegeven : dr. Jozef Weyns.

Gewoonlijk geeft men de voorkeur aan een wetenschappelijk artikel, geschreven met gedegen ernst, akademisch-sereen (ondanks een paar prikjes) met aan het einde een wijdse zwaai met het wierookvat.

Moest ik echter zó te werk gaan, dr. Jozef Weyns en ik, we zouden ons allebei erg onbehaaglijk voelen.

We weten immers — na al die jaren — precies wât we aan elkaar hebben.

Bovendien is een échte vriendschap té kostbaar om er veel literatuur omheen te weven !

Per slot van rekening is dr. Weyns méér dan een wetenschapper ; hij is een mens met al wat des mensen is : grote kwaliteiten én een eigen karakter en temperament.

Feitelijk is het een voorrecht te kunnen schrijven dat we precies weten wat we aan elkaar hebben : ik kan óók wel eens stekelig uit de hoek komen !

Mijn vriendschap voor dr. Weyns is een merkwaardige vriendschap.

Ze stoelt immers niet enkel op persoonlijke waardering van mens tot mens, ze is ook nauw verbonden met het Openluchtmuseum.

Of ik wil of niet — en hoe vertrouwd ik me ook met het hele gezin Weyns voel — ik kan niet anders dan die vriendschap zien in Bokrijks perspektief, wat naar mijn gevoel helemaal géén afbreuk doet aan de waarde ervan.

Integendeel, mag ik wel zeggen !

Alleen vind ik het ontzettend moeilijk om het aan buitenstaanders te verklaren.

Als je dr. Jozef Weyns in Bokrijks perspektief ziet, begrijp je veel beter zijn geëngageerd zijn, zijn soms heftige reakties, zijn levenshouding, zijn enge verbondenheid met het objekt dat zijn levenswerk is.

Mijn eerste kontakten met hem waren louter professioneel : korrekt en aan beide zijden wat terughoudend.

Dr. Jozef Weyns bleek een konservator die zijn stof beheerste ; die preciese, korrekte en direkte antwoorden gaf ; die op een kritische benadering wist in te spelen ; die de gewenste dokumentatie bij de hand had ; die begreep wât je van hem verlangde.

Kortom iemand waar je « iets aan hebt », zoals dat in joernalistieke vaktermen heet.

Ik voelde vrij vlug aan dat dr. Weyns de gave bezit iedereen te interesseren voor zijn taak: het verleden bewaren voor het heden en vooral voor de toekomst.

Hij kan immers met een verhaal rond één van die talrijke voorwerpen uit een oude hoeve een hele wereld oproepen en de meest skeptische toehoorder sensibiliseren voor de volkskunde.

Vandaar dat radio en televisie voor hem de gedroomde media zijn om de « public relations » van ons Openluchtmuseum en van de volkskunde als wetenschap te verzorgen.

Een interview met dr. Jozef Weyns gaat dan verder reiken dan het traditionele op de band zetten van vragen en antwoorden.

Je geraakt geïnteresseerd door de overtuiging die achter zijn woorden zit en je begint kritisch die persoonlijkheid, die aan de andere zijde van de mikrofoon zit, af te tasten op zoek naar de mens.

Al kan die mens ook zijn zwakheden hebben, ze kunnen zó in zijn persoonlijkheid geïn-

tegreerd zijn dat ze helemaal geen afbreuk doen aan zijn imago, maar integendeel « vermenselijkend » werken.

Met het groeien van het Vlaamse Openluchtmuseum heb ik steeds meer waardering en begrip gekregen voor de mens die achter het objekt staat en die er zijn naam en zijn reputatie aan verbonden heeft.

Zo voel ik aan hoe groot zijn bekommernis wel is om het evenwicht te bewaren tussen wat in zijn idee een openluchtmuseum WORDEN MOET en wat het in werkelijkheid WORDT... het eeuwige dilemma voor wie een groot projekt verwezenlijken wil.

Een minder doordrijvende persoonlijkheid zou zich vermoedelijk bij zijn 60e verjaardag hullen in de lauweren van de berusting.

Daarvoor is echter de verhouding Weyns-Openluchtmuseum té kompleks en alleszins véél ingewikkelder dan een buitenstaander doorgaans vermoedt.

Dat heb ik ervaren tijdens de lange gesprekken op « ter Speelbergen » of in de Bokrijkse konservatorswoning, rond de altijd zo gastvrije tafel van Mevrouw Paula Weyns, als we met enkele vrienden onder elkaar rustig onszelf konden zijn in die ontspannen sfeer waarbij het menselijk kontakt die eerlijke openhartigheid doet ontvonken die men « het uur van de waarheid » noemt.

Een vriendschap die steunt op waardering en op erkenning van de wederzijdse persoonlijkheid is té kostbaar om er met veel omhaal van woorden over te schrijven.

Tóch hoop ik dat deze bescheiden bijdrage in dit feestnummer van « Ons Heem » verhelderend zal werken voor de rijke persoonlijkheid van dr. Jozef Weyns.

Om tot slot even bij de titel aan te haken : het is met een mens zoals met een fles wijn : âl de literatuur die *op* het etiket te lezen staat zijn woorden in de wind als de wijn *in* de fles niet deugt.

Goede Weyn(s) behoeft geen krans!

Mortsel. *Jan Lambin.*

Leertijd van een Brugse kunstsmid te Parijs

Pieter Troffaes (1) is een van onze vergeten kunstsmeden, die te Brugge een vernieuwing in het *smeewerk* bracht. Hij had in zijn vaderstad op de traditionele wijze het ijzer leren bewerken. Maar de toekomst behoorde aan de fijne mechaniek. Hij bekwaamde zich verder te Parijs *in zijn stiel* gelijk zoveel Bruggelingen uit die tijd. Hij ging daarom in de leer bij J. Vandenbosch, *rue Moreau, n° 23 à Paris.* Vandaar bracht hij nieuwe technieken mede ondermeer gebronzeerd en *gesaudeerd koper* gehecht op staal. In sierlijk schrift tekende hij de regels voor het maken van die specialiteiten aan in zijn *livret* (arbeidsboekje). Die nieuwe technieken werden vooral gebruikt in sloten. Veel oude sloten op Brugse deuren zijn binnenin gemarkeerd : *P.T. of P. Troffaes.* Zijn meest bekende werk is echter een van de twee ijzeren kommuniebanken in de kerk van het St.-Janshospitaal. Het is getekend : *P. Troffaes à Bruges 1834.* Troffaes was op 19 mei 1818 achttien jaar volgens zijn *livret,* afgeleverd door de *préfecture de police* van Parijs onder nummer 9250. Dit stamnummer

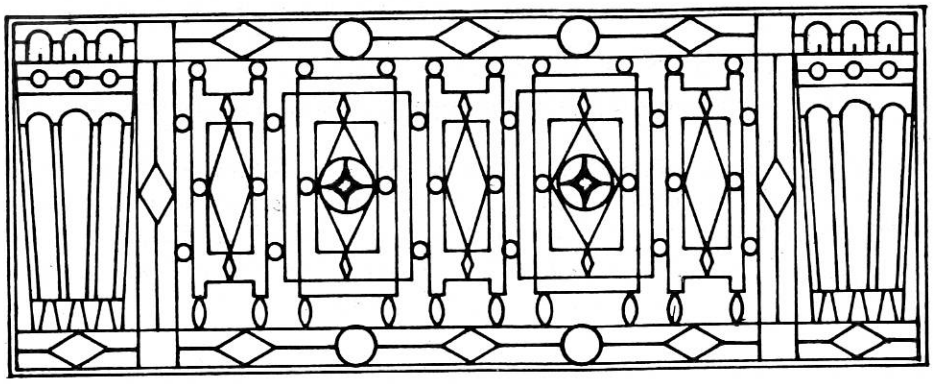

Afb. 20. Brugge. St.-Janshospitaal, kommuniebank.

geeft een idee van het aantal vreemde leerjongens in Parijs. Het boekje vermeldt bovendien dat hij *serrurier of slotenmaker* was en *il lui a été délivré le présent livret, à la charge par lui de se conformer exactement aux lois et ordonnances concernant les serruriers.* Dit *livret* werd uitgereikt namens *le ministre d'état, préfet de police,* de graaf Anglès. Troffaes verkreeg dit van de *Commissaire de Police du quartier des Marchés,* die tekende Masson. Daarmede moest hij 's anderendaags, 20 mei, naar de *commissaire de police* van zijn kwartier te Parijs.

In dit *livret* kan men lezen dat Troffaes had : kastanjebruine haren en wenkbrauwen, middelmatig voorhoofd en neus, kastanjebruine ogen, kleine mond, ronde kin, lang gelaat en dat hij 1,68 m groot was. De kommissaris schreef bovendien dat hij geboren was te Brugge, *département de la Lys (Belgique).* Toen schreef men 1818 en West-Vlaanderen behoorde niet meer tot Frankrijk.

Na een jaar leertijd wou hij weer naar huis. Opnieuw uit Parijs weggeraken, ging niet zo gemakkelijk ! Hij bood zich aan bij de kommissaris op 15, 20 en 28 augustus 1819. Op die laatste datum wist zijn baas, Vandenbosch, zijn *livret* te tekenen in aanwezigheid van kommissaris Happe. Op 30 augustus 1819 tekende de *préfet de police, Dumon, pour*

(1) Troffaes wordt soms ook Trofaes geschreven.

le ministre d'Hae op zijn *livret : vu porteur d'un passeport n° 128.* Eindelijk kon Troffaes terug naar Brugge *en was zijn leertijd te Parijs voorbij.*

Brugge. *Antoon Lowyck.*

BIJLAGE

Hier volgen drie recepten van metaalbewerking uit 1819. Zij werden te Parijs opgetekend en door de Brugse kunstsmid Pieter Troffaes in het Nederlands vertaald.

I. OM HET KOPER TE BRONZEEREN.

Strijkt u koper met azijn en als het zijn koper roest getrokken heeft, ontsteekt een brim fagoot (1) en houdt u koper in den rook, uwe neus en mond wel gestopt houdende.

Het bruyn brons coleur wordt met sterk water gemackt.

II. OM HET KOPER TE SOUDEEREN.

Vaegt het koper dat gij wilt soudeeren, te saemen, ligt eenen deeg van spiegelharst met water gemengd op de gevoegde stukken en laat het een ogenblik in het vuur.

III. OM HET STAEL HARD TE MACKEN.

Doet u stael gloeyen en laet het in den warmen asschen koud worden, bewerkt en maekt wit glad.

Maekt een yzere (tolle) (2) doos en in het midden openen, legt in de twee diepten eene grond van vette aerde daer op schouwroet, en eyndelinge eene laeg menschenmest, arrangeerd u koper stukken in de leste laeg, dat zij malkander niet rieken, stopt eene doos met latoen (koper in frans lacton) doet die in t vuer en als de vlamme blauwagtig word, keere uwe doos in het water.

(1) brim fagoot = takkebos van ginst of brem schrijft de auteur erbij.
(2) tolle = getoold ijzer, *fer tollé* zegt de auteur.

Westvlaamse kruistoponiemen volgens K. De Flou

Aan mijn vriend, Dr. Jozef Weyns, ben ik te veel dank verschuldigd, om de mij gevraagde bijdrage voor het feestnummer van *Ons Heem,* aan hem opgedragen, niet met erkentelijke gretigheid op mij te nemen.

Vooraf wil ik mijn onderwerp klaar omschrijven, om elk misverstand te voorkomen. Uit de achttien delen van het toponymisch standaardwerk, door Karel De Flou samengesteld, verzamelde ik een zeshonderdzestig kruistoponiemen (1). Wegens de beperkte plaatsruimte, die mij redelijkerwijze werd opgelegd, ben ik verplicht uit de overrijke voorraad een verantwoorde greep te doen.

De toponiemen worden zoveel mogelijk ideologisch of thematisch geordend. Een doorgevoerde alfabetische methode dringt zich niet op wegens het specifieke van het behandelde onderwerp. Op één uitzondering na, *het Werkkoperskruis* te Koolskamp (XVII,287), passen alle kruistoponiemen in het volgende schema (2) :

I. - DE SPECIFIEKE KRUISTOPONIEMEN, die duiden op bestaande of verdwenen kruisen, naar de beschrijving van sommige kruisen en naar de materie waaruit de kruisen zijn vervaardigd.

II. - DE PERSOONS- EN PLAATSNAMEN, die aan bepaalde kruisen zijn verbonden, zoals familienamen, namen van heiligen en namen van dorpen of wijken.

III. - DE BOUWWERKEN, zoals kruisbrug, -herberg, -hofstede, -kasteel, -molen en -poort.

IV. - HET RECHTSWEZEN, zoals grenskruis, kruisheerlijkheid, -leengoed, -tiende en -vierschaar.

V. - HET VERKEERSWEZEN, zoals kruisdreef, -hoek, -kassei, -knok, -los, -plaats, -straat, -weg en -wijk.

VI. - HET LANDSCHAP.

Het boswezen, zoals kruisbos, -haag, -boom, -abeel, -eik, -els, -linde en -wilg.

De bouwgronden, zoals kruisaarde, -akker, -bilk, -broek, -bunder, -kouter, -land,

---

(1) K. DE FLOU, *Woordenboek der toponymie van Westelijk Vlaanderen, Vlaamsch Artesië, het Land van den Hoek, de graafschappen Guînes en Boulogne, en een gedeelte van het graafschap Ponthieu.* Brugge, 1914-1938. Bij het overlijden van deze noeste werker op 27 juni 1931, was zijn woordenboek nog onvolledig afgedrukt. Als goede vriend van de overledene werd Dr. Jos De Smet belast met het proeflezen van de zes laatste delen. Het deel, waarin o.a. de geschiedkundige en volkskundige gegevens zouden verwerkt worden, bleef onafgewerkt.

Mijn opzoekingen werden grotendeels vergemakkelijkt door de *Indices* van De Flou's Woordenboek, samengesteld door Dom Floribertus Rommel, o.s.b. en uitgegeven door de Sint-Pietersabdij van Steenbrugge in 1953. De verwijzingen van Fl. Rommel onder het trefwoord « *Wegkruisen* », op blz. 324 heb ik persoonlijk nagegaan en gerangschikt en hier en daar voorzien van een randnoot.

Voor de kruistoponiemen worden niet alle toponymische verwijzingen van De Flou vermeld, alleen de meest typische in het kader van deze studie.

(2) Op deze wijze wordt verder naar het werk van De Flou verwezen : deel XVII, kol. 287.

Hier volgt de verklaring van de meest voorkomende afkortingen in de bronaanduiding van De Flou : Adv. = Advertenties, Besch. = Bescheiden, BW. = atlas van de Buurtwegen, C. = Cartularium, Chart. = Charter, f. = folio, K. en D. = Kerk en Dis, Kzl. = Kiezerslijst, Lijst : burgerlijke Lijst, Obit. = Obituarium, Oml. = Ommeland, Prov. = Prove, Quoh. = Quohier of Kohier, r. = recto, Terr. = Terrier, v. = verso.

-maat, -stoppel, -stuk en -veld.

Het heuvelland, zoals kruisberg en -hil.

Het waterland, zoals kruisbeek, -buis, dilft, -dijk, -duiker, -lis, -oever, -polder, -put, -vaart ,-vijver en -water.

De weidegronden, zoals kruismeers en -weide.

In deze bijdrage wordt alleen de eerste soort behandeld: de specifieke kruistoponiemen.

Geografisch wordt het beoogde gebied tot de huidige provincie West-Vlaanderen afgebakend. Het archiefmateriaal wordt aangehaald volgens de bronopgaven, door De Flou aangegeven. Met de wetenschappelijke bezwaren, die M. Gysseling tegen de werkwijze van De Flou oppert, dient zeker rekening te worden gehouden (3). Nochtans « voor de beoefenaars van de toponymie en van de plaatselijke geschiedenis is het « Woordenboek der Toponymie van Westelijk Vlaanderen » door wijlen Dr. Karel de Flou, een onmisbare bron » (4).

DE SPECIFIEKE KRUISTOPONIEMEN

I. - KRUISEN.

1. *Assebroek* (XVIII,431) : « *et d'iluekes à le crois ki est assise seur le voie de Gant d'ales Zevencote.* 1275 (Cout. Syss.,33) ».

Kruis langs de weg naar Gent over Zevekote, een wijk van Assebroek.

2. *Boezinge* (II,221) : « *juxta quandam crucem stantem in itinere de Ypra versus Boesinghes.* 1280 (C.S. Mart., 2,215) ».

Kruis langs de weg van Boezinge naar Ieper. Langs deze weg staat nu nog (1972) een groot cementen kruis aan de splitsing van een weg naar een hofstede.

3. *Gistel* (V,687) : « *metten heerwech ten cruuce.* 1547 (Legher S. Godel., f.27,r.) ».

Hier wordt het Sinte-Godelieve-kruis bedoeld, waarover reeds in 1254 sprake is (XIV, 591-592). Waarschijnlijk werd dat kruis hier door de monialen van de Sinte-Godelieve-abdij opgericht.

4. *Izegem* (VIII,888) : « Een kruis en eene wijk te Iseghem-Buiten. *het Kruis.* 1846 (BW.) // *'t Kruis,* Wyk. 1846 (BW.) ».

Dit kruis, zoals nog andere kruisen, situeert De Flou niet nader.

5. *Koolskamp* (XVII,287) : « *Werkkoopers-Kruis* (het). Een kruisbeeld, te Coolscamp. 1830 en 1900 (Lijst) ».

De betekenis van dit kruis is mij onduidelijk.

6. *Mesen* (VIII,888) : « Een kruisbeeld te Messines (Meesen). *le Calvaire.* 1846 (BW.) ».

---

(3) M. GYSSELING, *Toponymie van Oudenburg.* Tongeren, 1950, blz. 29-31 : « I. De Flou heeft, om tijd uit te sparen, zoveel mogelijk uit uitgaven en uit cartularia geëxcerpeerd. Maar al de fouten uit deze zijn dan ook in zijn Woordenboek ingeslopen. 2. De Flou heeft zelf heel wat lees- en schrijffouten begaan. 3. De Flou heeft gewone woorden als plaatsnamen opgevat. 4. Bij de datering begaat De Flou soms schromelijke vergissingen. 5. De Flou identificeert toponiemen die niet, splitst toponiemen die wel samenhoren. 6. De Flou besteedt weinig zorg aan het localiseren van de toponiemen. 7. De Flou heeft zeer veel toponiemen uit de door hem geëxcerpeerde stukken vergeten. 8. De Flou heeft ontzaglijk veel documenten niet gezien ; wij missen vooral ongaarne de oudste grafieën... 9. De Flou heeft zich nooit afgevraagd of het door hem geëxcerpeerd stuk al dan niet authentiek is. 10. De Flou vermeldt, behalve eventueel door het gebruik van de term *cart.* in de bronaanduiding, nooit of hij de vorm uit een origineel of uit een copie heeft.... 11. Voor de oudste vormen geeft De Flou soms een massa excerpten ; hij heeft nl. zorgvuldig alle bereikbare uitgaven met hun leesfouten geëxcerpeerd, maar die kunnen de vorm uit het origineel zelf niet vervangen ».

(4) J. DE SMET, in : *Woord vooraf op de Indices* van Fl. Rommel, blz. V.

Wordt hier het kruis « Grote God » bedoeld, dan werd het op 20 januari 1690 opgericht door de abdis M.L. de Crequy. Het werd in 1936 vernieuwd en werd op 17 december 1948 door een storm omgeslagen. In 1951 of 1952 werd het vervangen door een nieuw kruis, waarvan de Kristus, uit geslagen koper, vervaardigd werd door de Brusselse kunstenaar, Phil. Denis (5).

7. *Pittem* (VIII,897) : « Een kruisbeeld, te lande, te Thielt-Buiten. *Jeghens der vier thiende tot den kruusbelde.* 1649 (Oml. Th.,f.2) ».

8. *Reninge* (XVIII,169) : « *den yper wech deur dit stic, ende het cruusken staet up den zuut westhouck vanden zelven sticke.* 1542 (Kerk Oostvl., f.72,r.) ».

Mogelijk een grenskruis.

9. *Roeselare* (VIII,888) : « Een kruisbeeld te Rousselare-Buiten. *Hooglede steenweg, bij 't Kruis.* 1903 (Lijst) ».

Langs deze weg staat nu nog (1972) een groot ijzeren kruis, aan de splitsing van de Kattestraat.

10. *Sint-Andries* (Brugge) (XVIII,946) : « *in parrochia sti andree, in loco qui dicitur bachter Cruce.* 1302 (Chart., nr. 5989, blauw) ».

Een plaats achter (bachten) een kruis.

11. *Sint-Eloois-Winkel* (XIV,906) : « Een kruis... . *Slunse' Kruis.* 1846 (BW.) ».

« Norbert Ghekiere uit Roeselare deelde mij op 14.11.1972 mede, dat hier een zekere Ferdinand Slunse schielijk overleed. Hij werd zo geheten, omdat hij vodden verhandelde» (6).

12. *Sint-Kruis* (Brugge) (VIII,951) : « Een kruis, in den Broek... *Ende hier of es een stic proves land, ende leghet daer de cruce staet...* 1300 (Rtb. S. Jansh., f.72) ».

13. *Snellegem* (IX,607) : « *In snelleghem, de cruce tusschen lete ende hildegheem.* 1532 (Obit. Snelleghem, f.18,v.) ».

Mogelijk een grenskruis.

14. *Staden* (XIV,685) : « *...terres tendant vers meridionael sur la croix du procession de St. jean.* 1546 (Staden, 248) ».

Kruis, waarlangs de processie van Sint-Jan voorbijkwam.

15. *Torhout* (IX,1151) : « *de strate die van t'cruisken naer tmakevelt is loopende.* 1660 (Oml. Thour., 2,71) ». (XIV,83) : « *een leen,... streckende op de straete die van het cruysken naer het schaecxken loopt.* 1757 (Fer. Couck., f.240 a) ». (IX,749) : « *Inde straete commende van tCruijsken naer de Leijnde platse.* 1785 (Wijnend., 3060, nr 11) ».

Vermoedelijk wordt hier hetzelfde kruis bedoeld, dat stond tussen Maagdeveld, Moereveld en Schaakse. Tegenwoordig bestaat de plaats « Het Kruisken » nog (7).

16. *Varsenare* (VIII,952) : « Een kruis... *In varsenare,... ande westsijde de domistacio (sic) vidue vanden Cruce, usque... ; item de noortbelc dni. Aegidij hubrecht oostwaert de loco qui vocaur ten Cruuce, quidquid iacet oostwaert usque parochiam de straten, est wtfanc.* 1295 (Cart. S. Andries, f.75) ».

Mogelijk een grenskruis. Waarom De Flou hier gewaagt van een kruis in plaats van een « plaats » is mij niet duidelijk.

17. *Veurne* (VIII,952) : « Een kruis te Veurne-Buiten. *ligghende in die prochie van S. Wouburghen bi den cruuce, benoorder strate.* 1332 (Cart. S. Nic. Furn., 146) ».

Kruis op de Sinte-Walburgaparochie.

---

(5) A. VANNESTE, *Nog kruisen langs wegen. Mesen,* in : *Ons Heem* 10 (1952) 15.

(6) L.L. DE BO, *Wesvlaamsch Idioticon.* Gent, 1892, blz. 903-904 : « *Slunse,* v. Slons, een afgescheurd of versleten lap van lijnwaad, katoen, laken, enz... Eene ziekte, anders ook de Slunseziekte geheeten. De slunse is eene valling met koortsen ».

(7) A. HOUET, *Modern woordenboek der Belgische gemeenten.* Brussel, 1962, blz. 766.

18. *Vladslo* (XVI,142) : « *In vlaerdslo, ...strate die van tcruuskin compt te veldewaert* 1550 (Legher Chart. Br., f.264) ».

19. *Wingene* (XIII,247) : « *De straete voor by het raeckxken tot aende Cruyskens te Balgerhoucke.* XVIIe e. (Extr. Wygene, 4) ».

20. *Zwevezele* (VIII,951-952) : « Eene kruis ... te *Zwevezeele, by 't Kruysse, noord aan de Thorout straete.* Jan. 1822 (Adv.) ».

II. - KRUISBESCHRIJVING

21. *Grote God* te Mesen (IV,1110) : « Een kruis, nu nog eene plaats, tusschen Messines (Meesen) en Warnêton (Waasten). *le Grand Dieu.* s.d. (Warn.,46) ».

Zie hoger nr. 6. « God » beduidt hier Kristus aan het kruis (8).

22. *Grote God* te Westouter (IV,1110) : « Een kruis ... *le Grand Dieu.* 1846 (BW.). / *den Grooten God, kruis.* 1900 (Lijst) ».

23. *Hoog kruis* te Sint-Andries (Brugge) (VI,306) : « *met een gheere tot de hooge berghen te Wulfs Eecke, daer wylent een hooghe cruyse plachte te staene.* 1555 (Leghere S. Andries) ».

24. *Klein kruis* te Torhout (VII,975) : « Een kruis te Thourout-Buiten. *pres la petite crois, hors le chemin courant de Thorout vers Cortemarcq.* 1702 (Cout. Winendale, 159) ».

Zie hoger nr. 15.

25. *Laag kruis* te Ingooigem (IX,393) : « Een kruis... » *'t Leeg Kruis.* 1846 (BW.) ».

III. - KRUISMATERIE

26. *Houten kruis* te Dudzele (VI,626) : « Een kruisbeeld... *In een ander splete begrepen jnden Wulffaert houck by thoutten Cruusse.* 1596 (Kerk Dudz., f.147) ». Zie ook (XVII,782).

Dit kruis stond ten oosten van de kerk aldaar.

27. *Houten God* te Oekene (VI,626) : « Een kruisbeeld... 1600-1901 (Besch. Ouckene, 16-17) ».

Dit kruis wordt ook « De God » genoemd. Langs de weg van Rumbeke naar Sint-Eloois-Winkel, nabij de kruiskapel van 1895, staat nu nog (1972) een herberg met het uithangbord « Oude God ». De wijk aldaar heet « Oude God » (9).

28. *Stenen kruis* te Dudzele (XV,311) : Een kruis... *lancx den zelven heerwegh, voorbij t Steenen Cruusse, tot inde Cruusstraete, ande Zwierswegh.* 1596 (Kerk Dudz., f.148) ».

29. *Stenen kruis te Lendelede* (XV,311) : « Een kruis, in de Kortrijkstraat... *het Steenenkruis.* Geplaatst in 1776. 1902 (Gesch. Lendelede, 208) ».

Dit kruis op de Sterrekenshoek wordt ook « het Schorrene of Schovense Kruis » genoemd. Op de sokkel onder de kruispaal staat het jaartal « 1776 » en de letters « MIC ». Volgens de volksoverlevering zou hier een mens in een kwelmput omgekomen zijn.

30. *Stenen kruis* te Sint-Kruis (Brugge) (XV,312) : « Een kruis, in den Broek... *ende es tlandt daer tSteene cruce up staet.* 1497 (Brouck., f.23) ».

Zie hoger nr. 12.

31. *Stenen kruis* te Westkapelle (Knokke-Heist) (XV,312) : Een kruis... *In Waestcappelle, ande nieuwe Zwenebrugge byt steene cruuse* 1596 (Thiendehoucken Waestc. en Oostk., f.1). /.../ *Metten suyteynde anden heerwech ende metten noortwesthouck ant Steene Cruyce.* 1674 (Oml. Westc.,93) ».

---

(8) Fr. NACKAERTS, *Kruisbeeld,* in : *Biekorf* 73 (1972) 86.

(9) A. HOUET, *a.w.,* blz. 594.

Dit kruis wordt ook « Heerboorts Cruusse » geheten (V,628). « Het kerkregister van Westkapelle van 1527 (Parochiaal archief Westkapelle) vermeldt een stuk land gelegen in « Oostkercke ambocht ende prochie », in het 32e begin van Groot-Reiarsvliet, « noordt vanden steenen cruusse datmen heet heerboorts Cruusse. Dit 32e begin ligt aan de linkeroever van het Oude Zwin bij Eienbroek » (10).

32. *Stenen kruis* te Wevelgem (XV,312) : « Een kruis... XVIIIe e. (Wev.,4) ».

Op de hoek van « de dreve van de abdye » (de huidige Kloosterstraat) en de « herstrate van Meenen naer Cortryck » stond er een groot stenen kruis, dat reeds in 1536 wordt vermeld (11). Boven de ingangsdeur van het huidige hoekhuis, een winkel van ijzerwaren, hangt nu nog (1972) een houten Kristusbeeld op een bakstenen kruis. Dit kruis stond vroeger bij de afgebroken smidse (12).

De volgende kruistoponiemen bleven hier buiten beschouwing, omdat De Flou ze gerangschikt heeft onder « plaats », « hofstede » of « land » : het Bruine Kruis te Kachtem, 1555 (II,950), het Grote Kruis te Zedelgem, 1674 (IV,1073), het Hoog Kruis te Lampernisse, 1905 (VI,475), het Hoog Kruis te Wervik, 1842, (VI,475), het Laag Kruis te Wervik, 1846 (IX,404), het Rood Kruis te Gits, ± 1790, het Rood Kruis te Leisele, 1621 (XIIII,735), het Rood Kruis te Oostkamp, 1660 (XIII,735), het Schoon Kruis te Zedelgem, 1392 (XIV,331), het Houten Kruis te Ingelmunster, 1518 (VI,626), het IJzeren Kruis te Deerlijk en te Desselgem, 1846 (XVIII,210) en het Stenen Kruis te Menen, 1529 (XV,311).

Kortrijk. *Frans Nackaerts.*

---

(10) J. DE LANGHE, *Toponymica uit de kuststreek,* in : *Biekorf* 59 (1958) 248.

(11) P. FAVOREL, *Geschiedenis van de Guldenbergabdij te Wevelgem.* Kortrijk, 1957, blz. 202 : « Op 3 mei 1536, schonk « Diederick de Vos filius Florius de Vos in Wevelghem, ...eene behuusde hofstede » van 308 « roen lants, ... ligghende zuut bachten steenen cruce », aan de abdij. Op blz. 202, noot 65 wordt als bron opgegeven : « R, f° 214 v° » = Regystre generael, 1624-1769 ; bewaar din de Stadsbibliotheek te Kortrijk, hs. 327.

(12) J. VERVENNE, *Wevelgem in oude prentkaarten.* Zaltbommel, 1972, nr. 17 : « Dichtbij de Kloosterstraat stond eertijds het « Goet te Steene Cruysse » dat tot de Eerste Wereldoorlog nog bewoond was door Edmond Bossuyt. De naam van de hoeve hield verband met een erbij staand stenen kruis, dat in 1792 op bevel van de Franse generaal Vallame afgebroken werd. Vermoedelijk werd het beeld korte tijd na de definitieve aftocht van de Fransen vervangen door het hier (op de prentbriefkaart) afgebeelde kruis. Dit kruis verdween bij de ombouw van de oude smidse Corne, maar het Christusbeeld prijkt nog aan de woning van Vandelanotte ».

Watermolens : iets over termen en gereedschap

Over molentermen is er reeds heel wat gepubliceerd. Ook dr. J. Weyns, aan wie deze bijdrage als vriendschappelijke hulde is opgedragen, heeft zich op dat gebied verdienstelijk gemaakt, o.m. met zijn « Bokrijks Bericht » dat handelt over de molen uit Mol in het Museumdorp e Bokrijk (1). Daarin wordt verwezen naar het vakboek van J. Cornelissen en P. Van Hal (2) en naar het standaardwerk van A. Ronse (3).

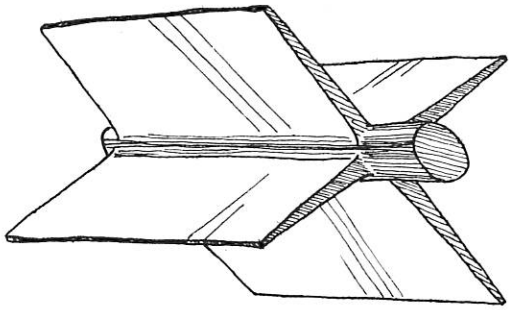

Afb. 21. Metalen tap met vleugels, *plumas*, die in het uiteinde van de molenas wordt ingeklopt. (Tekening : L. Drieghe).

Minder gekend, hoewel eveneens zeer degelijk, is de bijdrage van Dr. P. SMOLDERS, *Technische Terminologie van een Watermolen uit vroeger eeuwen* in *Verzamelde Opstellen.* Uitgegeven door den Geschied- en Oudheidkundigen Studiekring te Hasselt, 4 (1928), 163-173 en 5 (1929), 129-141. Op grond van *Het Register der Loonsche Waterschepenen (1630-1756)* beschrijft de auteur hoe eertijds een watermolen technisch in al zijn biezonderheden was samengesteld. Voor sommige woorden heeft hij zelfs een etymologische voetnoot opgesteld. Over enkele daarvan zouden wij hier even willen uitweiden, om te eindigen met de beschrijving van een minder gekend stuk uit het molenbedrijf.

Wanneer P. Smolders het *buytenwerck* beschrijft, geeft hij een afgewerkt overzicht van de bouw en de onderdelen van de sluizen. Deze worden aangeduid door allerlei woorden : *sluysen, trekdeuren, schuifdeuren, schutdeuren, berden, sluysberden, wintsluysen* (4). Van dit laatste woord zegt hij terecht dat het niet in betrekking staat met *winden,* daar de sluizen van toen niet opgewonden werden. Ook niet met *wind,* Frans *vent.* Hiervoor verwijst hij naar VERCOUILLIE, *Etymologisch Woordenboek,* Gent 1925, die bij de woorden *winter* en *waters* bewijst hoe *wind* verwant is met *water.* Aldus zou *wintsluys* watersluis betekenen en in tegenstelling staan met *maelsluys.* Tot hier is deze uitleg aanvaardbaar, maar Smolders vervolgt en beweert dat het Middelfranse *ventaz* en het Middellatijnse *ventalium,* aangegeven in het *Glossarium* van DU CANGE, niet moeten verbonden worden met het Franse *vent,* wind, maar met *wind* in de zin van *water.*

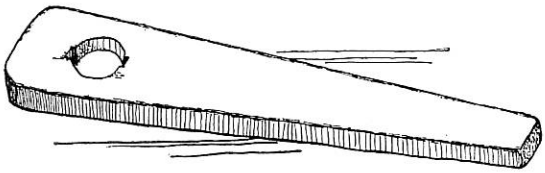

Afb. 22. Houten plank, gebruikt om na te zien of staakijzer en ligger haaks zijn. (Tekening : L. Drieghe).

---

(1) J. WEYNS, *De molen uit Mol in het museumdorp te Bokrijk,* 1957, [13] blz., geïll. (Bokrijkse Berichten, 3. - Overdruk uit *Liber Amicorum Mtr Jan Gruyters,* blz. 553-565).

(2) J. CORNELISSEN & P. VAN HAL, *Molentermen,* in *Tijdschrift voor Geschiedenis en Folklore,* uitgegeven door de Commissie voor geschiedkundige en folkloristische Opzoekingen der provincie Antwerpen, Antwerpen, Provinciebestuur, 2 (1939) 181-218.

(3) A. RONSE, *De Windmolens,* Brugge, Desclée De Brouwer, 1934.

(4) P. SMOLDERS, *a.w.,* 4 (1928), 168.

Deze uitleg is moeilijk te verdedigen voor een woord dat zeer breed verspreid en van oudsher gekend is in het Romaanse taalgebied. J. Haust stelt vast dat *vinta,* als molenaarsterm voor sluis, wordt gebruikt in het noordoosten van Wallonië : in de provincie Luik, een deel van de provincie Namen, het noorden van Luxemburg en in twee plaatsen van Brabant (Zetrud-Lumay en het gehucht Ardevoor onder Neerheylissem) (5). Wij tekenden het woord ook nog op te Orp-le-Grand, Jauchelette en Jodoigne-Souveraine. Waaruit wij mogen besluiten dat het oosten van Waals-Brabant bij deze streek mag gevoegd worden waar het woord gekend is. De term bestond ook reeds in het Oudluiks : *vental,* vleugel van een molensluis, *venteresse,* dijk voorzien van een vleugel om het wegvloeien van het water te meten. Maar ook buiten Wallonië is het woord sinds lang verspreid: het oude dialekt van Champagne *vental ;* Meurthe et Moselle *vãto ;* Mortagne *ventel,* telkens sluis ; Romaans Zwitsers *vento, veinto,* luik ; Oudprovençaals *ventau,* vleugel van een molensluis (6). Al deze Romaanse woorden, dus ook het Waalse *vinta,* moeten etymologisch, wat hun vorm betreft, wel hun oorsprong vinden in het Latijnse *ventus* « wind », waarvan zij afgeleid zijn met behulp van het achtervoegsel *-aculu* (Frans : *-ail*).

Blijft nog de mogelijkheid dat de Nederlandse verwantschap water - wind toch enigszins gewerkt heeft op de betekenis « sluis » van de Romaanse afleidingen van *ventus* « wind ». Op deze vraag bieden de aantekeningen van A. Henry (7) een afdoend ontkennend antwoord. Deze noteert immers dat het Oudfrans *ventail(l)e, ventele* « sluis » in bepaalde teksten van de 13e en 14e eeuw preekstoel betekent, een gestoelte dat meestal gemaakt is uit een vierkanten vlak, door stijlen ondersteund en omgeven met een borstwering. De verschillende betekenissen wind, luik, vleugel van een sluis, sluis, preekstoel, vinden wel makkelijk hun uitleg in een zekere gelijkvormigheid van deze voorwerpen, die allen een soort schutsel bevatten. Het Nederlandse *windsluys* en het Waalse *vinta,* hoe gelijkaardig op het eerste gezicht, zijn dus geen familie en indien ons Nederlands woord met *water* moet worden verbonden, is de Waalse tegenhanger steeds verwant gebleven met *ventus,* wind.

Boeiend blijft toch de gelijkenis *wintsluys, vinta,* omdat wij opmerkten dat sommige ondervraagde Waalse molenaars de term *vinta* liefst voorbehouden voor de *wintsluys,* daar waar zij de *maalsluis* gewoonweg *vane* « sluis » noemen (8). Het feit dat de sluis vóór het molenrad meestal wel kleiner is dan de grote sluis, die de watertoevoer regelt, kan wel een voldoende uitleg zijn. Toch blijft deze overeenkomst van woordgebruik opvallend !

Alle gelijkenissen opsommen tussen onze oude Vlaamse en de Waalse molentermen zou een àl te zware opdracht zijn, die buiten het raam van deze bijdrage valt. Het moge ons volstaan er enkele aan te halen. Wat in het Loonse *hooghsel* heet, nl. de plank die de mulder op de sluis plaatst, om deze hoger te maken, noemt zijn Waalse naamgenoot *ôssète.* Hoewel wij in het Nederlands zowel als in het Frans spreken van spaken van een wiel, gebruiken de molenaars meestal het woord *armen, brès,* om de stralen van het molenrad aan te duiden. De Waalse versies van het Franse *peigne* komen overeen met ons geijkte oude woord *kam,* waarmee de tanden van een wiel worden aangeduid. Verder weet elkeen dat de bovenste molensteen *loper* heet en de onderste *ligger.* Parallel aan deze woorden noteerden wij het Waalse *courante* en varianten van het type *gisante.*

---

(5) *Les Dialectes belgo-romans,* Revue trimestrielle publiée par « Les Amis de nos dialectes », Bruxelles Editions des « Amis de nos dialectes », 21 (1964), 49.

(6) W. von WARTBURG, *Französisches etymologisches Wörterbuch,* Bonn-Basel-Leipzig-Berlin-Tübingen, vanaf 1922, dl. 14, 263a en b ; zie ook : F. GODEFROY, *Dictionnaire de l'ancienne langue française et de tous ses dialectes du 9e au 15e siècle,* Paris, 1880-1902, dl. 8, 174-175.

(7) *Vox Romanica, Annales Helvetici explorandis linguis Romanicis destinati,* Herausgeber : J. Jud und A. Steiger, Zürich-Leipzich, Niehaus, 14 (1954), 180-183.

(8) Zie dezelfde bevindingen bij P. & L. MARECHAL, *La Meunerie au pays de Namur, Vocabulaire technologique,* in *Bulletin de la Société de Littérature wallonne,* Liège, 54 (1912), 153-198.

Indien in de hoger aangehaalde woorden slechts een overeenkomst is tussen de beelden van Waalse en Vlaamse woorden, zijn er gevallen waar de verwantschap schijnbaar verder gaat. Aldus voor het woord peluw. *Peluwe* of *puluff* is het steunwerk of oorkussen waarop de tap van de molenas van een watermolen rust (9). De *windpeluw* of *windpulm* is eveneens de balk van een windmolen waarop de as van de wieken rust. Als uitleg voor dit woord suggereert Vercouillie een verwantschap met het Latijnse *palea* « strooi ». Smolders daarentegen brengt het woord in verband met het Middelfranse *plumaz,* dat dezelfde betekenis heeft als onze Vlaamse woorden, en hij stelt de oorsprong *pluim* voorop. Nu nog gebruiken de Waalse molenaars varianten van *pluma,* om de windpeluw of de baansteen aan te duiden (10). Verder is dit woord gebruikelijk in vele technische woordenlijsten, waar het steeds een houten balk aanwijst, die een ander stuk moet ondersteunen (11). Het Waalse woord is een afleiding van het Latijnse *pluma,* waarmee ook ons Nederlandse pluim is verwant, bij middel van het achtervoegsel *-aceu* (12). Dat deze oorspronkelijke betekenis pluim, veer, vleugel heden nog wordt aangevoeld in het Waals, blijkt uit het biezonder gebruik dat de oude molenslager van Loupoigne (Waals-Brabant) ervan maakt. Hij heet *plumas* de vleugels van de spil waarrond de molenas draait en die in de twee uiteinden van de boom stevig wordt ingeklopt (zie afb. 21).

Met deze beschouwingen wilden wij nog eens onderstrepen — zo het nog nodig was — hoe belangrijk het is de molentermen, zoals trouwens elke technische woordenschat, op te tekenen. Indien die nota's dan worden uitgegeven in een plaatselijk heemkundig tijdschrift, worden zij een uiterst kostbaar vergelijkingsmateriaal voor wie ooit een volledige syntese opstelt van al die termen.

Tot slot geven wij hier nog de beschrijving van een molenaarswerktuig dat wij toevallig ontdekten tussen het afbraakmateriaal van de watermolen van Terhulpen (in de lente van 1968). Het betreft een plank, die op het eerste gezicht niets biezonders vertoonde en daarom ook bij de stapel planken lag, bestemd voor brandhout. Bij nader toezicht merkten wij op dat in die plank een afgewerkte opening was gemaakt : een wijde cirkel, onderbroken door twee brede inkepingen, die juist rechtover elkaar zijn aangebracht (zie afb. 22). Het spijkergat, aan het andere uiteinde van de plank, bevestigde ons vermoeden dat wij hier stonden voor een stuk, waarvan wij reeds de beschrijving en het gebruik uit de mond van « watermolenaars » hadden gehoord, hoewel wij tot nog toe geen enkele specifieke naam ervan konden optekenen.

Elkeen weet dat molenstenen regelmatig dienen gescherpt te worden en dat daarvoor de steenkuip en de molenstenen worden opengebroken. Wanneer het scherpen beëindigd is, moet de scherper erover waken dat molenijzer en onderste molensteen haaks zijn, zoniet liggen de twee molenstenen niet evenwijdig. Wat natuurlijk schaadt aan de goede werking en de levensduur van de molenstenen ! Thans gebruikt de molenaar of de scherper daarvoor winkelhaak en waterpas. Eertijds werd onze hoger beschreven plank daarvoor aangewend : de brede opening past inderdaad juist op het bovenste deel van het staakijzer ; de inkepingen sluiten op de ribben die langs het staakijzer uitsteken. In het gat aan het andere uiteinde, bevestigt de mulder een ijzerdraad of een veer met, op de punt, wat kleurkrijt. Nu doet hij langzaam de kamwielen draaien, die het staakijzer in beweging brengen. Slechts

---

(9) P. SMOLDERS, *a.w.*, 4 (1928), 172.

(10) J. DEWERT, L. MARECHAL, A. BOTTEQUIN, *Le Moulin à Vent de Mauvinage, à Silly,* in *Enquêtes du Musée de la Vie wallonne,* Liège, 2 (1929-1930), 286. Wij tekenden het woord in die betekenis ook op te Jodoigne-Souveraine.

(11) *Mélanges de linguistique romane offerts à M. Jean Haust, à l'occasion de son admission à l'éméritat,* Liège, H. Vaillant-Carmanne, 1939, blz. 270.

(12) W. von WARTBURG, *FEW,* dl. 9, 84b.

wanneer de ijzerdraad of de veer overal gelijkmatig over de ligger strijkt, mag de mulder besluiten dat het staakijzer haaks door de ligger draait. Zolang dat het geval niet is, moet hij de keggen of de wiggen tussen het steenbed en de ligger bijregelen.

Dat deze doenwijze slechts benaderende uitslagen kan geven, hoeft hier geen verder betoog. De molenaars beschrijven ze daarom steeds met een glimlach, waarmee zij misschien ook wel het heimwee verbergen naar hun glorietijd.

Alsemberg. *Amaat Smeyers.*

Feestspijzen in het gasthuis van Asse rond 1550

Een Vlaams versje uit de 15de eeuw bezingt het denkbeeldige land van Kokagne:

« Och, dat lant van Cockaengen is so goet.
Het reghent daer in alle houcken
Vladen, pasteyen ende pannecoucken. »

In een gedicht van 1546 heet dit land van Kokagne : « Luylekerlant ». Pieter Brueghel (1525-1569) zette dit Luilekkerland in de verf. Drie welgevoede kerels liggen er onder een boom met rondom zich lekkernijen en naast zich een dak met vlaaien beladen. Wie dit schilderij samen met een ander werk van Brueghel : « Boerenbruiloft » bekijkt, kan de indruk krijgen, dat ons land en speciaal Brabant, onder de legendarische Keizer Karel (1500-1558) het land van Kanaän was, overvloeiend van melk en honig. Het platteland vooral lijkt onder Keizer Karel welstand te hebben gekend. Die welstand sloot bij bepaalde groepen de armoe niet uit. Brueghel schetste ook naast de « Vette Keuken » een « Magere Keuken » en naast de smullende boeren tekende hij ook uitgehongerde bedelaars.

Waar welstand is, daar krijgt het aangename in spijs en drank, in huisvesting en kleding een grotere plaats. Lekkernijen komen op de feestdagen op tafel. Met het oog hierop hebben we voor Jozef Weyns, die zo smakelijk kan spreken en schrijven over spijs en drank, de vertellende rekeningen van het gasthuis van Asse eens nagepluisd. Het gasthuisarchief bevat bundels rekeningen uit : 1548, 1549, 1555, 1560, 1565, 1566, 1570, 1572.

Dit gasthuis of passantenhuis dateert van rond de jaren 1200. Het stond onder wereldlijk beheer. Meier en schepenen, bijgestaan door rentmeester en twee gasthuismeesters, hadden het bestuur in handen. De pastoor of «prochiaen » had inspraak. Het dagelijks gasthuisleven was in de handen van een «marthe of maerthe », een huishoudster die moeder speelde voor de gasthuisbewoners. In die jaren waren een negental proveniers en provenieressen in het gasthuis geherbergd. Ze genoten van een bedeling of prove in geld of in natura. Het gasthuis stond ook open voor bedelmonniken, « duytschen » van soldaten, reizigers en pelgrims, en allerlei « siecke en arme lieden » die op de dompel waren.

Het eentonige weekdaagse leven met zijn hard « labeur en slameur » werd doorbroken door feestdagen. Alle feestdagen hadden een godsdienstig karakter. Zelfs kermis stamt van kerkmis. Men kende geen week-ends, geen 1 meiviering, geen vakantie, geen nationaal feest of wapenstilstand. Een nu voortschrijdende sekularisatie maakt de feesten los van hun religieuze achtergrond. Rond 1550 was God en kerk bij elke feestdag betrokken.

Het beeld, dat de bundels rekeningen bieden over de feestdagen, is slechts benaderend. Men stipt alleen bij die gelegenheden de uitgaven aan. Wat men uit eigen tuin en stal haalde werd niet vermeld. Er zijn ook heel wat uitgaven genoteerd zonder vermelding van datum of bestemming. We kunnen ze dan ook niet onderbrengen onder een bepaalde feestdag. We stippen op die feestdagen aan wat uitdrukkelijk voor die feestdagen werd genoteerd. Hier en daar voorzien we de teksten van kommentaar. De prijzen worden meestal aangestipt in ponden, schellingen en penningen. Enkele keren is er ook sprake van gulden, stuivers en oordjes. De blank, die soms voorkomt, had de waarde van 3 oordjes.

*
**

KERSTDAG.

Elke provenier kreeg dan samen met de maarte 1 blank « totten biere ».

We trekken nu de aandacht op het woord bier, omdat op andere plaatsen sprake is van « medts of meets ».

NIEUWJAAR.

« Jaersdach » zei men in die dagen. Elke provenier kreeg weerom « totten biere » 1 blank. De gasten kregen bovendien een extraatje : « op den jaersdach den proveniere gegeven nae d' oude costume elck 2 penningen » (1549).

DRIEKONINGEN.

Daar dit feest dertien dagen na Kerstmis viel, noemde men het « Derthiendach ». Weerom zorgde men voor bier. De bedeling luidde « een blank totten biere ». Driekoningen is in de volkskunde een dag van koekenbak. Denken we aan de boon in de Driekoningenkoek om de koning van de dag aan te duiden. Ook rond 1550 kwamen koeken op tafel.

Men bakte « wiettebroet » of tarwebrood. Dat was een lekkernij : « doen backen op Derthiendach voer den proveniere nae d'oude costume 4 viertelen terve » (1549), dit gaf meer dan dertig kg brood.

In het gasthuis van Asse en dit gold voor gans Brabant bakte men in die dagen « ruggenbrot ofte broet van rocx ofte coeren ». Zo vermelden de rekeningen van 1555 : « doen backen deesen jaere van den iersten januarij anno 1555 alle veerthien daegen een halff mudde rocx 't saemen 13 mudde ». Zo verbakte men voor het dagelijks brood om de veertien dagen omtrent een hektoliter en half rogge.

Daar tarwebrood zeldzaam op tafel kwam, durfden de vrouwen er niet openlijk mee over straat lopen. Ze staken het onder hun schort want anders kwam de vraag : « Is er bij U iemand ziek ? » Een soldaat die 67 dagen ziek lag in het gasthuis kreeg 3 stuivers « wiettebroet », een pot zoete melk en als medicijn « 4 potten biers ».

Een arme zieke vrouw, die tien dagen in het kraambed lag en waarvoor Geertruy Van Der Slachmolen « vrouvrouwe » speelde, werd bedacht met « wiettebroet, suycker en boeter » ter waarde van 12½ stuivers.

Men bakte op Driekoningen gekruide koeken : « betaelt aen peeper ende geem totten coucken op Derthienavondt verbesicht 2 schellingen, 3 penningen » (1549).

Bij andere gelegenheden spreekt men van « peepercruydt ». Meerdere specerijen horen in die dagen onder peper thuis. Geem is gember. De knollen ervan werden geraspt of in stukjes gesneden en in de koeken verwerkt.

Men bakte ook zoetere koeken: « betaelt aen Robrecht Van Molder voer een quaert serope om de coucken te backen op Derthienavondt. 12 penningen » (1560).

Voorzeker hadden de provenieren moeten vasten rond Driekoningen. Als vergoeding kregen ze op Derthienavondt « haringck midts den maegere daege ». Een magere dag was een dag van vasten en onthouding.

VERLOREN MAANDAG — VETTE DONDERDAG.

De Verloren Maandag was de maandag na Driekoningen en de Vette Donderdag vierde men op de laatste donderdag voor de vasten.

Op die twee dagen staat genoteerd : « bij de provenieren nae d' oude costume vertert op Verloeren Maendach en Vette Donderdach 18 penningen ».

WITTE DONDERDAG.

Men vermeldt hier naast het biertje speciaal de « labayebroeden ». Labaaibrood is mas-

teluinbrood, dat gebakken wordt uit half tarwe, half roggemeel. Oorspronkelijk zal labaai wel een muntstuk geweest zijn. Men noemde de broden in die dagen gewoonlijk naar hun prijs : eenstuiversbrood, tweestuiversbrood. Zo een labaaibrood. Deze oorspronkelijke betekenis verwazigde om eenvoudig masteluinbrood aan te duiden : « betaelt 9 pinten medts ende 9 labayebroeden den proveniere gedeylt op Wiette Donderdach 2 schellingen, 3 penningen » (1555).

Opmerkelijk is in deze tekst het woord « medts ». Men onderscheidde in die dagen « groet, dick, dobbel bier » dat men later lambiek heette en « cleyn » bier, dat ook wel « miets, medts, meets » genoemd wordt. Die naam komt van meert, omdat dit lichte tafelbier gewoonlijk in de maand maart werd gebrouwen. We menen echter dat in deze tekst voor die jaren hier sprake is van een honigdrank : mede, zo gelust door de oude Belgen. Paul Lindemans citeert uit het « costuymenboeck » van de abdij van Vorst voor Witte Donderdag volgend gebruik : « Op Witten Donderdach geeft men aen twee jouffrouwen een scale meeds, die men mach scincken uten gelte X scalen ». Dit « costuymenboeck » dateert uit de jaren 1450. Hier is duidelijk sprake van honigdrank. Daar de tekst van de gasthuisrekeningen spreekt van Witte Donderdag en het gebruikelijke woord « bier » wordt vermeden, is hier waarschijnlijk sprake van die honigdrank.

PASEN.

Elke provenier kreeg zijn blank « tottenbiere ». Men bakte tarwebrood : « doen backen op Paeschen naer d' oude costume 6 viertelen terve » (1549). Dat is meer dan 45 kg wittebrood.

Met Pasen verschijnt het paasei : « aen de provenieren gedeylt te Paeschen 4 eyerren en 4 eyerren om in de pasteyen te doene aen 2 stuivers voer 25 eyerren en 2 eyerren aen Joerijne, de marthe » (1555).

Pasteigebak lijkt ook wel een speciale bedeling geweest te zijn voor Pasen : « betaelt van peeper, solferaen, rosin, asin te Paeschen om in de pastien te doene 2 schellingen 7½ penningen » (1549) ; « betaelt aen Robrecht Van Molder van 3 oncen peeper, 3 pont rosinen, solfraen, edick verbesicht in het backen van de paestien 2 schellingen 4 penningen » 1560) ; « betaelt aen Robinken met haere dochter voer het backen van de paestien te Paeschen en dan bij (door) haer verdroncken 11 penningen » (1560) ; « betaelt aen Jaenne van Bruyeseghem, becker, voer een vierteel en halff bloem, daer Robinken niet tou en quaem voer de pasteyen te Paeschen te backen 9 penningen » (1560).

Het gedienstig vrouwtje Robijnken lijkt geen loon te hebben ontvangen. Ze werd echter extra getrakteerd.

De pasteien, waarvan hier sprake is, zijn duidelijk voor een gedeelte een deeggerecht. Er werd bloem gebruikt en wel in grote hoeveelheid.

Die pasteien werden met vlees opgevuld. Niet alleen vermelden de rekeningen grote aankoop van vlees rond Pasen maar men zegt uitdrukkelijk : « betaelt aen Jaenne Wouters voer een calff teghens hem gecocht voer de pasteyen te Paeschen te macken 7 schellingen, 3 penningen » (1772).

Deze pasteien kregen een pikant smaakje, want men kocht er voor : « peeper, rosinen, solferaen, edick, asin ».

Ter gelegenheid van Pasen werden de provenieren ook speciaal met vlees bedacht. Men slachtte uit eigen stal of kocht vlees : « betaelt aen Gielis Vrij voer eenen calff doer hem te Paeschen gelevert, daer de koyen van den gasthuyse niet gecalvert hadden 28 stuivers » (1560).

Regelmatig werden rond Pasen vette varkens geslacht en in de « vleeschcuypen ver-

mackt ». Opmerkelijk rond Pasen is de aankoop van magere varkens : « betaelt te Paeschen op de merct van 2 magere verckens 1 pond 6 penningen » (1555).

Magere varkens, ook lopelingen of havelingen genoemd, waren eenjarige zwijnen. Het eerste jaar voedden deze beesten zich gewoonlijk met wat ze vonden aan gras, kruiden, wortels en vruchten op het erf, langs de wegen, waarlangs de « swender » hen dreef of in de bossen. De landbouwers brachten die varkens dan op de markt en deze eenjarige zwijnen werden nu varkens « voer den backe ». Ze werden voortaan in varkenshokken aan de trog vetgemest. Rond Pasen verdwenen die « gemeyste verckens in de vleeschcuypen ».

HEILIGE KRUISDAG.

Dit feest viel op 3 mei. Het was het feest van Kruisvinding. Asse kende rond die dag een grote toeloop van bedevaarders, die de heilige kruisen kwamen vereren. Deze dag was, zoals nu nog, de grote kermisdag. Opmerkelijk dat we rond 14 september, het feest van Kruisverheffing, geen kermisdag in Asse bespeuren, hoewel dit nu wel het geval is. Voor die kermisdag werd een grote hoeveelheid bier gekocht : « betaelt aen Henrick de Meestere in de Valck van 2 aemen biers en een vierdeel en indeselve kermisse verdroncken sonder aessijse voer d' aeme 26 stuivers ende noch metten hitten gehaelt 20 schellingen 3 penningen » (1555).

Een ame gold voor omtrent 130 liter. Onze provenieren konden meer dan 1 pintje drinken. Waarschijnlijk moest het gasthuis op het bier geen speciale belasting betalen vandaar « sonder aessijse ». De brouwer bracht het bier zelf niet maar men ging het met een klein paardje of hitte halen. Er was die dag een speciale visbedeling : « betaelt den provenieren op Heylich Cruysdach aen Gielis Vrij voer 2 abberdaen doer hem gelevert 6 penningen » (1560).

Kermisdag vroeg banketgebak : « betaelt den provenieren op Heylich Cruysdach voer taerten en vlaeyen en metten marthen elck 2 blanken 't saemen 3 schellingen 4 penningen ». De taarten zijn hier de bekende ronde gebakken met fruit, moes, rijst of kaas belegd. Waarschiinlijk open taarten want overdekte taarten zou men in Asse zoals nu wel « toerten » hebben genoemd. De vlaaien, waarvan hier sprake, waren geen taarten, zoals men die vindt bij Brueghel, wanneer hij een dak schildert met « vladen » bedekt. We staan hier voor de vlaai die vooral op kermisdagen in Oost-Vlaanderen wordt gebakken. Asse behoort tot het gebied van die kermisvlaaien, die in geglazuurde kommen in de oven worden geschoten. Meestal is die vlaai bruin. Er bestaan ook witte vlaaien, waar men minder peperkoek, bruine suiker en siroop in verwerkt. Een eeuw later vinden we als gebruiken in het gasthuis, dat elke zuster met Pasen een kommeken witte vlaai krijgt, op Paasmaandag bruine vlaai en op de Heilige Kruisdag kwamen drie kommen witte vlaai op tafel. Dat zijn duidelijk de Oostvlaamse kermisvlaaien.

Waar men nu in Asse voor de kermis zorgt voor « kramiek », daar bakte men rond 1550 tarwebrood : « doen backen ter kermisse 6 vierteel terve geminchelt met een vierteel rocx » (1555). Dit gaf meer dan 50 kg brood.

Men zorgde voor allerlei koeken : « betaelt aen keese, eyeren om de eyercoucken te baecken ende meer andere waeren met ruggenbroede 11 schellingen 22½ penningen » (1549) ; « betaelt aen peeper, keese, solferaen, brun broet, eenighe woertelen ter kermisse 7 schellingen 27 penningen » (1550) ; « betaelt aen keese, eyerren om de eyercoucken mede te backen en aen peepercruydt, solferaen ende andersints 10 schellingen 4½ penningen » (1555).

Men zorgde voor een substantiële erwtensoep. Vaak treft men in de rekeningen aan : « eerten voer de pottagiën ». Op kermisdag werd er broederlijk gedeeld met de buren : « betaelt aen 2 vierteel eerte ende in de kermisse ghemact ende den ghebueren ghedijlt »

(1555). 2 viertelen erwten bedroeg omtrent 24 liter : « betaelt aen Jaene Van Bruyseghem, becker, 2 viertelen eerte en in de kermisse ghemact aen 18 stuiver het sister » (1549).

Vlees werd overvloedig « verbesicht » : « betaelt aen Jaenne De Mol ter kermisse eenen haemele en indeselve kermisse verdaen 8 schellingen 3 penningen » (1549).

Hamel duidt hier op schapenvlees : « betaelt aen Jaenne de Mol ter kermisse aen rintvleesch 10 schellingen 3 penningen » (1550) ; « betaelt aen Gielis Vrije ter kermissen van 13 pond rintvleesch 10 schellingen 3 penningen » (1550).

Dat het gasthuis zelf ook slachtte blijkt uit de rekening van 1555 : « betaelt aen Gielis Vrije er kermissen 13 pond rintvleesch 1 stuiver het pond ende ander vleysch hadden de gasthuysmeesters aen hen selve midts dat sye een rindeken gesleghen hadden 3 schellingen 3 penningen » ; « betaelt aen kieckens en duven ende andersints als doen in de kermisse verbesicht 3 schellingen » (1549) ; « betaelt aen Gielis De Mol voer een vierteel van een osse wegend 75 pond ter gelegenheyt van de kermisse en doer de provenieren verbesicht 16 schellingen 10 penningen » (1560).

ONZE-LIEVE-VROUW-HEMELVAART.

In de rekeningen spreekt men gewoonlijk van « Onser Liever Vrouwe Halff oegste » of « Onser Liever Vrouwe Assumptie ».

Dit was voor het gasthuis, dat een Onze-Lieve-Vrouw gasthuis was, een grote feestdag. Opmerkelijk, dat men bij die gelegenheid ook vaak spreekt van kermis.

Voor de oorlog van 1940 kende men in het centrum van Asse voor de markt en de Vironstraat nog een wijkkermis op Onze-Lieve-Vrouw-Hemelvaart. Dit lijkt vroeger in Asse een tweede kermisdag geweest te zijn.

Geestelijk en burgerlijk bestuur kwam die dag naar de kapel van het gasthuis : « betaelt den prochiaen (pastoor), pristers, scolaster (schoolmeester), costere en coeraellen van den dienst te doene Onsser Lieve Vrouwedach half oecte 3 schellingen 3 penningen ».

Na de dienst staken de notabelen van Asse hun benen onder de feesttafel : « betaelt aen Jaen De Mol 61 pond rintvleesch aen 1 blank het pond, 't saemen 11 schellingen 5 penningen 6 miiten. Als doen noch gecocht te Merchtem 13 pond aen 1 blank 9 mijten het pond. 't Saemen 2 schellingen 10 penningen 3 mijten op Onsser Liever Vrouwedach Halff oext. In de weeke verdaen met prochiaen, meyere, scepenen ende meer andere 't saemen 14 schellingen 3 penningen 9 mijten » (1549).

Men vierde dus het oktaaf !

Een kermistafel vroeg tarwebrood : « betaelt den proveniers en provenieressen wittebroet ende bier nae d'oude costume gedeylt op Onser Lieve Vrouwe avonde 2 schellingen 7 penningen (1549) ; betaelt te Halff oecte voor hun broed ter kermisse 2 viertelen rocx ». Deze tekst toont aan, dat bruin brood gebuild roggebrood was en niet minder gebuild tarwebrood. Het gewone roggebrood had meer een zwart uitzicht zoals het gekende paardebrood.

Weerom kwamen koeken op tafel : « betaelt aen Merten Wellekens gelevert om coucken te backen mitsgaders om te ontbijten op Onsser Liever Vrouwendach 100 eyeren aen 10 suivers, voer wiet en brun broet 5 stuivers en voer bier mette hitte gehaelt in de Zekele en in Sinte Merten 7 stuivers » (1560).

Men at die dagen ook vis : « betaelt den provenieren voer haere visch op Onsser Liever Vrouwe Halff Oecteavonde elck 18 mijten 't saemen 6 penningen 18 mijten » (1550).

Er werden schapen geslacht : « betaelt aen Adriaen Schokaert voer eenen haemele op Halff Oecte verbruckt 10 schellingen » (1560).

In de « pottagien » werd een grote hoeveelheid erwten verwerkt : « betaelt aen Robrecht Van Leefdaele voer een halster eerten doer hem op Halff Oecte gelevert ende in het gasthuys verbruct. 3 schellingen 4 penningen » (1560).

Kermis vieren vroeg een spaarpot. Daarom hield men in Asse voor het gasthuis op Onze-Lieve-Vrouw-Hemelvaart een omhaling : « ontfanghen op Onsser Lieve Vrouwe halff Oecte in petitie omme gehaelt 25 schellingen 1½ penningen ».

Ook andere feestdagen dan Onze-Lieve-Vrouw-Hemelvaart werden ter ere van Maria gevierd : « betaelt den provenieren ende provenieressen wietebrot ende biere nae d'oude costume gedeylt op alle sesse Onsser Liever Vrouwenavondt 6 schellingen 2 penningen 6 mijten » (1565).

Voor Pinksteren, Allerheiligen en « Sinte Merten », patroon van Asse, vinden we alleen 1 blank « totten biere » aangestipt.

Neen, onze 9 provenieren met hun moeder, de maarte, hadden het in het gasthuis van Asse rond 1550 nog zo slecht niet !

Asse. *Joris Spanhove.*

Hand en hart

Een verhaal over volksprentjes
opgedragen aan Dr. Jozef Weyns.

1. *Inleiding.*

Alexis VERBOUWE (Alveringem 1872 - Jette-Brussel 1968) schonk mij in april 1950 enkele prentjes. Hij wees mij zelf de twee eigenaardigste aan : een paar met de hand vervaardigde handjes, die hij zeldzaamheden noemde en als Vlaams-Brabantse volkskunst identificeerde.

Na jarenlang speuren naar te vergelijken dokumenten achten we thans het verzamelen voldoende gevorderd om Jozef Weyns met meer dan één handdruk te huldigen. De gevierde conserveert landschap, gebouw en voorwerp, sinds jaar en dag ligt het huishoudelijk gebruiksvoorwerp hem nauw aan het hart en veelvuldig in de hand. Het werd de hoogste tijd hem een Brabantse hand terug te schenken, die gevaar liep in een Westvlaamse verzameling te vergelen.

Het was Adolf Duclos, die in 1874 de betekenis wou ophelderen van een prent, die hij in zijn *Rond den Heerd* publiceerde. Hij vermeldt het uitdelen van uitgesneden handjes als een gewoonte van kloosterlingen en daar zit hij op een goed spoor dat hij niet verder volgt. Wegens gebrek aan vergelijkingsdokumenten vergeet hij bij zijn gepubliceerde prent te verklaren dat deze rechtstreeks in verband staat met het gewetensonderzoek en de biecht.

Een halve eeuw later vestigen Waalse volkskundigen de aandacht op een tweede soort handprent gebruikt als huwelijksgift. Aan dit kortstondig enkwest werkt ook Emile Van Heurck mee om opnieuw het sanctje met de geestelijke hand voorrang te verschaffen. In *Ons Geestelijk Erf* vraagt pater D.A. Stracke de aandacht voor de geestelijke hand en de geestelijke aspekten die er mee samengaan. Men vindt het resultaat van deze verschillende verhandelingen in de hierbijgevoegde bibliografische noot terug.

De meest sistematische en grondigste studie publiceerde Wolfgang BRUECKNER in 1965. Dit uitstekend geïllustreerd onderzoek richt zich hoofdzakelijk op de geestelijke hand, tweemaal aangetroffen, in de *Nürnberger Schatzbehalter,* een drukwerk van 1491. Het volkse knip- en tekenwerk wordt als te verwaarlozen familielid en toemaatje aangeroerd in een nochtans stevig overzicht van vele verschillende handverschijnselen. Met Brueckners werk in de hand kan men een Westeuropese speurtocht veilig ondernemen.

Bibl. : Ad. D(UCLOS), *Handkijkerie,* Rond den Heerd, IX, 1874, blz. 20-22. - *Les mains de cœur,* Enquêtes du Musée de la Vie Wallonne, II, 1927-1930, blz. 103-105, met 1 ill. - *Mains de cœur et Gants de saint Bernard,* ibid., blz. 250-254, met 2 ill. en een mededeling van Em. Van Heurck. - E. VAN HEURCK, *Les images de dévotion Anversoises du XVIe au XIXe siècle.* Antwerpen 1930, blz. 18-21, 1 ill. - A. SPAMER, *Das kleine Andachtsbild vom XIV. bis zum XX. Jahrhundert.* München 1930, afb. CIII. - P.J. GOYENS, *Nopens de hand der kloosterlingen,* Ons Geestelijk Erf, IV, 1930, blz. 373-381, 2 ill., antwoord op een vraag van D.A. Stracke aldaar blz. 103. - M. VERJANS, *De geestelijke hand,* ibid., V, 1931, blz. 81-88, 1 ill. - P.J. GOYENS, *Nogmaals de hand der kloosterlingen,* ibid., VI, 1932, blz. 73-85. - Vgl. nog : R. VAN BUTSELE, *De Handschoen van den H. Bernardus,* De Brabantsche Folklore, XV, 1935-1936, blz. 86-87, 1 ill. - J. PEETERS, *De hand in het volksgeloof,* ibid., XVI, 1937, blz. 487, 1 ill. - W. BRUECKNER, *Hand und Heil im « Schatzbehalter » und auf volkstümlicher Graphik,* Anzeiger des Germanischen Nationalmuseums, Nürnberg 1965, blz. 60-109, ill.

2. *De geestelijke hand als devotiesantje.*

De vroegste vermelding van de geestelijke hand dagtekent van 1466. Het is tevens het oudste, gedateerde, geïllustreerde vliegende blad ooit in Duitsland teruggevonden, door Wolfgang Brueckner voor het eerst gepubliceerd in zijn *Populäre Druckgraphik* (München 1969, afb. nr. 25). Onder de naam geestelijke hand vindt men de afbeelding van een open linkerhand, waarvan de duim en de vingerleden met rijen Latijnse woorden zijn bedrukt. Op de pols en op banderollen naast de hand komen nog verdere teksten voor. De volledige afbeelding in een ingewikkelde vormgeving heeft moeten dienen als handleiding bij de biecht voor geschoolde gelovigen. In de geest van de middeleeuwen moet deze menselijke hand ook dienen als spiegel van de menselijke zaligheid.

In de loop van de tijden heeft deze handafbeelding een verdere ontwikkeling beleefd, vooral door vereenvoudiging van samenstelling en inhoud. De geestelijke hand werd afgebeeld in handleidingen voor het geestelijk leven van kloosterlingen gedurende hun opleiding terwijl ditzelfde cliché eigenlijk de grootste verspreiding heeft genoten als zelfstandig *devotiesantje.* Nieuwe beknopte teksten op iedere vinger wijzen duidelijk op het gebruik als mnemotechnisch middel bij het *gewetensonderzoek* in de lekencongregaties van jezuïeten en minderbroeders. De afbeelding hierbij ontslaat van verder commentaar (Afb. 24 en 25).

De geestelijke hand werd in West-Europa van de 16de tot de 20ste eeuw overgeleverd en lag zeker in eigen gewesten aan de basis van een verdere, gedeeltelijk profane, evolutie als *Hartehand,* door de eigenaars eerder verborgen gehouden dan bekend gemaakt.

3. *De hartehand in onze gewesten.*

Een voorname eigenschap, vóór alles te onderstrepen : de hartehand is geen drukwerk maar als handarbeid een waarachtig produkt van de volkskunst, waarschijnlijk verbonden aan een of meer niet nader bekende kloosterateliers.

De hartehand is knipwerk, uitgevoerd in stevig wit papier, gewoonlijk in het dubbel uitgesneden, zodat de twee zijden eventueel aan de pols van deze handen kunnen scharnieren en omgeplooid worden. Aldus bekomt men een te versieren oppervlakte van een rechter- en een linkerhand, tien vingers, twee handpalmen en twee polsen.

De handpalm zelf blijft voorbehouden voor versieringsmotieven van verschillende aard, met het hart als hoofdmotief, terwijl op de pols een tweeregelige al dan niet rijmende spreuk in schrift wordt uitgevoerd. Op ieder vinger staat een deel van een tekst geschreven, de vijf delen samen vormen een geheel. De binnenkant is niet versierd noch beschreven, tenzij in een paar zeer uitzonderlijke gevallen.

Enkele zeldzame exemplaren in openbare en privé-verzamelingen bewaard kan men onder elkaar vergelijken. Versiering en teksten laten toe de volgende kenmerken aan te wijzen.

Er zijn:

1. *Geestelijke hartehanden,* hier werken versieringen en teksten samen om de eigenaar van de hand tijdens godvruchtige overwegingen te begeleiden.
2. *Profane hartehanden,* als huwelijksherinnering opgesteld, maar nog altijd beschreven met godvruchtige spreuken, in verband met de liefde Gods, die de menselijke liefde moet begeleiden.

Een beknopte inventaris van enkele exemplaren van hartehanden is hierbij slechts een poging om een lief volkskunstverschijnsel ruimer bekendheid te verschaffen en in zekere zin ook om verdere mededelingen uit te lokken in de richting van een nauwkeuriger lokalisatie van het (of de) atelier(s), waar ooit dit volkskunstprodukt werd vervaardigd.

4. Beknopte inventaris.

1. *Profane hartehand met Nederlandse teksten.* Er is slechts één deel, de rechterhand bewaard (Afb. 23). H. 120 x B 62 mm.

Rechterhand vingerteksten : Als d'herten / zijn vol van Godts / min. Dan comt / den Heijl'gen / Geest daer in. - *Palmversiering :* Een groene duif boven vurige rode stralen en een dubbele groene palmtak. Een linkerhand met rode mouw schenkt een gele ring aan een rechterhand met blauwe mouw. Een rode roos aan een groene stengel en een versiering in hartvormen tussen twee vurige rode harten. - *Polstekst :* Twee herten eens gesint / Den Heijl'gen Geest bemint. - De hele hand is met een smalle rode band omrand terwijl alle teksten met rostzwarte inkt zijn geschreven, hetgeen men trouwens bij alle andere modellen eveneens kan vaststellen.

Herkomst: Uit de verz. A. Verbouwe, Jette 1950, thans in de verz. van de auteur. Waarschijnlijk Brabants werk van het eind der 18de eeuw, te vergelijken met nr. 2 hierna, een gelijkvormig versierde en gedateerde hartehand, waarvan de twee delen bewaard zijn gebleven.

2. *Profane hartehand met Franse teksten.* De beide handdelen bleven bewaard. H. 120 x B. 60 mm.

Linkerhand vingerteksten : Vos / agréable / raijons Nous / comblent de mille / bénédictions. - *Palmversiering :* identiek als in nr. 1. *Polstekst :* Arrose de saintes faveurs / l'alliance de ces deux cœurs.

Rechterhand vingerteksten : Par votre / Saint Nom Vierge / Marie j'espère / l'heureuse patrie. - *Palmversiering :* Hart met Mariamonogram helemaal versierd met bladerenranken en omringd door een banderol met tekst : Ce cœur n'a vie que par Marie. - *Polstekst :* Par les périls de la vie / Recourons tous à Marie.

Uitzonderlijk is dit exemplaar langs de binnenkant van een tekst voorzien: Cette belle mains (sic) de cœur appartient à Albert Joseph Séverin. Je Prie celui qui la trouvera de me la redonné (sic) il aura une bonne récompense. Deze beschermingstekst tegen verlies werd geschreven door de eigenaar van deze hartehand, op het einde van de 18de eeuw trad hij in het huwelijk te Nandrin (Condroz).

Herkomst : Enquêtes du Musée de la Vie Wallonne, II, 1927-1930, blz. 103-104, tekst en ill. - Overgenomen in *L'Art Populaire en Wallonie.* Luik 1970, blz. 471, afb. 810. - Dit exemplaar bewijst dat het atelier produkten afleverde die zowel in het Frans als in het Nederlands konden verkregen worden. Er is in de illustratie geen de minste afwijking in de nrs. 1 en 2. Men mag zeker veronderstellen dat het atelier in de nabijheid van de taalgrens was gevestigd en onder tweetalig regiem leefde.

3. *Geestelijke hartehand met memento-mori-teksten.* Beide delen bewaard, één zijde licht beschadigd (Afb. 26 en 27). H. 110 x B. 60 mm.

Rechterhand vingerteksten : Een suyver / hert van binnen / schoon, vercrijght / tot loon, de He- / mels Croon. - *Palmversiering :* De (hemels)-kroon in groen en rood uitgevoerd, centraal een groot geelvlammend rood hart tussen twee geelrode bloemen en groene bladeren. Het dubbele hart als afsluitmotief gebruikt, is hier identiek met het nr. 1. - *Polstekst :* Soo ghij wilt eeuwigh zijn gecroont / U in deught volherdigh toont.

Linkerhand vingerteksten : Den tijdt is / snel, de doodt / is fel. Wacht u / (hier zijn twee vingerleden afgescheurd). - *Palmversiering :* Een groene zonnebloem met geel hart. Naast een centrale gele zandloper, links een gele kandelaar met brandende kaars en rechts

een gele vaas met groene tak en roos. Er onder : een donkerbruin doodshoofd tussen twee roze rozen en groene takjes, een banderol vormende met de tekst : Heden mij ; Morgen gij. - *Polstekst :* Wilt altijdt peijsen op de doodt / Het moet al sterven kleijn en groot.
Herkomst : Idem als nr. 1.

4. *Geestelijke hartehand met memento-mori-teksten.* Beide delen als zelfstandige stukken bewaard, formaat nr. 3 (Afb. 28 en 29).

Rechterhand vingerteksten : Gelyk een / bloem seer haest / vergaet, dus is het / met den menschen / staet. - *Palmversiering :* Een centrale roos geflankeerd links met een zandloper, rechts met een vaas, waarin een rozentak staat. Een doodshoofd boven een banderol met twee bloementakjes en de tekst : Heden mij, morgen gij. - *Polstekst :* Het moet al sterven kleyn en groot / het eyndeke dat is de doot (= nr. 3).
Linkerhand vingerteksten : Een suyver / herte van binnen / schoon, vercrygt / tot loon des he- / mels croon (= nr. 3). - *Palmversiering :* Een gekroond vlammend hart, geflankeerd door twee bloemen waarvan de stengels met bladeren zich verenigen onder het hart. - *Polstekst :* Soo gij wilt eeuwig sijn gecroont / u in deugt volherdig toont (= nr. 3).
Herkomst : Archives du Musée de la Wallonne, foto's welwillend toegestuurd door dhr. Edouard Remouchamps, die we hier hartelijk voor de mededeling danken. Vermeld vroeger in *Enquêtes...* II, 1927-1930, blz. 250 als een gift van G. Lebrun van Brussel, die ook nog andere exemplaren schonk. Nr. 4 werd nog nergens gereproduceerd. - Dit exemplaar is zeer nauw verwant met nr. 3, men vindt er gelijkluidende teksten en gelijkvormige versieringen. De exemplaren 1, 2, 3, 4 komen zeker uit hetzelfde atelier.

Verdere vergelijkingsexemplaren :

5. *Geestelijke hartehand met Jezus-Mariakenmerken.* - Zie publicatie bij BRUECKNER, *Hand und Heil,* blz. 99, uit de verz. M.T. Engels te Düsseldorf. Nederlandse teksten.
6. Idem. - Verz. Archives du Musée de la Vie Wallonne, Gift Lebrun, Brussel, nergens gereproduceerd.
7. Idem. - *Ons Geestelijk Erf,* V, 1931, blz. 84, geen ill. Uit de verz. Em. Van Heurck te Antwerpen, gedateerd 1808.
8. Idem. - Zie nr. 4, met Franse teksten. Publicatie in *Enquêtes* blz. 250 en *L'Art Populaire Wallon,* blz. 471, afb. 811.
9. *Geestelijke hartehand.* Herkomst Zoutleeuw. Illustratie in *De Brabantsche Folklore,* XVI, 1937, blz. 487. 19de-eeuws.
10. *Geestelijke hand met Jezuskenmerken.* Zie nr. 7, huidige bewaarplaats niet bekend, geen reproductie.
11. Idem als het voorgaande.
12. Idem als het voorgaande.

5. *Voorlopig vonnis.*

Ons overzicht is welbewust onvolledig om twee redenen. Binnen de beperkte plaatsruimte van een huldenummer kon het onderwerp niet afgewerkt worden in de geuren en kleuren vereist door een uitzonderlijk produkt van de volkskunst. De gevierde zal ons deze noodzakelijke beperking niet ten kwade duiden en ons toestaan bij een latere gelegenheid de hartehand opnieuw en dan definitief ter hand te nemen.

De tweede reden van een beperkte behandeling schuilt ergens in het onderbewust-

zijn van de vorser, nooit helemaal voldaan over het geleverde speurwerk, zodat hij door het openbaren van eerste notities en afbeeldingen, de hoop koestert hulp en medewerking te verkrijgen van gelukkige maar onbekende verzamelaars. Bezitters van hartehanden aanwakkeren tot mededelingen ligt binnen het streven van een voorlopige inleidende publicatie. Wenken in de richting van de lokalisatie van het onbekende volkskunstatelier, waar ooit hartehanden werden vervaardigd, zullen de studie van het kleurrijke produkt ten zeerste bevorderen.

De hartehanden, Dr. Jozef Weyns als hulde aangeboden, behoren tot een kleine reeks van zeldzame volkskunstdokumenten. Hun onbekendheid kan men eventueel toeschrijven aan een nogal hermetisch afgesloten particulier bezit. Met de hand op het hart durven we hopen op een hartelijke medewerking om verder de geheimen van alle bewaarde hartehanden volledig te ontsluieren.

Assebroek. *Hervé Stalpaert.*

Het schaapgoed "Groot-Tomme" te Tielt en de familie Loontjens

Het « Goed ter Tomme » was een heerlijkheid en een leen te Tielt-Buiten en Schuiferskapelle, die een enclave vormde in de parochie Tielt samen met « Haeghe », « Callesteene » en het « Roosebeekse ».

Die heerlijkheid bezat hoge, middelbare en lagere justitie, jachtrecht, een molen, een schepenbank van zeven schepenen, verscheidene heerlijke renten, het recht van « Doodkoop ». Zij bezat ook nog tal van achterlenen die den « thienden Penning » schuldig waren. De oppervlakte bedroeg toen 35 bunder.

Het was Jan LOONTJENS, zoon van Quinten, die omstreeks 1643 op « Tomme » kwam boeren. Hij overleed er op 4 maart 1688 op 80-jarige leeftijd. Naast 't « Groot-Tomme » hadden we ook nog een « Kleyn-Tomme », doch het was op « Groot-Tomme » dat hij landbouwer was. Het was een schaapgoed en daarvan is heden nog een schaapdreve overgebleven. Jan LOONTJENS fungeerde tevens als schepen dezer heerlijkheid.

Steven LOONTJENS, het vijfde kind van Jan (° 25 april 1658 Tielt - † 21 juni 1723 op « Tomme » Tielt), volgde zijn vader als pachter op « Tomme » op. Zijn zoon Guilielmus LOONTJENS (° 19 januari 1704 Tielt - † 10 juni 1764 op « Tomme » Tielt) was eveneens pachter op « Tomme ». Na zijn dood werd het hof te koop gesteld. Hiervan bestaat nog een koopakte waarvan de tekst verschenen is in de *Gazette van Gend,* 1766 (S.A. Gent). Zie BIJLAGE I.

Als pachter kregen we toen Steven LOONTJENS, zoon van Guilielmus (° 23 oktober 1748 Tielt - † 19 maart 1797 op « Tomme » Tielt). Vervolgens werd zijn zoon Constantinus (Stientje) LOONTJENS (° 13 juni 1788 Tielt - † 3 januari 1859 Tielt), gehuwd met Marie Françoise Van de Voorde († 9 april 1837) pachter op « Tomme ».

De hoeve werd aan de familie VAN WAMBEKE verpacht toen Lodewijk VAN WAMBEKE huwde met Katharina LOONTJENS, dochter van Constantinus. Zijn vrouw Katharina LOONTJENS overleed immers op « Tomme » (Tielt) op 8 juli 1840.

Zij hadden 2 kinderen :

1) Judoca Van Wambeke × Goethals, waarvan 1 dochter die huwde met Karel Lagae. Deze hadden geen kinderen.

2) Karel Van Wambeke × Clemence Vermeersch van Deinze, waarvan 8 kinderen :

1) Alice, ° 28 januari 1858 Machelen (Leie), † 12 december 1925 Tielt ;

2) Jules, ° 24 april 1859 Tielt, † 8 januari 1918 Deinze. × 1ste maal met Emma Calewaert, × 2de maal met Jeanne Bienvenu waarvan een zoon : Carlos Van Wambeke × Nadine Bruwaert met 4 kinderen : Jules, Jeanne, Sabina en Bernadette ;

3) Odille, × met Justinus Calewaert waarvan 1 kind : Karel-Justinus, ° 17 oktober 1893 Deinze. Priester gewijd Gent 23 april 1922, bisschop geconsacreerd 8 maart 1948, † 27 december 1963 Gent. Mgr. Calewaert was de zevenentwintigste bisschop van Gent ;

4) Marie Josepha, ° 25 januari 1863 Tielt, † 20 oktober 1918 Preston (Engeland). × met Alphonse Bossaert, waarvan 2 kinderen : a) Marie-Antoinette Bossaert, kloosterlinge te Affligem ; b) Gabriël Bossaert, « rechter », × Maria Van Overberghe, waarvan 4 kinderen : Christiane, × met geneesheer te Brussel ; Clara × De Wandere ; Jean × juffrouw Lagae, kleindochter van Jozef Lagae en Pierre × Maria Loontjens ;

5) Urbain Charles Theodoor, ° 18 december 1864 Tielt, † 23 april 1913, Deinze, ×

5 september 1899 te Waterland-Oudeman met Amelie Maria Dossche (° 4 september 1879 Waterland-Oudeman), dochter van Petrus Joannes en Louise Amelie Dossche. Geen kinderen ;

6) Paul, notaris, bleef ongehuwd ;
7) Elodie, bleef ongehuwd ;
8) Leontine, bleef ongehuwd.

Omstreeks het begin van onze eeuw (1902) kwam op « Groot-Tomme » opnieuw een Loontjens als pachter, namelijk Urbain Loontjens, de vader van de huidige pachter.

Urbain LOONTJENS, zoon van Charles Louis en Eugenia Baert, werd op 10 februari 1866 te Tielt geboren. Hij was gehuwd met Alice Storme (° 19 december 1873 Knesselare - † 14 mei 1934 « Tomme » Tielt). Hij overleed op 8 oktober 1922 op « Tomme » Tielt op 56-jarige leeftijd.

Hier volgen nu hun kinderen, allen op « Tomme » te Tielt geboren :

1) Maurice Loontjens, ° 4 december 1903 Tielt ;
2) Maria, ° 1 februari 1905 Tielt. × Joël Vincent ;
3) Omer, ° 1906 Tielt. × Bolle ;
4) Madeleine, ° 11 juli 1908 Tielt. × Roger Boone ;
5) Celesta, ° 20 november 1911 Tielt ;
6) Germaine, ° 26 september 1913 Tielt. × André Boone.

De gebouwen van « Groot-Tomme » zijn goed bewaard gebleven, enkele verbouwingen uit de 19de eeuw uitgezonderd. Zij zijn een typisch voorbeeld van een schaaphofstede uit de 17de eeuw. Het dak van de hoeve is bekroond met een typisch dakruitertje met klokje, zo merkwaardig voor een grote pachthoeve. Het interieur mag er ook zijn met nog twee intakt gebleven open haarden uit het begin van de 17de eeuw en de oude zware eiken balken aan de zoldering.

«Groot-Tomme » is voor ons de grote ontdekking geworden. Meer dan driehonderd jaar heeft dat stoere boerengeslacht Loontjens aldaar pachtersfiguren geleverd, die van dat schone Vlaamse landschap gemaakt hebben wat het heden nog steeds is.

Dit oude schaapgoed « Groot-Tomme » is van groot belang voor de kennis en studie van de Vlaamse landbouw in vroegere eeuwen, bezit een kultuurhistorische, heemkundige waarde en is tevens belangrijk voor de lokale geschiedenis van de « Roede van Tielt ».

We hopen dan ook van harte, dat « Groot-Tomme » eens moge gerestaureerd worden, en in volle luister moge schitteren te midden van dat zo gaaf gebleven landschap.

BIJLAGE I

XLVIII

GAZETTE VAN GEND

MET PRIVILEGIE VAN HAERE
KEYZERLIJKE ENDE
KONINGLIJKE MAJESTEYT
MAENDAG DEN 16. JUNY 1766.

Dat men in Vierschaere van Myn Edele Heeren Schepenen van Gedeele der Stad Gend, met het branden van dry distincte Keirssen, daer van de tweede gebrand zal worden den 25. Juny, ende de derde den 9. July van den loopenden jaere 1766, t'elkens ten thien uren en half voor middag verkoopen zal onder den 1. Koop de Leenen ende Heerlykheden van Tomme, Haeghe, Callesteert ende Roosebeecksche, geinclaveert in de Prochie van Thielt ende daer omtrent, vermogende hooge, middele ende nedere Justitie, recht van Jacht, Wind, ook het vermogen van eene volle Bank van zeven Schepenen ende differente heerlyke Renten, recht van Dood-

Koop, Wandelkoop ende voordere vermogen, midsgaders zyn daer van gehouden verscheyde Achter-leenen die ter verkoopinghe schuldig zyn den thienden Penning, daer van het fonchier groot is beth 35. bunderen, bestaende in een schoon behuyst Pacht-hof 't gone gebruykt word by Guilliame Loontjens ten 75. ponden gr. 's jaers, ter eerste Keirsse ingestelt op 3333 ponden 6. sch. en 8. gr. wiss. boven de Conditien. (*)

(*) Deze tekst verscheen driemaal in de *Gazette van Gend* op : donderdag 12-6-1766 ; maandag 16-6-1766 ; donderdag 19-6-1766.

BIJLAGE II

Lijst van de pachtersfamilies op Groot-Tomme (*) :

Jan LOONTJENS	Tielt 1643-1688	Tielt	Joanna Van Crombrugge
Steven LOONTJENS	Tielt 1689-1723	Tielt	Catharina Vermeersch
	Tielt 1697-1723	Tielt	Joanna De Rammelaere
Guilielmus LOONTJENS	Hansbeke 1729-1764	Tielt	Joanna Bogaert
Steven LOONTJENS	Tielt 1772-1797	Tielt	Maria Jacoba D'Hont
Constantinus LOONTJENS	Tielt 1827-1859	Tielt	Maria Francisca Van de Voorde
Lodewijk VAN WAMBEKE	Tielt 1821-1840	Tielt	Catharina Loontjens
Karel VAN WAMBEKE	Tielt 1856-1904	Tielt	Clementine Vermeersch
Urbain VAN WAMBEKE	Waterland-Oudeman 1899-1913	Deinze	Amelie Maria Dossche
Urbain LOONTJENS	Tielt 1902-1922		Alice Storme

Maurits LOONTJENS, ongehuwd, wonende op « Tomme » met zijn zuster Celesta, werd pachter in 1922.

(*) Deze lijst geeft enerzijds de data en plaatsen van het huwelijk der pachters en anderzijds de jaren waarin de heren pachters op de vermelde plaats gestorven zijn. Aan de rechterzijde vermelden wij ook de respectievelijke echtgenoten.

LITERATUUR.

1. DE FLOU, K. *Woordenboek der toponymie,* blz. 958-959.
2. STEEGHERS, W. *De familie Loontjens A. Di.* 1575-1972. Gent. Drukk. L. Vanmelle, 1972.
3. STEEGHERS, W. *Antwoord op de vraag : de familie Loontjens* (Familiekundige Vraagbaak). Ons Heem, 25 (1971) - Onze Stam, [20] (1971), blz. 283-284.
4. De stadsarchieven van Tielt en Deinze voor de genealogische gegevens der familie VAN WAMBEKE.
5. Het R.A. Gent, Oude Burgerstand Hansbeke, Huwelijken, nr. 7, p. 124 voor het huwelijk van Guilielmus Loontjens en Joanna Bogaert op 9 juli 1729.

Gent.

Wilfried Steeghers.

Een stokmeter wordt een steekwapen !

Ken je een « vijfvoetrij » ? Wellicht niet. Maar een rij of rije is je wellicht bekend namelijk een lat of beter de richtlat waarmede een metser de stenen netjes schikt of waarmede hij bij het bepleisteren van een muur de overtollige waar afstrijkt.

Een vijfvoetrij vindt men alleen bij een wagenmaker, die zijn tuigen fijn bewaard heeft. Bij dergelijke mannen hoort Frans Van der Haegen uit Scheldewindeke, de derde in een generatie van wagenmakers, of beter de vierde. De uitleg lees je verder. Zijn grootvader Vital (° 1830- † 1915) en zijn vader Emiel (° 1865- † 1945) waren in de gemeente en ver daarbuiten als uitmuntende vaklui befaamd. Het bedrijf van een wagenmaker loopt op zijn laatste benen en daarom heeft Frans Van der Haegen het nodig geoordeeld een deel van zijn alaam aan het Openluchtmuseum van Bokrijk af te staan. Het berust er reeds sinds een tiental jaren. Een van de *schoepers* aldaar bevat de naam Van der Haegen — Oudergem. Die aanduiding wijst erop, dat de familie uit het centrum van Brabant stamt.

In het werkhuis van Frans tref je een vijfvoetrij aan. Het is een tuig dat anderhalve meter aanwijst, bij middel van voeten. Een voet stemt overeen met dertig centimeters zodat vijf voeten honderdvijftig centimeters weergeven. Elke voet telt elf vakjes en bij lijn 11, 22, 33, 44, 55, 66 is er een dwarskruis X aangebracht, in de vakken 6, 17, 28, 39, 50 is een gewoon + getekend. (Afb. 30).

Naast de vijfvoeterij staat een ander werktuig, een uitzonderlijke duimstok. Die weerspiegelt het vernuft en de daadvaardigheid van vindingrijke mannen. Dr. Theuwissen legt in zijn standaardwerk *Het landbouwvoertuig in de etnografie van de Kempen* (1) de nadruk op de meter als op een onmisbaar tuig. Voet en duim waren de gebruikelijke houtmaten tot in de laatste jaren. Dat moeten we ons eens degelijk in de hersens prenten. Te Retie werkte een wagenmaker jarenlang, ook nog na 1945 met de duimstok en toen Dr. Theuwissen het gereedschap in 1966 wilde nameten, was de wagenmakerij met de inboedel verdwenen.

Het stemt ons tot vreugde, dat we voor deze bijdrage in Scheldewindeke een duimstok van bijzondere makelij konden vinden en keurig nameten. (Afb. 31).

De lengte van het tuig bedraagt 115 cm, de breedte 3 cm en de hoogte 1,8 cm.

Over de hele lengte tel je veertig vakken, die volledig overeenstemmen met deze op de vijfvoeterij en de term « duimstok » volstrekt rechtvaardigen. Een duim immers meet volgens de klassieke opgave 2,73 en elf duimen bezorgen u een voet van 30 cm.

Het eigenaardige van de stok bestaat erin, dat in het zesde vak een fijne, haast onzichtbare gleuf voorkomt. Frans Van der Haegen reikt je de meter toe en vraagt je die vast te nemen. Je hebt het uiteinde vast en met een plotse ruk trekt hij aan dat korte eind van vijftien cm en daar komt een onvermoede degen uit de holle stok in je hand te voorschijn.

De duimstok bevat een waarachtig steekwapen met driesnijdig toelopende kling. Het wapen is van staal, en is 74,5 cm lang, is gewalst of glamineerd zoals de smeden het uitdrukken. Bij de hecht of heft meet het staal aan de breedste zijde 21 cm en aan de andere 14 en 11 cm. De drie kanten zijn lichtjes uitgehold en verscherpen bestendig naar de punt toe. Op de kleine zijden is klaarblijkelijk vroeger een symmetrische tekening aangebracht en op de breedste kant is wellicht een naam aangebracht geweest. Herhaald schuren van het staal weleer heeft deze tekens haast onzichtbaar gemaakt. (Afb. 32).

De stok is van eik en langs de lange kant waarin het wapen geborgen is, heeft de vak-

(1) Antwerpen-Utrecht, 1969, 349 blz., 209 ill., versch. kaarten, o.a. voor de varianten van kruiwagenonderdelen en -types, naamverpreiding, enz. Geval van Retie, blz. 287.

man hem fijnzinnig uitgehold. Volgens de verklaring van grootvader Vital was dit geheim wapen bestemd om een gebeurlijke aanval van « kantjagers » af te weren. Wanneer de wagenmaker zich naar een afgelegen hoeve begaf, bestond er vroeger soms het gevaar, dat een pensjager of rover de vakman wou aftroeven en zijn geld stelen. Volgens de verklaring van Frans Van der Haegen en van politieagenten veroorzaakt een steek met dergelijk wapen een ongeneeslijke wonde, niet alleen ongeneeslijk in de tijd van grootvader Vital, maar thans ook nog klaarblijkelijk.

Het wapen is langs een van de brede kanten versierd met een slangetje of een S op de buik in de vakken 6, 17, 28 en op de lijn tussen de vakken 11/12, 22/23, 33/34. Het gaat er telkens om een veelvoud van elf, zoals op de vijfvoetrij, met telkens een gedachte aan de maat van een duim en een voet.

We gebruiken de naam « stokmeter », omdat de kramers op de markt hun houten meter aldus betitelen, maar de naam klopt niet totaal en gaaf, omdat dit tuig langer dan de klassieke meter is.

Wapendracht als dusdanig is verboden in ons land. Wanneer een man van de wet de wagenmaker Van der Haegen met een meter (?) onder de arm ontmoette, kon hij in de verste verte niet vermoeden, dat deze vakman « uitstekend » met een « instekend » tuig gewapend was ! De persoon droeg immers een werktuig in de zuivere volkse betekenis en tegelijk een gevaarlijk wapen in de volle waarde van het woord.

Het boek *Derden Placcaet Boek van Vlaanderen* (2) dat verscheen op het einde van de zeventiende eeuw, vermeldt op dat ogenblik de wagenmakers als nummer één in de reeks van de vaklieden. Dit steekwapen bewijst, dat in de familie Van der Haegen scherpzinnige en vindingrijke figuren zijn opgetreden. Ze vervaardigden voor een ruim deel persoonlijk hun puike werktuigen, maar ook een geheim en geheimzinnig steekwapen !

Een stok als wapen gebruiken en misbruiken komt ook wel een andere keer voor. Vroeger ondernamen vele personen een bedevaart met een pelgrimsstaf in de hand. Deze was veelal uit hazelnotenhout gemaakt. Vele stadskeuren verboden het dragen van deze stok binnen de muren, omdat sommige lieden midden de feestdrukte hun pelgrimsstaf als wapen durfden aanwenden (3).

In het Boerenkrijgmuseum te Overmere berust een wandelstok met binnenin een ijzeren geslepen pin, die aan de kruk van de wandelstok is vastgehecht. Ze kon als een sabel uit de schede getrokken worden.

Het gebeurt zelfs, dat een soort dolk in een kruisbeeld geborgen zit. Dergelijk eksemplaar kunt u aantreffen in de verzameling volkskunst van het Museum voor Volkskunde te Antwerpen, waar de voet van een kruis een vlammende dolk wordt. Daar betreden we het terrein van de volkskunst en van de magische wereld tegelijk en daarover komt een uitleg bij een andere gelegenheid (4). (Afb. 33).

Zottegem. *Renaat van der Linden.*

---

(2) Gendt, 1685, 374.

(3) F.C. BOEREN, *Heiligdomsvaart Maastricht. Schets van de geschiedenis der heiligdomsvaarten en andere jubelvaarten.* Maastricht. 1962, 35.

(4) W. VAN NESPEN, *Het Museum voor Volkskunde te Antwerpen : de aankoop van de verzameling Mevrouw O. du Caju.* In : *Musea van België, Bulletin,* V, 1964, 67.

Heemkunde en taal

Ieder die onze geliefde en nu gevierde voorzitter dr. J. Weyns heeft gehoord bij zijn voordrachten of gelezen in zijn werken, weet hoe hij altijd bezorgd is om het juiste en het tekenende woord te gebruiken, en waar nodig, te vinden om de zaken te benoemen. Hij kent het zeer grote belang van de taal in de heemkunde. Men moet maar een willekeurige bladzijde lezen van b.v. *Bokrijk, tuin van de Vlaamse Volkskultuur* en men zal merken hoe elk voorwerp zijn eigen naam krijgt van de streektaal en daarbij van het Nederlands. Het voorbeeld voor alle heemkundigen. Geen heemkundige of hij heeft met taal te maken. We spreken dan niet van de heemkundige die de taal zelf tot onderwerp van zijn studie heeft genomen. Verder zullen wij juist die op het oog hebben. In de meeste heemkundige tijdschriften lezen we regelmatig bijdragen die over de taal van een heem handelen. Die taal is een onuitputtelijke bron. Om volledig de taal van een heem te beschrijven is er wel een taalkundige onderlegdheid vereist. De beschrijving van de tegenwoordige klankvoorraad is niet mogelijk zonder inzicht in de ontwikkeling van de klanken in het Oudgermaans tot op onze dagen. Ook een diakronisch beeld willen geven is zeer moeilijk. Dit veronderstelt immers dat de taal bestudeerd wordt zoals ze in de tijd ontwikkeld is. Daarvoor zijn oude teksten nodig en teksten die dialektisch gekleurd zijn. Deze zijn echter, na de middeleeuwen niet zo gemakkelijk te vinden. Ieder die in archieven heeft gewerkt, weet dat de klerken of griffiers zeker sedert de 16-17de eeuw een meer algemene taal gebruikten. Daarbij is het van belang te weten of de klerk van die bepaalde plaats afstamde en geen vreemdeling was die eigen woorden en klanken heeft opgetekend. In de officiële stukken van die tijd zal men dan ook niet veel kunnen halen om de klankontwikkeling in de laatste eeuwen te schetsen. Nochtans zijn er andere stukken als rechterlijke onderzoeken waarin de taal van de ondervraagden soms letterlijk is opgetekend of rekeningen geschreven door ambachtslieden of staten van goed of inboedelbeschrijvingen die niet door de griffier zijn geschreven en waarin de dialektische klanken nog al eens de oren opsteken. Wal altijd mogelijk blijft, is een diakronisch onderzoek van het woordgebruik of het onderzoek naar de naam die men in de verschillende tijden aan hetzelfde voorwerp gaf en hier kan men soms een rijke oogst opdoen. Niet alleen komen nieuwe zaken, nieuwe meubelen, nieuwe kledingstukken in gebruik, maar een zaak krijgt een andere benaming : de woorden migreren en dit vooral waar men dicht bij een woordisoglose of scheidingslijn tussen verschillend woordgebruik woont (1). Andere namen verdwijnen of krijgen in de loop der tijden een andere betekenis. Voor vele woorden, inzonderheid vaktermen, is het soms zeer moeilijk te achterhalen welk voorwerp of onderdeel ervan ze aanduiden. Waar de heemkundige voor zulke woorden komt te staan, zal hij de woordenboeken moeten opslaan. Vooreerst het *Middelnederlandsch Woordenboek* al is het slechts het Handwoordenboek waar het grote niet voorhanden is, en dit voor teksten tot in de 16de en zelfs in de 17de eeuw. Voor latere tijd het *Woordenboek der Nederlandsche Taal.* Niet altijd zal men uitkomst vinden : het Middelnederlands woordenboek heeft niet alle woorden opgenomen of kunnen opnemen ; zoveel nieuwe zijn er opgedoken uit teksten die de auteurs niet konden inzien en het groot woordenboek is na meer dan een eeuw werken nog niet voltooid en moet noodzakelijk aangevuld, wat voor de letter A reeds gedeeltelijk is gedaan. Van groot belang is echter dat

---

(1) Vgl. V. VERSTEGEN, *Dialectgeografie en archief* in *Handelingen der Zuidnederl. Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis,* VIII (1954), blz. 85.

men oplet bij de verklaring van een woord dat de zin een aannemelijke betekenis heeft (2).

Hebben we tot hiertoe gesproken over het onderzoek van de taal in het verleden, veel gemakkelijker is dit voor de heemkundige wanneer hij zich wil bezighouden met het hedendaagse taalgebruik. Hier ligt een groot arbeidsveld waarop de taalkundig ongeschoolde een groot werkterrein vindt.

Het eerste waarop de aandacht van de onderzoekers valt, zijn wel de spreuken of eigen gezegden van het volk. Deze vallen onmiddellijk op door hun levendige tekening van toestanden en vooral van karaktertrekken van personen. Het volk ziet vlug en tekent soms onbarmhartig raak en vol humor zo het niet sarkasme is. Hier kan de vraag rijzen : wat optekenen ? Alleen wat eigen is aan het persoonlijk heem of alle uitdrukkingen en spreuken. Ik zou voor het tweede opteren : het is natuurlijk moeilijk uit te maken wat eigen is ; men zou daarvoor alle mogelijke verzamelingen moeten raadplegen wat ondoenlijk is. Er zijn wel spreuken of gezegden die praktisch op alle plaatsen en door iedereen gekend zijn ; het zou overbodig zijn die op te tekenen tenzij men juist een volledige inventaris op het oog heeft. Alleen zou men moeten vermijden een uitdrukking of gezegde als specifiek voor een bepaalde plaats te bestempelen terwijl ze mogelijk in een grotere omgeving ruim verspreid is.

De vraag zal nu opkomen hoe we die gezegden en spreuken zullen ordenen. Zo maar achter elkaar naargelang ze invallen of gehoord worden. Dit is wel de beste manier om ze op te tekenen en ze niet te vergeten. Waar men ze echter wil meedelen in een opstel is het voor de buitenstaander veel belangrijker dat ze systematisch geordend zijn naar onderwerpen b.v. uitdrukkingen die kracht of sluwheid of een bepaalde toestand als dronken zijn, sterven e.z.m. aanduiden. Zo kan hij onmiddellijk een overzicht krijgen van wat op een bepaalde plaats bestaat en gemakkelijker vergelijken met wat hij voor zijn eigen heem er naast kan zetten. Hier is weer van het grootste belang dat ze juist omschreven worden : de betekenis kan anders wel eens ontsnappen aan een niet-inwoner van de plaats.

Nu stelt zich weer de vraag, en dit geldt voor alle taaloptekeningen : hoe schrijven of op welke manier de klanken weergeven ? Uit wetenschappelijk oogpunt zou een fonetische of fonologische spelling de enig juiste zijn. Daartegen staat het bezwaar dat die voor de gewone lezer niet te lezen en de gewone drukker niet te drukken is. Een praktische oplossing zou zijn waar men voor zich zelf iets optekent dit in fonetisch schrift te doen, en waar iets gepubliceerd wordt in een heemkundig tijdschrift de klanken trachten weer te geven in gewone spelling met eventuele aanduiding welke klank een bepaald teken moet weergeven met verwijzing naar eigen of vreemde taal. De Nederlandse *ij* b.v. die in het Meetjesland en Waasland niet als een tweeklank maar als een zeer open *e* wordt uitgesproken, zou men voorstellen door *è* als in het Frans, of de lange *a* die zeer open is door *ao* of *oa* naargelang men meer een *a* of een *o* klank hoort.

Tot hiertoe hebben we gesproken over de taal van vroeger en over eigenaardige gezegden of spreuken. Door dit laatste zijn we terecht gekomen op een groot taalkundig gebied dat kan onderzocht worden. Op de eerste plaats kunnen we de verschillende taalgroepen bestuderen. De afwijkingen in woordgebruik en in uitspraak van de ouderen en de jongeren. Hoeveel zaken die de oudere generatie dagelijks gebruikte en die de jongere niet meer

---

(2) Hier zou ik willen wijzen op een paar verklaringen in *Een pestordonnantie van het Diestse stadsbestuur (1483)* in *Ons Heem*, XXVI (1972), blz. 148. « *Eenen walm stroes* » : walm stro, brandende strobos, toorts. Een walm : strobos. 3 maanden of 6 weken lang een brandende strobos uitsteken is natuurlijk onmogelijk. « *Verwen* » : verwen, varuwen, een schone schijn aan iets geven. Dit past niet in de zin « ende zuveren met schoenen water ten mynsten twee verwen ter weke » d.i. twee keer. De ongewone spelling « verwen » voor « werven » heeft hier waarschijnlijk op een dwaalspoor gebracht.

kent. De zaak zelf is verdwenen of ze kreeg een andere naam. Een voorbeeld : een huisvrouw van 40 à 50 jaar werd vroeger als kind door haar moeder naar de kruidenier gestuurd om gewone inkopen te gaan doen en ze stuurt nu zelf haar dochter : welk verschil ! Zou ze dezelfde taal gebruiken als zij gehoord heeft, haar kind zou haar niet verstaan en niet weten wat het moet halen (3).

Helemaal anders is nog de kindertaal. Hierbij sluit de taal van het kinderspel aan. Welke ontwikkeling heeft dit sedert een halve eeuw meegemaakt. Op dit gebied is er al heel wat onderzocht en waar het mogelijk is, zou men best verwijzen naar de reeds verschenen werken zo b.v. voor de aftelrijmpjes of de rijmpjes bij het balspel.

Een gans speciaal geval zijn de vaktalen : de taal van de ambachtslieden : van de smid, de timmerman, de metselaar, de koorddraaier, de strodekker, de klompenmaker, de schoenmaker, de visser, de steenbakker, de mandenvlechter, de kantwerkster, de mutsenmaakster e.z.m. Men kan alle namen optekenen van de werktuigen en het gereedschap, dat gebruikt wordt, alsook de verschillende bewerkingen zelf, b.v. alles wat er bij te pas komt om uit een blok hout een klomp te maken. Op dit gebied werd reeds zeer verdienstelijk werk geleverd en dit te meer daar men de moderne middelen als foto, dia en film kon aanwenden om verdwenen of stervende ambachten vast te leggen. Men mag zich hier echter niet beperken tot de eigenlijke ambachten, ook de taal in de nijverheid, in de werkplaatsen en fabrieken moet onderzocht want daar heerst ook een eigen taalgebruik zoals b.v. de taal van de haarsnijders van konijne- en hazevellen voor de viltbereiding of in een mijnstreek de taal van de steenkoolwinning.

Een uitzonderlijk rijke vaktaal is deze van de landbouw. Deze staat dichter bij het algemeen taalgebruik dan de andere omdat vroeger praktisch iedereen op het platteland landbouwer was. Men zou kunnen uitgaan van de hoeve zelf : de woning en de bijgebouwen, schuur en stallen, afdaken en oven met al hun onderdelen, om dan te komen tot het veld en de akker met het werk dat erop verricht wordt : mesten, ploegen, spitten, zaaien en oogsten van de verschillende soorten vruchten met de werktuigen die erbij te pas komen, de verschillende ploegen met hun onderdelen, de wagens en karren, het getuig om een paard in een wagen of voor een ploeg te spannen. Hier ligt een oogst van honderden woorden te vergaren die ook zeer vlug aan het verdwijnen zijn door de ontwikkeling in het landbouwbedrijf. Het is uiterst belangwekkend te zien en te horen hoe bij een landbouwtentoonstelling uit het verleden, de zonen en dochters, zelf aktief in de landbouw werkzaam, vele voorwerpen niet meer kennen, die hun vader en moeder nog gebruikt hebben. De nieuwe benamingen mogen echter ook niet vergeten worden : bij een groter gebied zal men daar zeer belangrijke gevolgtrekkingen kunnen uit opmaken.

Bij de landbouw kunnen betrokken worden de namen van de planten en dieren. Welke naam b.v. geeft men aan al de soorten onkruid die een boer op zijn akker of in zijn weide ontmoet en hoe noemt hij de insekten en vogels waarmee hij in zijn dagelijks leven in kontakt komt. Hierbij is echter absoluut noodzakelijk dat men een juiste beschrijving van plant en dier geeft met daarbij de algemeen Nederlandse en de wetenschappelijke, Latijnse benaming. Het is immers wel algemeen bekend hoeveel verschillende namen eenzelfde plant of bloem kan hebben in een taalgebied en zelfs in een en dezelfde plaats en hoe een zelfde naam soms verschillende bloemen kan aanduiden.

Voor de heemkundigen die zich met de taal van hun heem bezighouden is er dus werk genoeg. Wanneer ze echter de vrucht van hun studie en onderzoek in hun tijdschrift of blad

---

(3) Vgl. M. PIETERS, *Hier spreekt men Lokers. Kommissens doene* in *De Souvereinen*, I (1970), blz. 47.

willen meedelen, zal het voor de lezers weinig aantrekkelijk zijn wanneer zij een lange lijst van woorden of gezegden krijgen te verwerken. Hun belangstelling zal zeer gewekt worden wanneer die lijsten kunnen verwerkt worden in een verhaal of een beschrijving die een levendige voorstelling van « ding en woord » aanbieden.

Nu blijven nog te bespreken twee soorten van woorden die in de taalkunde van de laatste halve eeuw tot een aparte tak van de wetenschap zijn uitgegroeid nl. de plaats- en persoonsnamen. Vooreerst de plaatsnamen of toponiemen. Hoe die namen zijn ontstaan ligt voor de hand ofschoon de verklaring ervan zo maar niet in een handomdraai kan worden gegeven. De mens moet een bepaalde plaats, waar iets is of gebeurt, kunnen aanwijzen en geeft er een naam aan. Hierbij kan hij zich door allerlei gegevens laten inspireren. Het kan zijn de ligging, de vorm, de hoedanigheid van een akker, weide, bos of waterloop. Een zeer boeiende zaak voor een heemkundige is nu juist het onderzoek naar de plaatsnamen. Men zou kunnen beginnen met het optekenen van alle namen van wijken, buurten, straten en wegen ofwel van alle namen op uithangborden van herbergen en winkels. Moeilijker is reeds het onderzoek naar de eigenlijke veldnamen. Elk stuk land heeft immers zijn eigen naam. De boer zal elk stuk land dat hij bewerkt met een naam aanduiden, al zal die naam niet noodzakelijk een echte plaatsnaam worden. Soms heeft hij slechts een kortstondig bestaan daar hij niet overgaat naar de nieuwe bezitter of gebruiker van een bepaald stuk. Al deze namen opsporen is een opwekkend maar moeizaam werk dat alleen tot een goed einde kan worden gebracht door rechtstreeks de landbouwers te gaan ondervragen. Wil men degelijk werk leveren, dan is een kaart en liefst een kadastrale kaart met perceelsgewijze indeling vereist. Op ieder perceel schrijft men dan de naam, zover dit mogelijk is, want wanneer men ook de vroegere namen mee in het onderzoek betrekt, zal men die niet altijd nauwkeurig kunnen lokaliseren. Wanneer men zo de namen op een kaart ziet, zal men van zelf een aantal namen willen verklaren en dit ook met grote waarschijnlijkheid en zelfs voor een aantal gevallen met zekerheid kunnen doen. De verklaring is echter niet zulke gemakkelijke zaak, zelfs al hebben we een naam die bij de eerste oogopslag een duidelijke betekenis schijnt te hebben. Daarvoor zal het onderzoek moeten doorgezet worden tot de oudste vermeldingen. Hierdoor moeten de nodige stukken voorhanden zijn. Die zijn voor de vorige eeuw op de eerste plaats oude dag- of weekbladen, notariële aankondigingen en voor de vroegere tijden allerlei archiefstukken : grondboeken, renteboeken, huurkontrakten, boedelbeschrijvingen, belastingsrollen en zo meer. Hoever men zal kunnen opklimmen, zal afhangen van de voorhande bronnen. Behoorde een plaats toe aan een abdij of een of andere heer, dan treft men het, men zal over zoveel te meer archiefstukken kunnen beschikken. Verklaring van de plaatsnamen blijft echter altijd werk voor taalkundig geschoolden, wat niet belet dat wie dit niet is, zich toch met grote omzichtigheid op dit terrein te wagen. Altijd zullen nog een aantal vraagtekens blijven bestaan. De plaatsnamen hebben in de loop der tijden de ontwikkeling van de taal meegemaakt en daarbij dikwijls de invloed ondergaan van de zogenaamde volksetymologie : men heeft ze in verband gebracht met andere woorden die ongeveer hetzelfde uitzicht hadden en ze daardoor vervormd. In de volksmond kan de oorspronkelijke naam totaal veranderd zijn. Een voorbeeld : te Lokeren is een plaats die door het volk « pieraveir » wordt genoemd. Wat dit betekent, kan niemand u verklaren. De betekenis wordt duidelijk wanneer in de oude teksten van de 17de eeuw die plaats genoemd wordt « Pieter Heydens veer ». Het is een plaats waar de Durme met een veerboot werd overgestoken en de man, die dit bediende, was toen Pieter Heyden of Eyden.

Een laatste opmerking over de plaatsnamen. Een zekere voorzichtigheid is geboden met de namen die in de 19de eeuw in de kadasterlijsten werden ingeschreven. Het is gebeurd dat die namen door Franssprekenden uit de volksmond werden opgenomen met de noodzakelijke vervormingen die inherent zijn aan zulke handelwijze.

Naast de studie van de plaatsnamen heeft deze van de persoonsnamen ook een hoge vlucht genomen. Ook op dit gebied kan een heemkundige zeer nuttig werk verrichten. We spreken hier niet over familieonderzoek wat zeer velen tegenwoordig aantrekt. We bedoelen het naamonderzoek zelf ; men kan opzoeken welke namen men aan de kinderen geeft of gaf en met welke vlei- of kosenamen ze werden aangesproken. Daarbij kan men nagaan welke voornamen het meest werden gegeven en welke de reden is dat sommige namen op bepaalde plaatsen veelvuldig voorkomen, als b.v. de naam van een patroonheilige.

Hetzelfde geldt ook voor de familienamen. Men kan aan de hand van de oude kerkregisters een inventaris opmaken van alle namen die op een bepaald ogenblik voorkomen en dit dan weer voor verschillende tijdstippen. Men zal dan zien welke de autochtone zijn, welke verdwenen en welke bijgekomen zijn. Waar men voor een plaats over oude poortersboeken beschikt, zal men zelfs de hele migratie van de familienamen in een gebied kunnen opmaken en aanwijzen van welke plaats de inwijkelingen zijn gekomen. Taalkundig is dit onmiddellijk voor een aantal namen mogelijk daar de klankontwikkeling en zelfs de naamvorming niet in alle gewesten dezelfde was. Zo is b.v. een *Van Eyck* in Vlaanderen in engere betekenis een inwijkeling uit het oosten terwijl een *Vandereecken* of *Vereecken* in Limburg normaal niet voorkomt. Een ander verschil tussen Limburg en Vlaanderen bestaat hierin dat de beroepsnamen in Vlaanderen meestal het lidwoord bewaard hebben terwijl ze in Limburg gevormd worden met *s* b.v. *De Smedt* tegenover *Smeets* met rekking van de vokaal, *De Rademaker* en *Ramakers, De Tollenaer* en *Tullenaars, De Meyer* en *Meyers.*

Een zeer interessant onderzoek is dit van de bij- en spotnamen. Bijna geen familie in een dorp of kleine stad of ze heeft haar eigen bijnaam. Die studie wordt des te boeiender wanneer men de oorsprong van die namen kan achterhalen. Dit is niet altijd mogelijk daar eenzelfde bij- of spotnaam verschillende geslachten kan meegaan zodat de aanleiding er toe helemaal vergeten is.

Voor de heemkundigen is er dus heel wat te onderzoeken op het gebied van de taal : laten zij echter in de mededeling van hun resultaten in hun tijdschriften altijd akkuraat zijn in het lokaliseren van hun gegevens dan zal hun werk tevens nuttig en bruikbaar zijn voor de taalstudie.

Lokeren. *Vedastus Verstegen.*

Het Sijseelse Veld

In de noord-westhoek van Sijsele lag vroeger een stuk heide of veld tussen de Brieversweg aan de noordzijde, het Park van Male (grondgebied St.-Kruis) aan de westzijde, de Antwerpse Heerweg aan de zuidzijde en een deel van het Zwijnstraatje aan de oostzijde. Dat stuk heide was 160 gemet groot en de mensen uit de omgeving mochten er hun koeien laten grazen. Het was dus een *gemene weide* en als dusdanig werd zij reeds vermeld in 1241 (1). De bewoners van Sijsele hielden die gemene weide toen in cijns van gravin Johanna. In 1322 betaalden die bewoners één denier per jaar voor vier koeien die zij in de weide lieten grazen. Wij leren dat uit een proces tussen Jan, heer van Sijsele, en de abdis van Spermalie, een klooster dat dichtbij het Sijseelse Veld lag (2). De abdis betaalde vijf deniers en dus had zij het recht twintig koeien op het Veld te drijven. Jan van Sijsele nam slechts vier deniers in aanmerking en dus kregen vier koeien van Spermalie geen toegang. Robrecht, graaf van Vlaanderen, dacht er anders over : de abdij mocht haar twintig koeien op de weide drijven want iedereen die betaalde in de *brieven* waarvan Jan van Sijsele de ontvanger was, mocht vier koeien per denier laten grazen.

In 1356 werd een oorkonde opgesteld in verband met deze begrazing. Het origineel van die oorkonde hebben we niet gevonden maar zij wordt vermeld in een proces van 1554, tussen Spermalie en andere aangelanden van het Sijseelse Veld (3). Dat stuk werd geschreven door de schepenen van Sijsele, op verzoek van Jacob Van der Cruisstrate, pastoor van Sijsele, en op verzoek van de *geërfden in de Menewede,* dat wil zeggen mensen die het recht hadden koeien op de gemene weide te laten grazen. Er werd bepaald dat ieder jaar een hoofdman zou gekozen worden, dat iedere aangelande zijn stuk grond zou krijgen, dat er geen zwijnen of schapen mochten op komen, dat men geen graszoden mocht afsteken (veurstzoden genoemd), dat er niet meer koeien mochten opgedreven worden dan toegelaten en dat er geen onbehoorlijke wegen mochten gemaakt worden. Men besprak de bepalingen van die oorkonde in 1554, omdat de abdis, Joanna Van de Rosiere, gans het Sijseelse Veld wilde inpalmen. Het was toch maar slechte grond, zegde zij, en haar klooster, dat veel eigendommen in de omgeving bezat, had drie speien gelegd aan het laagste en vruchtbaarste deel van de heide om zo voor een betere afwatering te zorgen. Spermalie had dat vruchtbaarste deel in akkerland veranderd alhoewel dit niet toegelaten was. De abdis beweerde dat zij veel schade leed, veroorzaakt door arme mensen, die zich sedert een paar jaar, aan de rand van het Veld gevestigd hadden. Zij verklaarde het volgende : *dat veel diversche vreemde ende onghegoedde personen in corte jaeren haerwaerts daer neffens en ontrent husekins geheurd ende zelve upgesleghen hebben van houten stacken ende stocken die zij uten bosschen van den zelven cloosters ghehauwen ende gehaelt hebben zo zij aldaer noch daghelicx hauwende ende haelende zijn al het berrenhout hemlieden 't haerlieden mesnaige behouvende ende dat aergher es zo hauwen en snijden zij ook de jonghe schooten om hun beesten te spijsene ende voederen en snijden oock vruchten af van het klooster en bovendien stellen zij hun kinderen, zo meiskens als knechtkens, om dezelve haerlieden beesten in 't voornoemde veld te wachtene abandonnerende tot alder lacheden, vuylen ende onbehooelicken levene, latende dezelve alzo opgroeien buten de vreeze Gods en de kennisse van zijn geboden en hun occasie gevende 't quaede exempel en ongetrouwe wandelinge van hun ouders vaders en moeders te volgen tot confusie en schandael van alle goede kristenen.*

---

(1) E. STRUBBE, *Egidius van Bredene.* Brugge, 1942, blz. 307.

(2) Id., blz. 385.

(3) Brussel, Rijksarchief, Rekenkamer-Aanwinsten van Rijsel, nr. 1714.

In 1551 had de abdis een onderzoek doen instellen bij mensen die in de omgeving woonden en die de toestand van het Veld kenden. Bij dit onderzoek verklaarde Claeys Soetaert, gewezen burgemeester van Sijsele en pachter van het neerhof naast het klooster, dat de gebruikers van het Veld vier *mijten* per jaar betaalden voor drie of vier beesten. Het klooster betaalde het meest, de andere gebruikers betaalden weinig. De heide behoorde volledig toe aan de vorst, zo zegde hij, en niemand had er recht op. Zij was onvruchtbaar uitgenomen twee gemet die het Maleschildeken werden genoemd en die verhuurd werden met het Park van Male. Hij zegde ook dat veel arme mensen hun huisjes gebouwd hadden bij de heerweg en op de kant van het Veld. Zij hadden er een klein stukje grond bij ingepalmd en zij sneden soms haver en boekweit af in de akkers van het klooster. Goossin Lauwers, die 25 jaar op Sijsele woonde, beweerde dat de weide steeds voor een *gemeente* werd gehouden, dat de vorst er de eigenaar van was en dat hij er iedereen zijn beesten liet op drijven. Wegens dat voordeel hadden er zich veel mensen gevestigd in huisjes, die zij zelf getimmerd hadden.

Andere getuigen spraken ook in die zin, zo b.v. Jacob De Wielmaker, gebruiker van Spermaliemolen (die op de noord-oosthoek van het Sijseelse Veld stond), Pieter Wyens die sedert 25 jaar op de zuidkant van de heide woonde, Arnold Blondeel, molenaar op de molen van Sijsele (die aan de vorst toebehoorde), Jan Steyaert, koster van Sijsele, Michel Danckaert en Joris Dhondt die bij het Stenen Kruis woonden naast de heide (dat is op de wijk Stakendijke waar toen een kruis stond), Pieter Heydinck die aan de Antwerpse Heerweg woonde, Ywein Claes, brouwer te Sijsele en nog anderen. Claeys Goossins, die daar ook dichtbij woonde, zegde dat heide onvruchtbaar en oneffen was ; dat zij niets anders dan heide en droog kruid voortbracht. Enkele getuigen, zoals Jan Van Coudenberghe, Jan Van Pamele, wagenmaker, en Joris De Bem, smid te Sijsele, beweerden dat iedereen het recht had zijn koeien op het Veld te drijven en dat veel mensen dit deden alsof dit hun goed recht was en dat zij niets betaalden.

Johan De Merrendre, hoofdman van de Gemene Weide, dacht er echter anders over. Hij beweerde dat alleen zij die sedert lang, volgens hun land en hun hoeve, een zeker recht hadden, gemachtigd waren hun koeien op het Veld te laten grazen. Hij ook zegde dat men voor één denier vier koeien mocht drijven. Wanneer het bevoorrechte land of de bevoorrechte hoeven verkocht werden, ging ook het drijfrecht mee en moest er verzetgeld of weidepenningen betaald worden. Zijn bewering werd gesteund door Colaert Fournier, griffier van Sijsele en nog door andere mensen. Die getuigen konden een renteboek voorleggen van het jaar 1445, ingebonden in geel leder. Op de eerste bladzijden stonden de inkomsten van een rente die verbonden was aan het Hof van Sijsele, Zwijnspenningen en Hofrenten genaamd. Er bestaat nu nog een Zwijnsstraat te Sijsele maar men heeft ze herdoopt tot Zwinstraat. Het noordelijk deel van die straat vormde de oostelijke grens van het Sijseelse Veld. Zij viel echter niet samen met de hedendaagse weg van Stakendijke naar Vijve-Kapelle maar liep een beetje meer oostwaarts, naar het Hof van Spermalie toe, in de richting van de weg die nu nog van het kapelletje naar dat hof loopt. Van bladzijde 17 af stonden de inkomsten van de beweiding vermeld. De mensen die betaalden werden geërfden in de weide genoemd. De St.-Donaaskerk, de O.L.Vrouwekerk, de Wilhelmieten, de Jacobinessen en het St.-Janshospitaal te Brugge waren ook bij de geërfden, evenals de pastoor van Sijsele. Het waren trouwens de St.-Donaaskerk en de Wilhelmieten die zich verzetten tegen de inpalming van het Veld door Spermalie en die het proces in gang gestoken hadden. Zij beweerden dus dat de mensen daar sedert lang hun koeien mochten wachten en zij konden, als oudste bewijsstuk, het hierboven vermelde charter van 1356 voorleggen. Zij verwezen ook naar Assebroek, waar ook een Gemene Weide lag (en nog ligt). Op die weide dreven omwonenden ook hun koeien. Pauwel Durinck wilde ze, samen met de Loweide, in

cijnspacht nemen van de vorst in 1551 maar een vonnis van de Privéraad zegde dat die gronden toebehoorden aan gerechtigden die daar *aanborgers* werden genoemd. Die aanborgers betaalden 5 schellingen per jaar in de Grote Brieven van Vlaanderen. Zij moesten ook de kosten helpen betalen veroorzaakt door het onderhoud van het Leitje, een waterloop aan de zuidkant van de Gemene Weide te Assebroek. Het gebeurde eens dat Arnout Van Belle zijn paarden liet weiden op die grond. Hij was geen aanborger en hij kreeg een boete van drie pond. Ook François Thijs werd beboet omdat hij een deel van de Gemene Weide (nog altijd te Assebroek) omploegde en met lijnzaad bezaaide.

Als dit te Assebroek zo gebeurde, dan is dat voor Sijsele ook toepasselijk, zo zegden de verdedigers van het Veld. De uitspraak van het proces is mij niet bekend maar het zal wel gunstig geweest zijn voor de rechthebbenden. Ondertussen weten wij toch hoe de mensen van Sijsele, vier tot vijf honderd jaar geleden, het gebruik van een gemene weide interpreteerden. Wij weten nu ook dat de talrijke kleine huisjes (wel vijftig mensen zegt men in de tekst) aan de rand van het Veld, daar een 450 jaar geleden gebouwd zijn. Wij weten ook dat de bewoners geen goede naam hadden maar waar zij vandaan kwamen werd niet gezegd. Zij behoren tot de soort mensen die zich op een lapje grond aan brede heerwegen vestigden, die dan op cijnsgrond woonden maar die, in de loop der jaren, eigenaars werden van die grond. Op die manier zijn wegen die vroeger zeer breed waren, veel versmald. Wij kunnen dit nu b.v. nog zien langs de Brugstraat te Ursel en langs de Heirweg op Maldegem-Donk. Ook aan de Antwerpse Heerweg, die dus aan de zuidkant van het Sijseelse Veld loopt, kon men dat, enkele jaren geleden, nog zien. Die heerweg was, in 1551, wanneer het Veld gemeten werd door landmeter Jacob Van der Bekene, 11 roen en 4 voet breed. Dat is ongeveer 41 meters. Heden ten dage is die weg veel smaller geworden. Het is nu echter niet meer mogelijk de smalle reepjes grond terug te vinden want bijna overal zijn nieuwe en confortabele huizen gebouwd op de rand van het vroegere Veld. Wie over de oude huisjes en hun bewoners iets meer wil vernemen, leze het interessante artikel van juffrouw M. Cafmeyer in *'t Beertje,* 11 (1952), blz. 43-59 *Van 't Keuneveld naar 't Zwijnsgat*

Assebroek. *Dan. Verstraete.*

Via Timmermans naar het Struifvogelspel

Voor Jef Weyns, die de Lierse afspanning « In Sint-Gummarus » van haar teloorgang redde voor zijn museumdorp, deze vriendenbijdrage over een nog levend herbergspel uit Lierke-Plezierke.

Het is overbekend dat talloze artiesten in Lier inspiratie putten. Niet alleen de literatuur vond er een vruchtbare voedingsbodem, maar de schilders van de « Lierse school » raakten evenmin uitgekeken op het Netestadje. De kunst bloeide er in vrijwel al haar disciplines. En de bron blijkt nog steeds niet uitgedroogd, want Lier en omgeving zijn — naar het woord van Felix Timmermans — « een land dat inspiratie in den dichter giet » (1).

Bovendien bracht de Pallieterstad figuren voort uit de Vlaamse Beweging. Ze kweekte zelfs wetenschapsmannen, ministers en bisschoppen.

Terwijl de publikaties over plaatselijke geschiedenis een hele biblioteek kunnen vullen en talrijke monografieën aan Lierse prominenten werden gewijd, valt het op hoe mager de oogst is op het gebied van de volkskunde. Dit terrein ligt nog zo goed als geheel braak. Volkskundige onderwerpen werden zelden met wetenschappelijke ernst benaderd. Pas de jongste jaren beginnen studenten zulke tema's voor een dissertatie te kiezen.

Totnogtoe zag geen volkskundige studie het licht in boekvorm, zodat de vrij schaarse bijdragen vooralsnog in diverse tijdschriften (2) verspreid liggen. Artikels over Lierse volkskundige onderwerpen werden geschreven door S. Verelst, J. van In, A.O. Vermeiren, R. Lambrechts, P. Hildebrand, B. Janssens, dr. Jozef Weyns, H. van Hoof, R. van der Linden, prof. dr. K.C. Peeters, J. Philippen, A. van Hageland, E. Mast, U. Bovendaerde, M. Geuens, de auteur van dit opstel e.a.

Bij de Lierse letterkundigen waren het vooral Anton Bergmann en Antoon Thiry die het lokale volksleven en de geaardheid van hun stadgenoten in hun verhalen hebben geschilderd. In mindere mate wellicht zit folkloristische stof verborgen in de werken van Frans Verschoren, Jozef Arras en L. van Engelen.

De Fé en Lierke-Plezierke

Maar bij niemand treedt het populaire element zo naar voren als bij Felix Timmermans. Hij is de piëteitsvolle konservator van alle uitingen van de volkskultuur in het kleine stadje. Hij heeft het voorvaderlijk erfgoed van de eenvoudige mensen in zijn literatuur verweven. Heel zijn leven lag de schrijver vastgeankerd aan de Netestad en haar bewoners, met wie hij zich tot in de kleinste vezels verbonden voelde. Voortdurend kruidde hij zijn boeken met volkse aksenten : zeden en gebruiken van boeren en kleine ambachtslui in de verschillende seizoenen, de klederdracht, het volksvermaak, het taaleigen en de volksdevotie.

Ofschoon het literair, grafisch en plastisch werk van Timmermans overstroomt van volkskundige motieven, betekent *Schoon Lier* (1925) een ware schatkamer van de diverse uitingen van het gemeenschapsleven der plaatselijke bevolking. De grote schrijver tekende in

(1) FELIX TIMMERMANS, *Inspiratie in het land van Rijen*, in *Vlaandren, o welig huis* (onder redaktie van Emmanuel de Bom), Antwerpen-Brussel-Gent-Leuven, 1939, p. 160.

(2) Hoofdzakelijk in *Lyrana* (1909-1911), *Lier, vroeger en nu* (1927-1930), *'t Land van Ryen* (1951-), *Ons Volksleven* (1889-1900) en *Tijdschrift voor Geschiedenis en Folklore... provincie Antwerpen* (1938-1960).

dit boek het stedelijk portret, zoals hij het uit zijn kinderjaren herinnerde, rond de laatste eeuwwisseling. Na deze stadsbeschrijving schetst hij « een ordinaire dag » in het provincienest. Verder laat hij « madam Historie » het geschiedkundig overzicht « stoefend » vertellen. In « De feestelijke almanak » overloopt hij de jaarkalender. Het loflied op zijn geboortestadje besluit met een hoofdstuk over de Lierse kunstenaars.

Vooral de bladzijden rond de jaarkrans zijn een goudmijn voor volkskundigen. Timmermans heeft straatliedjes, schilderachtige gezegden en spreekwoorden, wijsheid en humor uit de volksmond opgetekend. Een hele waaier verschijningsvormen spreidt zich open : bijnamen, uithangborden, plaatselijke gebakjes, specifieke beroepen, kermissen, bedevaarten en kinderspelen. En dat is nog maar een sobere greep in het materiaal dat grotendeels op verder onderzoek wacht.

Het herbergleven werd door de Fé aldus getypeerd : « Z'hebben zich niet voor niets gewassen, de bazinnen. Kaartspelers, bakspelers, biljarters, duivenmelkers, zangers, politiekers, harmonie- en toneelspelers, spaarbussers, om ter langste smoorders, vissers, kegelaars, vogelpikschieters, mannen van over de 100 kgr., of wat weet ik nog, komen vergaderen en repeteren. Als er drie man bijeenstaan maakt men een maatschappij en alles moet gaan, en kan niet anders gaan dan bij een kloeke pint malse gersten en een goede pijp, en in 't vooruitzicht van twee soupers. En 't is rond dit goed bier dat de moppen, met lachen omkruld, verteld worden van degenen die er niet bij zijn, en men stelt de repetities en vergaderingen uit tot morgen » (3).

In het brochuurtje *Lierke-Plezierke* (1928) geeft de geestelijke vader van Pallieter een beschrijving van de folkloristische stoet bij een gouden huwelijksjubileum. De feestelijke optocht, die figuren uit Timmermans' boeken uitbeeldde, vestigde ook de aandacht op Lierse volksgebruiken.

Renaat Veremans, vurige bewonderaar en « druivensappige vriend » (4) van de Lierse schrijver, sprak me eens zijn verwondering uit over het feit dat de Fé in zijn overigens biezonder rijk gedokumenteerd *Schoon Lier* twee typische, thans uitgestorven gebruiken had vergeten, nl. *sjoffeeën* (5) en *pensjoenkelen* (6). De komponist had er zijn vriend vroeger ook reeds opmerkzaam op gemaakt. Hoewel *Schoon Lier* geen studie is, streefde de auteur toch naar een zekere volledigheid (7).

In de inleiding van Felix Timmermans tot het boek *Liersche kunstschilders uit vorige eeuwen* (1942) van Bernard Janssens prijst hij de technische vaardigheid van de oudere plaatselijke schilders en roept in dit verband de sfeer van de 19de eeuw op. Daar pikt hij aan bij enkele vormen van volksvermaak : « De tijd van de krinolines en de witte kousen, van de diligenties, het dansen op de schreef, den tijd van de faro in 't « Lieve Vrouwke », en om ter langst pijpen smoren in 't « Sinte Pieter » nevens het kapelleken. En 's zondags en 's maandags gaan « chauffeën » (sic) naar het « Berdenhuis », « Sinte Gommer » en « De Herderin ». De tijd dat heel het gezin op staminé ging en iedereen van vaders pint eens mocht drinken, de sukkelaar ! » (8). Aldus werd één leemte aangevuld. Het « pensjoenkelen » echter werd door Timmermans nergens vermeld.

---

(3) FELIX TIMMERMANS, *Schoon Lier*, 6de druk, Lier, [1965], p. 60.

(4) Zo wordt hij, samen met Flor van Reeth, genoemd in de opdracht van FELIX TIMMERMANS, *De pastoor uit den bloeyenden wijngaerdt*, Antwerpen-Amsterdam, 1923.

(5) Kaartspel, waarbij door de winnaars veel bier werd gedronken.

(6) Godvruchtige oefening om volle aflaten te verdienen.

(7) Dit blijkt uit de korrespondentie van de auteur met zijn uitgever. Cfr. M. CORDEMANS, *Raymond de la Haye* en *Felix Timmermans*, Gent, 1967, pp. 197-214 : *Het ontstaan van « Schoon Lier »*.

(8) P. IX.

Maar Lier kent nog een herbergspel, waar bij mijn weten slechts één keer werd over geschreven, nl. een geïllustreerde reportage in een weekblad (9). Ik bedoel het struifvogelspel. Tot een verantwoorde volkskundige bijdrage is het echter nooit gekomen.

In *Schoon Lier* is er sprake van « vogelpikmannen » (10), doch dit slaat natuurlijk op de alomgekende schijf, waar met kleine, scherpe pijltjes naar gegooid wordt. Wie aan close reading doet, bemerkt dat Timmermans in het hierboven aangehaalde citaat « vogelpikschieters » (11) schrijft. Hierbij dacht hij zeker aan de struifvogelspelers, vermits « schieten » niet tot de gebruikelijke terminologie van de vogelpikkers behoort. De spelers met de struifvogel daarentegen noemen zich *schutters* en spreken van *schieten*. Hun spel zelf heten ze vaak kortwek *vogelenpik*. De Fé heeft dus dit volksvermaak op een eerder bedekte manier aangehaald ; alleen insiders maken het nochtans reële onderscheid.

Sedert vele jaren staat een prijskamp « op » het struifvogelspel opgenomen in het officieel kermisprogramma van de stad Lier. Toen ik vroeger dit bericht in de plaatselijke weekbladen (12) las, stond ik telkens verbaasd over de benaming *struifvogelspel*. Het scheen zelfs een zetfout te zijn, omdat *struisvogel* logischer lijkt. Toch is de eerste schrijfwijze korrekt. In oude Lierse almanakken (tot 1914) vond ik telkens *struisvogelspel* vermeld. Toen Lierse verenigingen echter kontakt opnamen met Leuvense groepen, bleek dat deze zich *struivers* noemden en dat de naam van de gebezigde vogel aldaar tot *struif* werd afgekort. Sedertdien schrijven de Lierenaars de juiste spelling.

Struif heeft hier niets te maken met *eiergebak* of *omelet*, maar wordt mogelijk gebruikt in de teloorgegane Zuidnederlandse, vooral Westvlaamse betekenis van *tros, kwast, kuif*. *Struifvogel* is dus kennelijk synoniem van *kuifvogel*, wat betrekking heeft op de vaak mooi versierde vogel, die bij het spel wordt gebruikt. Mijn verklaring komt nochtans in het gedrang, wanneer men weet dat aan het *struifspel* (niet te verwarren met *struifvogelspel* !) geen vogel te pas komt. Bij dit spel, gekend in Tienen en Aarschot (13), wordt met metalen schijven « geschoten » naar een met touwtjes afgebakend doel, in gladgestreken klei op een hellend vlak.

Ik heb het geluk gehad in 1958 en 1959 te mogen samenwerken met de betreurde volkskundige Pol Heyns. Hij stelde toen voor de BRT een tv-magazine samen, onder de titel *Levende folklore*, waar ik de filmopnamen voor maakte. Toen hij me vroeg een sekwens te draaien over het struifvogelspel in een kleine herberg aan het Leopoldplein te Lier, betekende dit voor mij en nadien voor vele kijkers (14) de ontdekking van een weinig gekend herbergspel.

---

(9) WALTER BERGMAN, *Vogelpik van zwaar kaliber*, in *Panorama*, jg. 6, nr. 18 (2 mei 1961). Het stuk beschrijft een bezoek aan *De Tellzonen*.

(10) Op. cit., p. 132.

(11) Ibid., p. 60.

(12) Cfr. *Ons Lier, De Lierenaar, De Netestad, Omroeper Neteland* en *'t Rood Pallieterke*.

(13) ROBERT MORREN, *Het struifspel te Tienen*, in *Eigen Schoon en de Brabander*, jg. 34, nr. 1-2 (jan.-febr. 1951), pp. 42-45 ; LODE MAES, *Over struivers en struifvogel*, in *Brabant Toerisme*, 1965, nr. 1 (jan.), pp. 21-22. Beide artikels en deze, vermeld in voetnoot 30, werden mij bereidwillig meegedeeld door Frans Sillis, waarvoor mijn dank.

(14) Uitzending 12 oktober 1958. Sedertdien verwierf de Leuvense struifvogelvereniging ruime bekendheid via de beeldbuis, in een spelprogramma en later in *Echo*.

De Kroon spant de kroon

De struifvogelmaatschappij *De Kroon* (15) is momenteel de enige nog bloeiende Lierse vereniging rond dit typische volksspel. Ze werd gesticht op 18 april 1952 en is gevestigd in de van ouds gekende herberg *De Kroon,* Antwerpsesteenweg 257, te Lier.

Het bestuur bestaat uit een voorzitter, een sekretaris, een penningmeester en vier raadsleden. Ze zijn jaarlijks uittredend en herkiesbaar. De maatschappij telt een 25tal leden met een gemiddelde leeftijd van 30 tot 50 jaar. Onder hen noteert men een aantal vrouwen, die uitstekende schutters blijken te zijn. « Technisch zijn ze misschien minder sterk, maar ze hebben een vastere hand, » zeggen de mannen die wellicht te veel roken en niet bang zijn van een pintje.

De jaarlijkse bijdrage is sedert de stichting nog nooit verhoogd ; ze beloopt 120 fr., in 12 schijven te betalen, telkens op de maandelijkse vergadering. Het reglement verbiedt elke politieke diskussie. De groep heeft geen vaandel, geen uniform of enig kenteken.

Het struifvogelspel is tweevoudig. Het *groot spel* of *buitenspel* wordt in de zomer met de *grote vogel* « in den hof » gespeeld. Oorspronkelijk gebeurde dit in openlucht (soms primitief overdekt), maar het onstandvastige weer deed de spelers hun toevlucht nemen tot een keet, meestal een achtergebouw van het stomlokaal. Nochtans blijft men spreken van « den hof ». Het *klein spel* of *binnenspel* met de *kleine vogel* daarentegen gaat door in het café. De spelregels zijn praktisch dezelfde. Het materiaal is uiteraard kleiner omwille van de ruimtelijke omstandigheden. Daar het *groot spel* als het officiële hoofdspel geldt, zullen wij ons hoofdzakelijk beperken tot de beschrijving van dit *buitenspel.*

Een loods (vroeger danszaaltje) achter *De Kroon* dient als bergplaats en geïmprovizeerde garage. Er blijft echter voldoende ruimte beschikbaar voor de beoefening van het struifvogelspel. Bij prijskampen sluit een doek de autostalling af.

De uitrusting mag vrij sober genoemd worden. De (grote) vogel was oorspronkelijk een fraaie, in hout uitgestoken nabootsing van een soort gans met gestrekte hals en uitgespreide vleugels, soms met ingetrokken poten en gesloten klauwen. Het huidige speldier is demokratischer van uitvoering. De romp werd gedraaid in een harde houtsoort, de vleugels bestaan uit aluminiumplaten. De vogel met metalen kop is eikkleurig geschilderd en gevernist. Zijn gewicht bedraagt 5,5 kg, terwijl de schietensklare vogel (met pin) 69 cm lang is. De vleugelspanning bedraagt 50 cm.

De struifvogel is opgehangen aan een lederen riem, die door middel van een draaibaar koppelstuk is verbonden met een lange koperdraad, die hoog aan de dakvorst is vastgehecht, wat mogelijk wordt gemaakt door een brede gleuf in de zoldering. In de vertrekstand vormt de ophangkabel een rechte hoek met de staart van de vogel.

Speler, pinnentrekker en schrijver

De speler gaat staan in het daartoe op de vloer afgelijnde vak. In zijn bereik staat een *blokje* met 7 stalen *pinnen* (10 cm lang). Hij brengt zulke pin in de vierkante opening van de snavel. Dan houdt hij de struifvogel vast bij het uiteinde van een 48 cm lang lederen riempje (het *lerreke*), dat aan de staart is vastgemaakt.

Nu zoekt de speler zijn startstand, want de juiste houding is van primordiaal belang.

---

(15) Ze noemt zich ook struifvogel*schutters*maatschappij *De Kroon.* In *De Lierse gids,* Bonheiden, 6de uitgave, 1971-1975, p. 71 staat deze maatschappij gerangschikt onder de *Verenigingen voor lichamelijke opvoeding en sport* !

Tenzij andere bronnen vermeld, steun ik verder op inlichtingen, mij vriendelijk verstrekt door voorzitter Frans Hellemans, sekretaris Achiel van Parijs en lokaalhouder Willy van Parijs. De vereniging gaf mij bovendien inzage van haar archief.

Intussen houdt hij met beide handen het riempje bij de punt vast tussen duimen en wijsvingers. Met gespannen aandacht mikt hij op het doel. Als hij de vogel lost, zweeft deze over een afstand van meer dan 4 meter in een statige boog naar de overkant van de loods, schiet recht op het doel af, en pikt de pin in het *blazoen*. De vogel keert nu zonder pin in een achterwaartse slingerbeweging terug tot bij de speler.

De ronde schietschijf of het *blazoen* (14 cm diameter) staat gemonteerd op een houten blok, dat voor elke grote wedstrijd dient vernieuwd, omdat het geen sporen van vorige schietingen mag vertonen. Dit blok is op zijn beurt bevestigd op een groot cirkelvormig bord. Het geheel wordt verlicht door een kantoorlamp met plooibare hals. De cirkels op het *blazoen* (waar boven- en onderaan een segment is afgesneden) zijn konisch afgeslepen stalen bandjes, wat het pikken op de lijn uitsluit. De buitenste ring tussen deze bandjes heeft de waarde van 1 punt ; naar binnen toe verhoogt deze tot 5, 10, 15, 20 en 25 punten voor de *roos* of de *pot* (middelpunt).

Achter een tafel naast de schietschijf zit de *pinnentrekker*. Hij kijkt nauwkeurig toe en hangt bordjes op met de behaalde punten. Men hoort dan juichen : « *Recht in de pot !* » of sakkeren : « *Vlak op 't ijzer* », gevolgd door een krachtpatser. Bij een *roos* of een *één* wordt door de *pinnentrekker* met een *belletje* gerinkeld. Met krijt schrijft hij op een *bordje* de hoogste tot dan behaalde punten voor de reeksen *hoog, laag, rozen* en *énen*.

Inmiddels noteert de *schrijver* (hoeft de sekretaris niet te zijn !) de resultaten in vakjes op daartoe speciaal gedrukte *kaartjes*. Bij de voorafgaande *inschrijving* heeft hij aan de deelnemers na betaling reeds zulke biljetten op naam overhandigd.

Vanzelfsprekend worden beide sleutelfiguren regelmatig door deelnemers getrakteerd op bier. Hun geest moet helder blijven, want van het geringste foutje komt heibel. Daarom is het noodzakelijk dat deze mannen tijdig worden afgelost. Het bestuur van *De Kroon* stelt vooraf een beurtlijst op voor deze diensten.

Reglement

De regels van het struifvogelspel kennen minieme varianten per vereniging, naargelang de lokale omstandigheden. Hier volgt het reglement van de Lierse maatschappij *De Kroon* (16).

1. Elke *doorgang* (17) bestaat uit zeven pinnen ; de eerste is een *probeerpin*, de andere zijn tellende pinnen.
2. De *probeerpin* mag slechts éénmaal gebruikt worden.
3. Indien een tellende pin buiten het blazoen terecht komt, is dit een *olie* (18). De schutter kan dan voor geen enkel getal in aanmerking komen, alleen voor de *rozenprijs* of de *énenprijs* (19).
4. Wanneer een tellende pin uit de bek van de vogel valt, mag de schutter ze oprapen (20).
5. Indien een tellende pin terugkomt (21), mag de schutter nog tweemaal herkansen. Bij de derde poging moet de pin steken. Zo dit niet gebeurt, is het *olie*.

---

(16) Ongewijzigd overgenomen, behoudens enkele taalzuiveringen.

(17) Een beurt met één proef en een reeks van zes pogingen.

(18) Een gemiste kans. In het Liers dialekt : *ne petrol.*

(19) De *rozenprijs* geldt alleen voor het *hoog getal*, de *énenprijs* voor het *laag getal*. De speler moet zijn keuze bij het begin meedelen ; hij mag niet terugkomen op zijn beslissing. De *rozenprijs* en de *énenprijs* zijn de hoogste prijzen.

(20) Alleen de schutter zelf mag een pin oprapen om verder te spelen. Daardoor wordt hij verplicht opnieuw zijn juiste houding te zoeken.

(21) D.w.z. als de pin niet vrijgekomen is uit de vogelsnavel.

6. Indien een tellende pin in het blazoen pikt en er uitvalt, is deze geldig voor het getal waarin ze gepikt heeft (22).
7. Wanneer de tellende pin niet pikt maar een *olie* aanwijst, is die pin verloren en is het bijgevolg een *olie*.
8. Na elke *doorgang* is de schutter verplicht even zijn plaats te verlaten.
9. Iedere schutter mag de vogel naar eigen wens hangen.
10. De *pinnentrekker* is de scheidsrechter van het spel.
11. Alle onvoorziene gevallen zullen door het bestuur beslecht worden.
12. Het bestuur is niet verantwoordelijk voor gebeurlijke ongevallen tijdens de prijskampen.
13. Wanneer een schutter deelneemt aan de prijskamp, verklaart hij zich meteen akkoord met dit reglement.

Daar dient nog bij aangestipt dat het aantal spelers onbeperkt is ; ook buitenstaanders mogen meedingen, als ze zich tijdig laten inschrijven. Op de grote vogel heeft iedere deelnemer recht op twee doorgangen. De inzet bedraagt 15 fr. per doorgang, dus 30 fr. per deelnemer. Voor de kleine vogel is het bedrag vastgesteld op 10 fr. per doorgang, onbeperkt in aantal.

De kleine vogel van *De Kroon* weegt 2,25 kg. De ophanging is wegens het lage plafond veel korter, zodat ook de vlucht korter is. Het blazoen heeft een moderne uitvoering, met erboven de geschilderde afbeelding van een vogel met het hoofd van de cafébaas Willy van Parijs ! De maatschappij bewaart nog een oud, geskulpteerd vogeltje van een *klein spel,* afkomstig van *Hôtel du Commerce* aan de Grote Markt, eveneens te Lier.

Lier-kermis

Gans het jaar rond nemen de struifvogelschieters gelegenheden te baat om lokale prijskampen te organizeren : *Opening van den hof, Konings- en koninginneschieting* (alleen op rozen) (23) en *Sluiting van den hof.* Op het klein spel : *Eierenschieting* met Pasen (hoogste prijs : 50 eieren), *Worstenbroodschieting* (hoogste prijs : 15 worstbroden) en allerlei gelegenheidsspelletjes (b.v. naar een vast getal schieten voor een bak bier).

Maar de grote prijskamp gaat nog steeds door met Lier-kermis (24) en de daaropvolgende zondag. Dan worden affiches uitgehangen en vreemde maatschappijen uitgenodigd. De Leuvenaars kwamen soms meedingen met een groep van 60 tot 70 spelers. De meest recente *Grote Schieting op het Struifvogelspel* ging door op zondag 4 juni 1972 (inschrijving van 14 tot 18 uur) en zondag 11 juni 1972 (inschrijving van 14 tot 17 uur). Daarna was het *kamping,* d.i. de eindstrijd tussen de spelers met gelijke punten. Er waren voor 4500 fr. geldprijzen, verdeeld over het buitenspel en het binnenspel. De stad Lier geeft jaarlijks een toelage van 1000 fr., maar de rest moet door de kas van de maatschappij worden betaald. Om deze kas te spijzen richt *De Kroon* met Kerstmis een cafétombola in met giften van handelaars en met een paar hoofdprijzen van de vereniging. Kinderen en kleinkinderen van de leden worden op een koekenfeestje vergast, het kerstmannetje komt de jeugd verblijden en er worden drie *spekulatieventen* verkocht ten gunste van het meisjestehuis van de Lierse K.O.O.

De schieting met Sint-Gummaruskermis (25) is afgeschaft, maar het jaarlijks souper rond de jaarwisseling blijft natuurlijk een traditioneel programmapunt.

---

(22) Wat aantoont dat de *pinnentrekker* biezonder oplettend moet zijn. Dit geldt evenzeer voor art. 7.

(23) Vroeger was daar een plaket mee te winnen, maar het bestuur heeft er moeten van afzien omwille van de hoge kostprijs.

(24) De eerste zondag na Sakramentsdag.

(25) De eerste zondag na 10 oktober.

De Lierse spelers gaan ook op verplaatsing. Tot voor kort gingen ze in eigen stad luidruchtig verbroederen met zusterverenigingen, toen die nog bestonden. Er was zelfs een *Federatie der Lierse struifvogelmaatschappijen* voor opgericht. Het reglement, opgesteld op 15 mei 1959, bepaalde dat elke aangesloten maatschappij in de federatie werd vertegenwoordigd door drie leden, aangesteld voor drie jaar. De vergaderingen hadden om de beurt plaats in de drie lokalen. Jaarlijks werd — buiten andere gezamenlijke prijskampen — het *Kampioenschap van Lier* ingericht.

De oudste van de drie waren *De Tellzonen,* de laatste jaren gevestigd in het *Handelshof* (voorheen café *Prins Albert*) aan het Leopoldplein. Deze vereniging, gesticht in 1884, werd eigenlijk nooit ontbonden maar staakte haar aktiviteiten omstreeks 1964 (26).

't Zonneke kende slechts een kort bestaan. Deze groep werd opgericht in 1955 naar de naam van een café aan het Leopoldplein. De maatschappij verhuisde in 1959 mee met haar lokaalhouder Ed. Sels naar café *Krüger,* waar ze in 1966 ophield te bestaan (27).

Uit oude Lierse almanakken (28) blijkt dat het struifvogelspel in de Netestad verder nog beoefend werd bij volgende verenigingen : *De Eendracht, De Broederband, Eendracht maakt Macht, De ware Broederband, De Scherpschutters, Jong en Moedig* (1885), *Lust tot Vermaak* (1904), *Hoop en Moed* (1906) en *Iever en Eendracht* (1909). De oudste plaatselijke maatschappij waarvan ik sporen vond, is *De jonge Prinsen* (1866).

De verzameling van het voormalig folklore-museum in het Schippershuis te Lier is sedert tientallen jaren ontoegankelijk. Ze ligt thans opgeborgen op de zolder van het Zimmerpaviljoen. In deze kollektie bevinden zich een paar struifvogels (29). De eerste is 80 cm lang (zonder pin) en werd donkergrijs geverfd ; zijn afgeronde staart is sterk neerwaarts gebogen. De tweede vogel is nog groter (87 cm), heeft een donkergroene kleur en is beschadigd aan de linkervleugel. Beide houten vogels hebben een elegante vorm en zijn mooi geskulpteerd.

De aktieve, hierboven beschreven maatschappij *De Kroon* onderhoudt kontakten met enkele Brabantse zusterverenigingen : *Les bons vivants de Saint-Jacques* uit Leuven (gesticht in 1873 ; Vlamingen, ondanks hun naam) (30), *Phenix* uit Terbank/Heverlee (naar de fabelachtige vogel, die uit zijn eigen as herrijst), *Pin in de roos* uit Kapelle-op-den-Bos (een jonge maatschappij met een populaire, toepasselijke naam) en *De Rapste wint* uit Korbeek-Lo (ontstaan uit een vroegere « veloklub », wat de overgenomen naam verklaart).

Uit getuigenissen van ouderen blijkt dat het struifvogelspel een grote bloei en een ruime verspreiding moet gekend hebben in Vlaanderen.

Volksvermaak

De oorsprong van dit ongetwijfeld eeuwenoude spel heb ik niet achterhaald. De struifvogel betekent een verfijnde vorm van de simplistische vogelpik, waar hij mogelijk uit ontwikkeld is. Anderzijds heeft hij een bescheidener karakter dan de hand- of kruisboog,

---

(26) Meegedeeld door lokaalhouder Pol Coeck en ex-voorzitter Fernand Pottiez. Als eigenaardigheid kan ik vermelden dat *De Tellzonen* zelfs een *Vlaaienschieting* (Vastenavond) hielden.

(27) Meegedeeld door Jozef van Reeth. *'t Zonneke* hield o.a. een *Spekulaasschieting* (Sinterklaas).

(28) Ik raadpleegde de *Liersche almanak* voor 1906 en de *Nieuwe Liersche almanak* voor 1911, 1912, 1913 en 1914. In die tijd floreerden talrijke verenigingen voor kaartspel, handboogschutterij, tonspel, kegelspel, lijnvisserij, ringspel en pijlspel.

(29) Daar werd ik op attent gemaakt door M. Boschmans, stadsbibliotekaris, die mij tevens advizeerde bij mijn inleiding. Het Zimmertoren-komitee stelde me in de gelegenheid deze vogels te onderzoeken.

(30) Cfr. J. VAN BRIMEN, *De Leuvense struif, een rare vogel,* in *De Brusselse Post,* jg. 10 (1960), nr. 2, pp. 1-2 ; MARCEL POLFLIET, *Struifschieten te Leuven,* in *Brabant,* 1961, nr. 1, p. 34. Deze auteur maakt geen onderscheid tussen *struifspel* en *struifvogelspel* en noemt dit Leuvense vermaak een unicum in ons land...

wat wordt bewezen door zijn enorme populariteit in de hoogbloeiperiode rond de vorige eeuwwisseling. De leden van onderhavige Lierse vereniging zijn praktisch allen handwerkers.

Dit gezelschapsspel vereist meer vaardigheid dan een buitenstaander op het eerste gezicht zou vermoeden. De kleine vogel in het café dient vooral om te oefenen en om de leefbaarheid van de maatschappij te verzekeren. Een vaste hand waarborgt een zuivere glijvlucht, zonder te golven. Met ingehouden adem wordt de exakte stand ingenomen. Sommige spelers zijn biezonder vindingrijk om deze houding met onopvallende merktekens precies terug te vinden. Een lucifertje of een sigarettenpeuk wordt zogezegd achteloos op het « speelveld » weggeworpen, om nadien als richtbaken te dienen. Het bestuur overweegt zelfs een balatum-vloerbekleding met « frut »-tekening te leggen om door een wirwar van stipjes dergelijke truukjes voortaan uit te sluiten.

Er is ook de bekoring van de bierwinkel. Pinten scherpen de strijdlust, maar een goed struifvogelspeler mag er zijn gezichtsscherpte niet bij verliezen !

Op de hoogdagen van de prijskampen heerst er grote spanning. De tapkranen lopen haast zonder ophouden. De gulle lach is niet meer uit de lucht. Vroeger kwam de boetmeester met zijn busje geldstraffen innen tot jolijt van de « ontsnapten ». Maar de struifvogel blijft de centrale attraktie, waarbij humor en ernst gemengd worden.

In deze uiting van het sociaal herbergleven klopt het hart van Lierke-Plezierke, zoals het door Felix Timmermans met liefde werd beschreven. Dit café is daarenboven nog het lokaal van een biljartklub, een duivenmaatschappij, een *spaarkaske* en een supportersklub van *Lierse S.V.* De prettige sfeer van de goede oude *staminee* leeft nog tussen deze mensen : « Lier van het smakelijk bier, en van 't plezier en goeden cier op een plezante manier » (31).

Timmermans beklaagde er zich over dat « de voetbal en cinema de mensen uit de huizen en de herbergen » (32) kwamen halen. Sindsdien hebben de auto, de radio en vooral de tv op hun beurt het verenigingsleven een hak gezet. Maar de tijd knaagt voort : de juke-box en de kleurentelevisie hebben hun intrede in *De Kroon* gedaan. En toch houdt de struifvogelkring er stand, omdat het om een kleine groep gaat met een sterk familiaal karakter en met leden uit vrijwel hetzelfdemaatschappelijk milieu. Deze brok folklore heeft de vrijwel alle volksleven blussende welvaartsstaat overleefd. Samen met de goede Fé besluiten we :

« Gegroet O Lier, gegroet, gegroet
Lierke Plezierke !
Nog duizend pluimen op uw hoed ! » (33).

Lier, januari 1973. *Frans Verstreken.*

---

(31) *Schoon Lier,* p. 132.

(32) Ibid., p. 105.

(33) Ibid., p. 133.

P.S. — Nadat ik deze bijdrage had geschreven, las ik in FELIX TIMMERMANS, *Peter Bruegel, feestgroet uitgesproken te Brusel op 31 mei MCMXXIV,* Antwerpen-Zandpoort, 1924 : « Alle zondagen nog en 's maandags, die een broeder van de zondag is, suisen de pijlen naar de kleurige gaaien, *zwiert de vogelpik* » (p. 11).

Foto's van de auteur.

Bibliografie van Dr. Jozef Weyns, 1963-1972

Deze bibliografie, met enkele aanvullingen voor 1934/1935-1963, sluit aan bij de *Bibliografie van Dr. Jozef Weyns, bijeengebracht ter gelegenheid van zijn 50ste verjaardag.* St.-Martens-Latem, 1964.

In de volgende publicaties bevinden zich illustraties of foto's, die door J. Weyns zijn getekend of genomen :

Sandzeichnungen bei der Weihe der Kapelle im Museum Bokrijk, Belgien (afb. 126)); Gehöftanlage aus dem Haspengau, Belg.-Limburg, jetzt im Freilichtmuseum Bokrijk (afb. 127) ; Frau mit Schultertuch und weisser Haube aus Moll im Kempenland, Belgien (afb. 128) in *JRO-Volkskunde. Europäische Länder. Beharrung und Wandel der europäischen Volkskultur in der Gegenwart. Hrg.* T. GEBHARD *und* J. HANIKA. *Schriftleitung und Gestaltung :* G. FOCHLER-HANKE. München, 1963.

Een stenen grafkruis in G.B., *Stenen grafkruisen te Uikhoven, 17e eeuw.* Limburg, 42 (1963), blz. 102.

Strooien graanvat in P. LINDEMANS, *Een boerenwoonst te Loonbeek in 1763.* Eigen Schoon en de Brabander, 47 (1964), blz. 367.

Illustraties in M. RYCKAERT, *Het sociaal-economische aspect te Zomergem onder het Frans bewind, 1792-1815.* Gemeentekrediet van België, nr. 69, juni 1964, blz. 147, 150-152 en 155.

Een vuurbok op de omslag van het 3de Jaarboek (1964) van de Aarschotse Kring voor Heemkunde.

« Korenpalmen » te Heist-op-den-Berg (B), 1955 in A.J. BERNET KEMPERS, *Om een struik die palm werd.* Arnhem, 1966, afb. 79, blz. 128.

De kaften van acht schoolschriften van « Kemphaan », een uitgave van de Kempische Papierhandel te Herenthout, zijn met volgende kleurenfoto's, door J. Weyns genomen, uit Bokrijk versierd : op het Kempens dorpsplein, vooraan de schandpaal ; de « kelderhut » van de heidebewoner-bezembinder ; Limburgs-Kempense boerderij van omstreeks 1800, uit Houthalen-Kwalaak ; dorpsvijver, schuur uit Olen (1789), Kilbershoeve uit Meeuwen, schaapskooi uit Neerpelt ; meerledige vakwerkboerderij uit Hoeselt, gehucht Klein-Hoeselt, Midden-Limburg ; kleine « winning », d.i. boerderij, van 1667, uit Kortessem, Midden-Limburg ; kindervreugde in de grote speeltuin ; herfststemming.

Wenskaarten bij gelegenheid van nieuwjaar, geboorte en huwelijk met negentig verschillende teksten, door J. Weyns opgesteld, dertig voor elk van bovengenoemde gelegenheden, werden in zijn sierlijk handschrift door Ibis te Gent uitgegeven. Elk mapje met tien kaarten was gemerkt als eerste, tweede en derde reeks.

De volgende nummers van *Ons Heem* werden door J. Weyns samengesteld : Dr. Goossenaerts-nummer, nr. 6/1963-1964 ; Landdag-nummer : Meetjesland, nr. 2/1966 ; Breugelnummer, nr. 3/1969 ; Iets over boerderijen, nr. 4/1971 ; Luk Ebrard. Afscheid van een vriend, nr. 1/1972 ; Herberg-nummer, nr. 6/1972.

J. Weyns hield meer dan 500 voordrachten-lezingen over : Afrikaanse kunst, *Het verhaal van ons huis* (Ter Speelbergen), het Openluchtmuseum te Bokrijk, de Kempen, hoevebouw, Bruegel, volkshuisraad in Vlaanderen. Zijn laatste voordracht *Merkwaardig oudvlaams huisraad in Gruuthuuse* had plaats op 5 maart 1972 in het Groeningemuseum te Brugge.

Het navolgend bericht biedt een overzicht van zijn voordrachten-lezingen op kongressen en volkskundedagen en in commissies.

Congres van de Federatie van de Kringen voor Geschiedenis en Oudheidkunde van België.

35ste Congres. Kortrijk, 26-30 juli 1953.

Het eerste Openluchtmuseum van ons land : Bokrijk.

41ste Congres. Mechelen, 3-6 september 1970.

Een kwarteeuw volkshuisraad-onderzoek in Vlaanderen.

Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde.

1963 : *Resultaat van de karn- of botermethodes in Vlaanderen. Een volkskundig onderzoek.*

1966 : *Volkshuisraad.*

1969 : *De vlasbewerking in Vlaanderen.*

Nederlandse Volkskunde-dag te Arnhem.

1 okt. 1966 : *Het dagelijks brood, in Vlaanderen.*

Provinciale Commissie voor Geschiedenis en Volkskunde.

1952 : *Onze Kempische hoevebouw.*

Volkskundige ervaringen van mijn deelneming aan het 4e Internationaal Kongres voor Antropologie en Ethnologie, Wenen 1952.

1953 : *Het eerste Openluchtmuseum van ons land (Bokrijk).*

1954 : *« De hoeve der Uitschool » te Oevel.*

1955 : *De oude Kempen in kleur.*

1959 : *Mijlpalen in het Kempense volksleven.*

1961 : *Volkshuisraad in Vlaanderen.*

1963 : *Karn- en botermethodes in Vlaanderen.*

1964 : *De geschiedenis vvan de wanmolen.*

1966 : *Geschiedenis van het zitten en van het zitmeubel.*

1967 : *Kinderhuisraad naar vorm en betekenis.*

1969 : *Huisraad voor voorraad.*

1970 : *Van bezem tot spiegel.*

1971 : *Volkskundige ervaringen in de Republiek van Suid-Afrika.*

De 300-jarige boerderij te Minderhout.

Tagung des Arbeitskreises für Deutsche Hausforschung, Monschau.

17-20 sept. 1953 : *Stand und Aufgaben der Bauernhausforschung in Belgien.*

Vereniging van Kempische Schrijvers.

11 nov. 1959 : *In memoriam Bert Leysen.*

11 nov. 1964 : *In memoriam Dr. J. Goossenaerts. - Hulde aan Prof. Dr. K.C. Peeters bij zijn 60ste verjaardag.*

Vlaams Filologencongres.

21ste Congres. Leuven, 12-14 april 1955.

Moeilijkheden bij het overbrengen van oude bouwsels naar Bokrijk.

24ste Congres. Leuven, 6-8 april 1961.

Volkshuisraad in Vlaanderen.

Voor de Vlaamse Televisie schreef J. Weyns het scenario voor volgende films : *Humor in hout te Hoogstraten* (1955 ; koorgestoelte in de kerk), *Vaarwel mijn wiel* (1955 ; touwslager Louis Henrothay, St.-Pieters-Lille), *Levend verleden* (1958 ; het Vlaamse Openluchtmuseum), *Turven in de Kempen* (1960 ; op de heide te Postel), *Van plak en stak* (1963 ; vakwerkbouw), *Dorsen in de Kempen* (1963), *Hoedje van papier* (1966) ; *De Kinderspelen* van

Pieter Bruegel de Oude. Bekroond met de SABAM-prijs op het Festival van de Belgische Film, ingericht door de provincie Antwerpen, 1966). Hij hield twee lezingen *Het Kempisch boerenhuis* (1952) en *Huisraad in Vlaanderen* (ca. 1965) voor de Vlaamse T.V. en verleende ook zijn medewerking aan volgende programma's : *Schatten op zolder* (advies), *De toekomst van ons verleden* (advies en lezing : *Brecht, een aristokratisch eiland in de Antwerpse Kempen ; Wat is een monument ? — Prijs « Pro Civitate » aan het Algemeen Kultureel Comité van de Voerstreek ; Oude hoeven), Penelope* (« Aan de haard », over oud huisraad), de jeugdfilm *Tijl Uilenspiegel* en andere T.V.-films (advies), *100.000 of niets* (jurylid voor het onderwerp « Folklore »), *School-T.V.* — vak Nederlands (een tiental uitzendingen betreffende woorden en uitdrukkingen in verband met oude voorwerpen en gebruiken. Ook twee uitzendingen *In de leer bij Bruegel*).

Voor de radio hield hij lezingen over *De landelijke woning* (1946) en *Wat is volkskunde of folklore* (1959). Hij hield vele vraaggesprekken in het programma *De Postiljon* van B.R.T. 1 en in Omroep Limburg.

In het binnenland is J. Weyns

Erevoorzitter : Boerke Naas, volkskunstgroep - Sint-Niklaas
Bezembinders, volkskunstgroep - Beerzel.

Erelid : Die Landouwe, volkskunstgroep - Genk
Stichting-Arnoldus IV - Diest
Vereniging voor Natuur- en Stedeschoon - Antwerpen.

Voorzitter : Verbond voor Heemkunde - Sint-Martens-Latem
Heistse Heemkring « Die Swane » - Heist-op-den-Berg.

Lid : Belgische Museumvereniging (Nederlandse Afdeling)
Frans Olbrechtsstichting
Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde. Vlaamse Afdeling
Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen. Afd. Monumenten
Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis
Provinciale Commissie voor Geschiedenis en Volkskunde (Antwerpen)
Stichting Dr. Jozef Goossenaerts
Vereniging van Kempische Schrijvers
Vereniging voor Volkskunde.

Redaktielid : Limburg (1956-1968)
Ons Heem
Wetenschappelijke Tijdingen.

en in het buitenland

Lid : Nederlands Volkskundig Genootschap
Vereniging der Europese Openluchtmusea
Arbeitskreis für (Deutsche) Hausforschung
Deutsche Gesellschaft für Volkskunde e.V. Münster (Westfalen)
Korrespondierendes Mitglied der Volkskundlichen Kommmission des Landschaftverbandes Westfalen-Lippe-Münster.

Over Dr. J. Weyns schreven of tekenden :

DE DIJN, R. *Dr. Jozef Weyns.* Ons Volk, 50 (1967), nr. 4 (26 jan.), blz. 10-13, geïll., portr.

In Bokrijk staat een huis... daar woont Dr. J. Weyns. Ons Land, 6 juli 1968, nr. 27, blz. 27-30, geïll., portr.

LAMBIN, J. *Borrelen met Dr. J. Weyns.* Ambassadeur, 1964, nr. 7, blz. 16-19, geïll., portr.
STEVEN. *Rode zolder en bakhuis.* (Stempel des tijds). De Standaard, 5 april 1966, blz. 4, geïll.
STEVEN. *Jef Weyns, Konservator van het Openluchtmuseum van Bokrijk.* De Standaard, 5 mei 1970, blz. 6, geïll.
Verjaringen : Jozef Weyns. Notre Flandre - Zuid-Vlaams Heem, 11 (1963), nr. 3, blz 19-20.
WS. *Handschrift [van Dr. J. Weyns].* (Beknopt verslag). De Standaard, 12 februari 1965, blz. 4.

De volgende tijdschrifttitels zijn als volgt afgekort : Ons Heem = O.H. ; Onze Stam = O.S. ; Wetenschappelijke Tijdingen = W.T.

1954

Nr. 202. *Het verhaal van ons huis.*
Bespreking :
Streven, 8 (1954-1955), deel I, nr. 7 (maart), blz. 576 : F. VAN BLADEL.

1955

574. *Het 1ste Openluchtmuseum van ons land : Bokrijk.* Handelingen [van het] 35e Congres [van het] Verbond der Geschiedkundige en Oudheidkundige Kringen van België. Kortrijk, 26-30 juli 1953. V. (Gembloux), [1955], blz. 765-767.

1958

575. *Westvlaams nieuws uit Bokrijk.* De West-Vlaming, 51 (1958), nr. 12, blz. 21-22. [Nieuwe aanwinsten uit het Veurnse Houtland].

1959

Nr. 391. *Het Openluchtmuseum te Bokrijk. Gids voor de bezoeker. 2e uitg.*
Bespreking :
Wetenschappelijke Tijdingen, 19 (1959), kol. 406 : [J. GOOSSENAERTS].

576. *Voorwoord.* E. Van den Broeck. Werken spelboek 1960 voor de jeugd. Brussel, (1959), blz. 1.
577. *Gelegenheidsrijmpje.* [*Door*] SEP VAN SPEELBERGEN. Kunst, 1 (1959), nr. 1 (1 mei), blz. 27-28.
578. *Ons rijk en lenig Nederlands. — De drie schoonste woorden in het Nederlands.* [*Door*] SEP VAN SPEELBERGEN. (Taaltuin). Kunst, 1 (1959), nr. 1 (1 mei), blz. 29. [Bondige bespreking van J. Goossenaerts, *Ons Nederlands un jargon vaseux ?*].

1961

Nr. 480. *Bokrijk, tuin van de Vlaamse volkskultuur. (1ste druk : december 1961).*
Bespreking :
Wetenschappelijke Tijdingen, 22 (1962), kol. 39 : [J. GOOSSENAERTS].

579. *Het Openluchtmuseum te Bokrijk feestelijk geopend.* Jaarboek [van de] Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde. Vlaamse Afdeling, 11 (1958) [1961], blz. 29-30.

1962

580. *Bokrijk - Openluchtmuseum. De redding van een oude Kempische schuur.* Bulletin van de Musea van België - Bulletin des Musées de Belgique, 2 (1959) [1962], blz. 92-93, geïll.
581. *Bokrijk - Musée de plein air. Le sauvetage d'une vieille grange campinoise.* Bulletin van de Musea van België - Bulletin des Musées de Belgique, 2 (1959) [1962], blz. 94-95, geïll.
582. *Het Interprovinciale Vlaamse Openluchtmuseum te Bokrijk, Genk, in 1959.* Jaarboek [van de] Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde. Vlaamse Afdeling, 12 (1959) [1962], blz. 13-16.
583. *Een tachtiger.* (Beknopt verslag). De Standaard, 24 februari 1962, blz. 4 [Dr. J. Goossenaerts is 80 jaar].
584. *Jargon vaseux ?* (Beknopt verslag). De Standaard, 21 maart 1962, blz. 4 [Dit werk van J. Goossenaerts is een antwoord op een uitlating van M. Maeterlinck in de *Figaro*].
585. *Jargon vaseux ?* (Beknopt verslag). De Standaard, 19 april 1962, blz. 4. [Dank voor de vele inschrijvingen op de 3de uitgave van dit werk van J. Goossenaerts].
586. Bespreking: M. Baur-Heinhold, *Deutsche Bauernstuben.* Königstein im Taunus, (1961). Volkskunde, 63, N.R. 21 (1962), blz. 34.

1963

587. *Bakhuis en broodbakken in Vlaanderen. (Tekeningen en lino van de schrijver. Foto's van de schrijver en* J. VAN ROMPAY). Sint-Martens-Latem, Verbond voor Heemkunde, 1963, 8°, 108 blz., geïll.
Voor de moeder van mijn zeven kinderen en alle bakkende vrouwen van Vlaanderen.

Dit is een hulde-uitgave bezorgd door het Verbond voor Heemkunde voor de vijftigste verjaardag van zijn voorzitter Dr. J. Weyns. Dit boek werd gezet in de Garamond 12 punt letter en gedrukt in het jaar 1963 op de persen van Drukkerij Sanderus te Oudenaarde. De oorspronkelijke uitgave bestaat uit 260 eksemplaren waarvan tien gedrukt op wit houtvrij gevergeerd papier « Cleopatra », genummerd van A tot J, niet in de handel, en 250 luxe-eksemplaren gedrukt op wit houtvrij velijn editiepapier 125 gr, genummerd van 1 tot 250 ; alle eigenhandig getekend door de auteur en voorzien van de gedrukte naam van de inschrijver.

Bespreking :

Biekorf, 64 (1963), blz. 285 : A. V[IAENE], *In Paradisum voor het Vlaamse bakhuis.*

Brabants Heem, 15 (1963), blz. 118-119 : G.P.J. BANNENBERG.

Eigen Schoon en de Brabander, 47 (1964), blz. 76 : J. V[ERBESSELT].

Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis, gesticht onder de benaming « Société d'Emulation » te Brugge, 100 (1963) [1965], blz. 349-350 : E.I. S[TRUBBE], *Brood bakken.*

Heem, 9 (1965), nr. 2-3, blz. 35.

Neerlands Volksleven, 15 (1965), blz. 142-143 : R.C. HEKKER, *Nieuwe uitgaven over stoffelijke volkscultuur.*

Ons Heem, 18 (1963-1964), blz. 66-67 : [J.] V[AN] R[OMPAY], *Bakhuis en broodbakken in Vlaanderen.*

Ons Volk - bijvoegsel, 46 (1963), nr. 51 (19 december), blz. 12 & 16 : [E. VAN DEN BROECK], *Van kramiek en vlaai, baksel en ovekot.*

Schweizerisches Archiv für Volkskunde, 61 (1965), blz. 144 : R. WILDHABER.

588. *Bokrijk, tuin van de Vlaamse volkskultuur. Met tekeningen en foto's van de schrijver. (2de druk : maart 1963).* Hasselt, Heideland, (1963), 12°, 177 blz., geïll. (Vlaamse pockets, 44).

589. *De haardbrand in vroegere dagen.* De Boer, 69 (1963), nr. 14 (6 april), blz. 24.

590. *« Zijn uw patatten ook afgevroren ? » Uit de geschiedenis van de aardappel.* De Boer, 69 (1963), nr. 21 (25 mei), blz. 20, geïll.

591. *Hoe werd oudtijds gekarnd of geboterd ?* De Boer, 69 (1963), nr. 25 (22 juni), blz. 20, geïll.

592. *De botermolen.* De Boer, 69 (1963), nr. 39 (28 september), blz. 24, geïll.

593. *De koeketel.* De Boer, 69 (1963), nr. 43 (26 oktober), blz. 20, geïll.

594. *De koeketel vullen en hanteren.* De Boer, 69 (1963), nr. 45 (9 november), blz. 20, geïll.

595. *De laatste « Bruegeliaanse » boerderij uit de Kempen ?* Brabants Heem, 15 (1963), blz. 124-125, geïll.

596. *Het Interprovinciale Vlaamse Openluchtmuseum te Bokrijk in 1960.* Jaarboek [van de] Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde. Vlaamse Afdeling, 13 (1960) [1963], blz. 13-15, geïll.

597. *Een belangrijke schuur te Geel-Larum.* Jaarboek van de Vrijheid en het Land van Geel, 2 (1963), blz. 165-179, geïll.

Bespreking :

Neerlands Volkleven, 15 (1965), blz. 142 : R.C. HEKKER, *Nieuwe uitgaven over stoffelijke volkscultuur.*

598. *De taak van de boerenvrouw van weleer : eerst en laatst, voor ieder en voor allen.* Landbouwleven, nr. 436, 16 november 1963, blz. 1 & 6-7, geïll.

599. *Van rollekoets tot rollewagen.* Neerlands Volksleven, 13 (1963), blz. 416.

600. *En nogmaals « De pastoor zijn koe ».* Neerlands Volksleven, 13 (1963), blz. 542.

601. *Nog de paardepraam.* (Sprokkeling). O.H., 17 (1962-1963), nr. 6 (hooimaand), blz. 205.

602. *Wat deden de lotelingen met de getrokken nummers ?* (Sprokkeling). O.H., 17 (1962-1963), nr. 6 (hooimaand), blz. 210, geïll.

603. *Roem van Waasland.* (Sprokkeling). O.H., 17 (1962-1963), nr. 6 (hooimaand), blz. 211.

604. *Weefsels op de doodskist.* (Sprokkeling). O.H., 17 (1962-1963), nr. 6 (hooimaand), blz. 211.

605. *Vakwerkhuis te Loppem.* (Sprokkeling). O.H., 17 (1962-1963), nr. 6 (hooimaand), blz. 212-213.

606. *Naschrift* [bij] M. De Smet, *Nog aardappelen rooien. IV.* (Sprokkeling). O.H., 17 (1962-1963), nr. 6 (hooimaand), blz. 217.

607. *Nog over de Gulden Spoor.* (Sprokkeling). O.H., 17 (1962-1963), nr. 6 (hooimaand), blz. 218.

608. *Ossenvlees te Lier.* (Gastronomie). O.H., 17 (1962-1963), nr. 6 (hooimaand), blz. 221.

609. *In ons Lier wijn en bier.* (Gastronomie). O.H., 17 (1962-1963), nr. 6 (hooimaand), blz. 221.

610. *De Greef van Halfvasten.* (Gastronomie). O.H., 17 (1962-1963), nr. 6 (hooimaand), blz. 221-222.

611. *Koekeplank : de vier Heemskinderen.* (Gastronomie). O.H., 17 (1962-1963), nr. 6 (hooimaand), blz. 222.

612. *Een Kempische schaapskooi.* (Sprokkeling). O.H., 18 (1963-1964), nr. 1 (herfstmaand), blz. 38.

613. *Lekkeremetten uit het Neteland : 1. Decorum. - 2. Speelbergen. - 3. Volkskunstgroepen op Landdag. - 4. Organisatie. - 5. Bakhuis. - 8. Pelgrimhof. - 9. Het Hof van Rameyen. - 12. Geschiedenis van de volksschool.* O.H., 18 (1963-1964), nr. 2 (slachtmaand), blz. 56-59, 62-65, geïll.

614. *Gesprekken bij het bakhuis.* O.H., 18 (1963-1964), nr. 2 (slachtmaand), blz. 67-68, geïll.

615. *Prenten in strowerk.* O.H., 18 (1963-1964), nr. 2 (slachtmaand), blz. IV.

616. *Trouw blijven aan het geboorteheem.* O.S., 13 (1963-1964) - O.H., 18 (1963-1964), nr. 2 (slachtmaand), blz. 69-78, geïll.

617. *Herinneringen van een flamingant* [= *Dr. J. Goossenaerts*]. De Standaard, 9 december 1963, blz. 4.

618. *Dr. Goossenaerts : wetenschap in liefde voor Vlaanderen.* De Standaard, 9 december 1963, blz. 4, portr.

619. *Nog het huisraad van het Gentse bisschoppelijk paleis, 1587.* Taal en Tongval, 15 (1963), blz. 34-35.

620. *Zullen wij de kleine musea opdoeken ?* West-Vlaanderen, 12 (1963), blz. 326-328, geïll.

621. *Uit ons Vlaamse Openluchtmuseum.* W.T., 23 (1963), kol. 411-412.

622. *Betreffende Vlaamse uitwijking naar Duitsland.* W.T., 23 (1963), kol. 482.

1964

623. *Le Musée de plein air de Bokrijk. Petit guide pour le visiteur. Avec 21 dessins (de* J. WEYNS) *et un plan (de* F. PINCKERS). (*Traduit par* C. MAESEN-DE LOOF). (Beringen, Impr. J. Peeters, 1964), 8°, 28 blz., geïll., plan.

624. *Het Openluchtmuseum te Bokrijk. Beknopte gids voor de bezoeker. Met 21 tekeningen (van de schrijver) en een (oriëntatie)plan (van* F. PINCKERS). (Beringen, Drukk. J. Peeters, 1964), 8°, 28 blz., geïll., plan.

Bespreking :

Neerlands Volksleven, 15 (1965), blz. 142 : R.C. HEKKER, *Nieuwe uitgaven over stoffelijke volkscultuur.*

625. *Het Openluchtmuseum te Bokrijk. Omstandige gids voor de bezoeker. Met 76 tekeningen (van de schrijver) en een (oriëntatie)plan (van* F. PINCKERS). (Beringen, Drukk. J. Peeters, 1964), 8°, 103 blz., geïll., plan.

Bespreking :

Heidebloemke, 24 (1964-1965), nr. 1 (Allerheiligen), blz. 42 : A. R[EMANS].
Neerlands Volksleven, 15 (1965), blz. 142 : R.C. HEKKER, *Nieuwe uitgaven over stoffelijke volkscultuur.*

626. *De stoffelijke volkskultuur in Belgisch-Limburg en haar uitbeelding in het Openluchtmuseum te Bokrijk. Met 35 tekeningen (van de schrijver) en 2 platen.* Bokrijk, Openluchtmuseum, 1964, 8°, 45 blz., geïll. (Bokrijkse Berichten, 8).

Opgedragen aan de nagedachtenis van Dr. Jef Goossenaerts (1882-1963), de grote Vlaming en geleerde, lid van het Voorlichtingskomitee van het Openluchtmuseum, die de tekst van deze bijdrage nog heeft nagelezen.
Deze uitgave verscheen op 1.200 eksemplaren waarvan 20 op extra papier en gebonden onder bruine omslag, 150 gebonden onder groene linnen omslag en 850 genaaid onder gele omslag.

Bespreking :

Neerlands Volksleven, 15 (1965), blz. 143 R.C. HEKKER, *Nieuwe uitgaven over stoffelijke volkscultuur.*

Wetenschappelijke Tijdingen, 24 (1964-1965), nr. 8 (oktober), kol. 431-432 : *De stoffelijke volkskultuur in Belgisch Limburg.* [Zonder naam van de schrijver].

627. *Wanneer zijn wij met een vork gaan eten ?* Album Archivaris Jos. De Smet. Brugge, 1964, blz. 361-363. [Overdr. : [Brugge], 1964, [3] blz.]

628. *De « Dolfijn » van St.-Rijkers naar Bokrijk overgebracht.* Bachten de de Kupe, 6 (1964), blz. 136-137.

629. *De baktrog.* De Boer, 70 (1964), nr. 1 (4 januari), blz. 18, geïll.

630. *Een oven bouwen.* De Boer, 70 (1964), nr. 3 (18 januari), blz. 22, geïll.

631. *De kist.* De Boer, 70 (1964), nr. 6 (8 februari), blz. 30, geïll.

632. *De wanmolen.* De Boer, 70 (1964), nr. 9 (29 februari), blz. 28, geïll.

633. *Smout.* De Boer, 70 (1964), nr. 11 (14 maart), blz. 26, geïll.

634. *De karhak.* De Boer, 70 (1964), nr. 35 (29 augustus), blz. 18, geïll.

635. *Heropbouw [Herbouw] van het keien zaalkerkje uit Erpekom, Grote-Brogel, in het Openluchtmuseum te Bokrijk.* Bulletin van de Musea van België - Bulletin des Musées de Belgique, 3 (1960-1961) [1964], blz. 151-152, geïll. [Oorspronkelijke titel : *Het keien zaalkerkje uit Erpekom overgebracht naar Bokrijk*].

636. *La transplantation de l'église d'Erpekom, Grote-Brogel, au Musée de plein air de Bokrijk.* Bulletin van de Musea van België - Bulletin des Musées de Belgique, 3 (1960-1961) [1964], blz. 153-154, geïll.

637. *Bokrijk-Openluchtmuseum. De olieslagmolen uit Ellikom, Grote-Brogel.* Bulletin van de Musea van België - Bulletin des Musées de Belgique, 3 (1960-1961) [1964], blz. 155-156, geïll.

638. *Une nouvelle acquisition de Musée de Bokrijk : le moulin à huile d'Ellikom, Grote-Brogel.* Bulletin van de Musea van België - Bulletin des Musées de Belgique, 3 (1960-1961) [1964], blz. 157-158, geïll.

639. *Acht voorwerpen uit het Heemmuseum te Aarschot.* Jaarboek [van de] Aarschotse Kring voor Heemkunde, 3 (1964), blz. 1-25, geïll. [Overdr. : (Leuven, Offset Acco), 1964, 8°, 25 blz., geïll. (200 ex.)].

Opgedragen aan J. Terweduwe, de Nestor van de Heemkunde te Aarschot.

Bespreking :

Eigen Schoon en de Brabander, 48 (1965), blz. 91 : J. V[ERBESSELT], *De Aarschotse Kring voor Heemkunde.*

640. *Het Vlaamse Openluchtmuseum in 1961.* Jaarboek [van de] Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde. Vlaamse Afdeling, 14 (1961) [1964], blz. 13-17, geïll.

641. *Dr. Goossenaerts : de mens.* Komaan, 23 (1964), blz. 21-23, portr.

642. *Enkele volkskundige aantekeningen bij het Lierse spreekwoordenschilderij.* 't Land van Ryen, 14 (1964), blz. 148-154, geïll.

643. *Slaapsteden in het oude boerenhuis. Van rollekoets tot alkoof.* Landbouwleven, nr. 445, 18 januari 1964, blz. 13, geïll.

644. *De Leuvense stoof.* Landbouwleven, nr. 447, 1 februari 1964, blz. 24, geïll.

645. *Van boterstoter tot botermolen.* Landbouwleven, nr. 457, 11 april 1964, blz. 24, geïll.

646. *Marie Snepvangers had een snuifdoos.* Noordgouw, 4 (1964), blz. 197-200, geïll. [Boedellijst van Ludovicus Daelemans en zijn vrouw Marie Snepvangers].

Voor de 60ste verjaardag van Prof. Dr. K.C. Peeters, geboortig van Wuustwezel.

647. *De windmolen van Lillo.* (Molensprokkeling). O.H., 18 (1963-1964), nr. 3-4 (nieuwjaar- en lentemaand), blz. 110.

648. *Een molenkalender.* (Molensprokkeling). O.H., 18 (1963-1964), nr. 3-4 (nieuwjaar- en lentemaand), blz. 111.

649. *Molenafbeelding op grafsteen.* (Molensprokkeling). O.H., 18 (1963-1964), nr. 3-4 (nieuwjaar- en lentemaand), blz. 111.

650. *Herbodinnemolen te Malderen, Brabant.* (Molensprokkeling). O.H., 18 (1963-1964), nr. 3-4 (nieuwjaar- en lentemaand), blz. 116.

651. *Molen van Gelrode naar Aarschot.* (Molensprokkeling). O.H., 18 (1963-1964), nr. 3-4 (nieuwjaar- en lentemaand), blz. 118.

652. *Nog molentermen. II.* (Molensprokkeling). O.H., 18 (1963-1964), nr. 3-4 (nieuwjaar- en lentemaand), blz. 125.

653. *Hoe oud is het gebruik der « obiits » ?* (Sprokkeling). O.H., 18 (1963-1964), nr. 5 (oogstmaand), blz. 151.

654. *De Bruegeliaanse boerderij uit Vorselaar.* (Sprokkeling). O.H., 18 (1963-1964), nr. 5 (oogstmaand), blz. 151-152, geïll.

655. *Heemverbondenheid.* (Sprokkeling). O.H., 18 (1963-1964), nr. 5 (oogstmaand), blz. 155.

656. *Betreffende Vlaamse uitwijking naar Duitsland.* (Sprokkeling). O.H., 18 (1963-1964), nr. 5 (oogstmaand), blz. 158.

657. *De houten emmer.* (Sprokkeling). O.H., 18 (1963-1964), nr. 5 (oogstmaand), blz. 159.

658. *Nog prenten in strowerk. III.* (Sprokkeling). O.H., 18 (1963-1964), nr. 5 (oogstmaand), blz. 161-162.

659. *Wie kent nog een cijnskamer ?* (Sprokkeling). O.H., 18 (1963-1964), nr. 5 (oogstmaand), blz. 163, geïll.

660. *Nieuw heemmuseum.* (Van heem tot heem). O.H., 18 (1963-1964), nr. 5 (oogstmaand), blz. 164-165. [Heemmuseum is het goede Nederlandse woord].

661. *Ten geleide* [*van het Dr. Goossenaertsnummer*]. O.H., 18 (1963-1964), nr. 6 (slachtmaand), blz. 173.

662. *Afscheidsgroet aan Dr. Goossenaerts.* O.H., 18 (1963-1964), nr. 6 (slachtmaand), blz. 174-175, portr.

663. *De oudste wanmolen.* O.H., 18 (1963-1964), nr. 6 (slachtmaand), blz. 203-204, geïll.

664. *Onderzoek nopens het stronkengebied in de Kempen.* O.H., 18 (1963-1964), nr. 6 (slachtmaand), blz. 204-205.

665. *Oudste trekmuts.* O.H., 18 (1963-1964), nr. 6 (slachtmaand), blz. 208.

666. [*Brief van 27 augustus 1964 aan Z.E.H. K. Havermans in verband met het Hagelands Heemkundig Museum te O.-L.-Vrouw Tielt*]. Oost-, 1 (1964), nr. 2, z.p.

667. *Aan de uitstekende vriend Vankenhove.* Oostvlaamsche Zanten, 39 (1964), blz. 131-133.

668. *Zuidnederlands ?* (Waarde redaktie). De Standaard, 29-30 augustus 1964, blz. 2.

669. *Groen boekje ?* (Waarde redaktie). De Standaard, 2 oktober 1964, blz. 2.

670. *Abeelboomadel.* (Beknopt verslag). De Standaard, 6 oktober 1964, blz. 4.

671. *Pauweschreeuw.* (Beknopt verslag). De Standaard, 19 oktober 1964, blz. 4.

672. *Voor Goossenaerts-vrienden.* (Beknopt verslag). De Standaard, 4 november 1964, blz. 4. [Mededeling van het herverschijnen van *Wetenschappelijke Tijdingen* en het verschijnen van een Dr. J. Goossenaerts-nummer van *Ons Heem*].

673. *Westvlaams wereldtaal ?* (Beknopt verslag). De Standaard, 12 november 1964, blz. 4.

674. « *Plate* » *op stadhuis* [met] *Wat is een heemkundige ?* (Beknopt verslag). De Standaard, 12 november 1964, blz. 4.

675. *Excellente Burger.* (Beknopt verslag). De Standaard, 14-15 november 1964, blz. 4. [Parafrase op Ambassadeur Burger van Zuid-Afrika].

676. *Bril of monocle ?* (Beknopt verslag). De Standaard, 19 november 1964, blz. 4. [W.C. met duo-zit].

677. *Pro en contra.* (Beknopt verslag). De Standaard, 2 december 1964, blz. 4. [Geel : het samenbrengen van een nog malende windmolen en een oude boerderij (foto : 7 december 1964, blz. 4). - Putte-bij-Mechelen : het verdwijnen van de Sint-Niklaaskapel, 1668. - Hasselt : het zoeken naar een oplossing voor het huis « Int Claverblat », 1665].

678. *Dr. Goossenaerts : een jaar geleden.* (Beknopt verslag). De Standaard, 7 december 1964, blz. 4.

679. *Egeltje of engeltje ?* (Beknopt verslag). De Standaard, 7 december 1964, blz. 4. [In Katelijntjes brief aan Sinterklaas staat *egeltje* in plaats van *engeltje*].

680. *De Zwaan.* (Beknopt verslag). De Standaard, 14 december 1964, blz. 4, geïll. [De afspanning « De Zwaan » en haar omgeving te 's-Gravenvoeren zijn verminkt].

681. « *Home* » *en* « *Residentie* ». (Beknopt verslag). De Standaard, 18 december 1964, blz. 4. [Men gebruike heem : Fabiolaheem te Lanaken].

682. *De Limburgse Kempen.* Toerisme in Limburg, 16 (1964), blz. 18-19, geïll.

683. *Broodbakken.* Vrouwenbeweging, januari 1964, blz. 40-41, geïll.

684. *Broodsnijden.* Vrouwenbeweging, februari 1964, blz. 36-37, geïll.

685. *Eigenaardige gebruiken in en rondom de kraamkamer.* Vrouwenbeweging, maart 1964, blz. 16-17, geïll.

686. *De vetpot.* Vrouwenbeweging, mei 1964, blz. 16-17, geïll.

687. *Dr. Jozef Goossenaerts : de mens.* W.T., 24 (1964-1965), nr. 1 (november), kol. 5-8, portr.

SCRUTATOR, *Wetenschappelijke Tijdingen opnieuw verschenen.* (Standpunten). De Standaard, 8 december 1964, blz. 8. [Voornamelijk uittreksels uit bovenvermelde bijdrage].

688. *Heemkundig nieuws.* W.T., 24 (1964-1965), nr. 1 (november), kol. 21-24.

1965

689. *Het Openluchtmuseum te Bokrijk. Beknopte gids voor de bezoeker. Met 21 tekeningen (van de schrijver) en een (oriëntatie)plan (van* F. PINCKERS). *2de (ongewijzigde druk van de eerste) uitgave.* (Beringen, Drukk. J. Peeters, 1965), 8°, 28 blz., geïll., plan.

690. *Molenpanorama.* Molens in de provincie Antwerpen. [Borgerhout], 1965, blz. [7-12]. [Molenglorie. - Soorten molens. - Volksleven. - Teloorgang].

691. *Molenpacht te Beerzel in 1717.* Molens in de provincie Antwerpen. [Borgerhout], 1965, blz. [63].

692. *Nieuwe aanwinsten van het Openluchtmuseum te Bokrijk.* Bulletin van de Musea van België - Bulletin des Musées de Belgique, 4 (1962-1963) [1965], blz. 142, geïll.

693. *Nouvelles acquisitions au Musée de plein air de Bokrijk.* Bulletin van de Musea van België - Bulletin des Musées de Belgique, 4 (1962-1963) [1965], blz. 143, geïll.

694. *Het Vlaamse Openluchtmuseum in het provinciedomein Bokrijk, te Genk. Beknopt jaarverslag over 1962.* Jaarboek [van de] Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde. Vlaamse Afdeling, 15 (1962) [1965], blz. 59-63, geïll.

695. *Oude en nieuwe leembouwtechnieken. Een belangrijk klompje leem !* Limburg, 44 (1965), blz. 178-182, geïll.

696. *Geschiedenis van de wanmolen.* Noordgouw, 5 (1965), blz. 153-167, geïll.

697. *De merkwaardige schuur uit Proven, thans in het Westvlaams gehucht te Bokrijk.* O.H., 19 (1965), blz. 1-4, geïll.

698. *Uit de dorpsschool voor 1900.* (Sprokkeling). O.H., 19 (1965), blz. 8.

699. *Urine-ton in herberg.* (Sprokkeling). O.H., 19 (1965), blz. 9.

700. *Eigenaardige deuromlijsting te Bachte-Maria-Leerne.* (Sprokkeling). O.H., 19 (1965), blz. 9, geïll.

701. *Lemen wanden met* « *regenjasje* » *aan.* (Sprokkeling). O.H., 19 (1965), blz. 10-11.

702. *Dorsen met de duivels.* (Sprokkeling). O.H., 19 (1965), blz. 14-15.

703. *Papieren ruiten.* (Sprokkeling). O.H., 19 (1965), blz. 15.

704. *Huisraad en straatnamen.* O.H., 19 (1965), blz. 15.

705. *Molenpostzegels.* (Molenbericht). O.H., 19 (1965), blz. 16-17.

706. *Molen van Oordegem.* (Molenbericht). O.H., 19 (1965), blz. 17-18.

707. *Achterkant* [*Achtkant*] *in kant.* (Molenbericht). O.H., 19 (1965), blz. 19. [Het Museum van Diksmuide bezit een schilderij, een ets en een kantwerk met het Reuzenmolentje van Diksmuide].

708. *De Rysselende molen te Ardooie.* (Molenbericht). O.H., 19 (1965), blz. 20.

709. *Molens te Wetteren in 1571.* (Molenbericht), O.H., 19 (1965), blz. 20.

710. *Landdag 1964. 26 en 27 herfstmaand te Bokrijk.* [*Door*] J. W[EYNS] *en* L. E[BRARD]. O.H., 19 (1965), blz. 45-50, geïll.

711. *Heemkundige balans.* O.H., 19 (1965), blz. 51-53.
712. *De zwervende bakoven.* (Sprokkeling). O.H., 19 (1965), blz. 62-63.
713. *Eerste-kommunieprentje van 1777.* (Sprokkeling). O.H., 19 (1965), blz. 65.
714. *Diestse worst.* (Sprokkeling). O.H., 19 (1965), blz. 65.
715. *Stadspomp te Tienen.* (Van heem tot heem). O.H., 19 (1965), blz. 70 & 169.
716. Bespreking : P. Verduyn, *Geschiedenis van Wenduine. 2e herw. dr.* Wenduine, 1960. (Heemkundige bibliografie 1962, nr. 205). O.H., 19 (1965), blz. 82.
717. *Wat is een ideale heemkring?* O.H., 19 (1965), blz. 101-102.
Een samenvatting van deze bijdrage, door de Redactie, verscheen in *De Drie Rozen,* 1 (1967), nr. 2 (april), blz. 9-10.
718. *Pottenbakkerij te Mechelen-aan-de-Maas.* (Sprokkeling). O.H., 19 (1965), blz. 113.
719. *« De Plate » vierde tweede lustrum te Oostende.* (Van heem tot heem). O.H., 19 (1965), blz. 117.
720. *Kleine Brogel.* (Van heem tot heem). O.H., 19 (1965), blz. 117. [Jozef Voets 50 jaar burgemeester in 1964].
721. *Het Museum Van Bogaert-Wauters te Hamme.* (Van heem tot heem). O.H., 19 (1965), blz. 120.
722. *De Stichting Dr. Jozef Goossenaerts.* (Van heem tot heem). O.H., 19 (1965), blz. 120.
723. *De beroemde hallen van Ieper...* (Van heem tot heem). O.H., 19 (1965), blz. 120.
724. *Zurkelvat.* O.H., 19 (1965), blz. 151-152, geïll.
725. *Drie merkwaardige Polderschuren.* O.H., 19 (1965), blz. 158-161, geïll. [Schuur der Berghoeve te Oorderen. - Polderschuur te Assenede. - De bergschuur van de hofstede *Groot Schoeringe* te Zuienkerke].
726. *Het Nederlands oudtijds in de Oostkantons.* (Sprokkeling). O.H., 19 (1965), blz. 162.
727. *Meiboomplanting. II.* (Van heem tot heem). O.H., 19 (1965), blz. 170-171.
728. *Het Töpfereimuseum te Raeren.* O.H. 19 (1965), blz. 197-198, geïll.
729. *Gerei voor de tiendenverpachting.* (Sprokkeling). O.H., 19 (1965), blz. 204.
730. *Trouwring. II.* (Sprokkeling). O.H. 19 (1965), blz. 207-208.
731. *Vrijgezel en bakhuis.* (Sprokkeling). O.H., 19 (1965), blz. 208-209.
732. *Siegburger aardewerk.* (Sprokkeling). O.H., 19 (1965), blz. 245.
733. *Heemverbondenheid.* (Sprokkeling). O.H., 19 (1965), blz. 246. [De laatste woorden van G. Hauptmann *Binn ich noch in meinem Haus?*].
734. *Iets onverwachts over grensstenen.* (Sprokkeling). O.H., 19 (1965), blz. 247. [Mededeling uit Leopoldstad, Belgisch-Kongo].
735. *Poffertjespan.* (Sprokkeling). O.H., 19 (1965), blz. 252, geïll.
736. *Eigenaardige geboorteaankondiging.* O.S., 14 (1965) - O.H., 19 (1965), blz. 83-84.
737. *Stambomen op zoldering.* (Familiekundige sprokkeling). O.S., 14 (1965) - O.H., 19 (1965), blz. 88.
738. *Aantekeningen bij het gemeentewapen van Rijmenam.* O.S., 14 (1965) - O.H. 19 (1965), blz. 137.
739. *Oud pottenbakkersgrafkruis.* (Familiekundige sprokkeling). O.S., 14 (1965) - O.H., 19 (1965), blz. 184-185.
740. *Kousenbak of kaarsenbak?* Oost-, 2 (1965), blz. 1-6, geïll.
741. *Op bezoek te Glabbeek.* Oost-, 2 (1965), blz. 29-32. [Bezoek aan een boerenhuis (wandtechniek) met gejaartekend bakhuis].
742. *Ware ik nog nooit te Bokrijk geweest...* De Schakel, 15 (1965), blz. 28-29, geïll. [Hoe zou ik Bokrijk bezoeken?].
743. *Het geheim van Sus Patat.* (Beknopt verslag). De Standaard, 16-17 januari 1965, blz. 4. [Het middel op witte klompen te hebben].
744. *Dr. Jozef Droogmans 70.* (Beknopt verslag). De Standaard, 28 januari 1965, blz. 4.
745. *Burgemeester van 90 jaar.* (Beknopt verslag). De Standaard, 1 maart 1965, blz. 4. [Burgemeester Jozef Voets van Kleine Brogel].
746. *Oude Kempen. - Lof van de schuur.* (Beknopt verslag). De Standaard, 9 april 1965, blz. 4, geïll. [Zeer bondige beschrijving van het middenschip van

een schuur, anno 1799, te Geel, gefotografeerd door P. Bomberen].

747. *Pro en contra.* [Zonder naam van de schrijver]. Toerisme provincie Antwerpen, 11 (1965), blz. 12. [Overgenomen uit *De Standaard,* 2 december 1964, voor Geel en Putte-bij-Mechelen].

748. *Over voornamen. Aantekeningen bij een studiedag gewijd een [aan] voornamen.* W.T., 24 (1964-1965), nr. 4 (maart-april), kol. 201-208.

749. *Vlaamse kindervolksliedjes.* Bespreking : L. Van Doren, *Kinder-volksliedjes uit de Vlaamse gewesten.* Brussel, 1964. (Nieuwe uitgaven). [Zonder naam van de schrijver]. W.T., 24 (1964-1965), nr. 4 (maart-april), kol. 223.

750. Bespreking : J. Philippen, *De Oostbrabantse bedevaartvaantjes voor 1850.* Diest, [1963]. (Nieuwe uitgaven). [Zonder naam van de schrijver]. W.T., 24 (1964-1965), nr. 7 (augustus-september), kol. 392.

751. *Heeze.* Bespreking : *Heeze, een heerlijkheid in Brabant.* [Heeze], 1963. (Nieuwe uitgaven). [Zonder naam van de schrijver]. W.T., 24 (1964-1965), nr. 8 (oktober), kol. 425-426.

752. *Sekretaris Swiggers te Beerzel laat anno 1717 zijn goederen schatten.* 't Zwaantje, 5 (1965), blz. 36-38.

753. *Het ketelhout.* 't Zwaantje, 5 (1965), blz. 50 & 93-95, geïll.

754. *Een telling te Beerzel in 1747.* 't Zwaantje, 5 (1965), blz. 57-60.

1966

755. *Kleiner Führer für das Freilichtmuseum Bokrijk. Mit 25 Zeichnungen des Verfassers (und einem Uebersichtsplan von* F. PINCKERS. *Aus dem Niederländischen übersetzt von* Jozef WILMOTS). (Beringen, Drukk. J. Peeters, 1966), 8°, 32 blz., geïll., plan.

756. *Het Openluchtmuseum te Bokrijk. Beknopte gids voor de bezoeker. Met 21 tekeningen (van de schrijver) en een (oriëntatie)plan (van* F. PINCKERS). *(2de, vermeerderde uitgave).* (Beringen, Drukk. J. Peeters, 1966), 8°, 28 blz., geïll., plan.

757. *Merkwaardige wandtechniek aan een schuur te Bruneberg.* Album Jan De Cuyper aangeboden bij gelegenheid van zijn zeventigste verjaardag. - Verslagen en Mededelingen van de Leiegouw, 8 (1966), blz. 399-402, geïll.

758. *Bouwbedrijf en volksgebruik.* De Bouwnijverheid. Studies uitgegeven door de Nationale Confederatie van het Bouwbedrijf ter gelegenheid van haar XXe verjaardag. Brussel, 1966, blz. 279-283, geïll.

759. *Ontmoeting.* Gaston Feremans herdacht. Antwerpen, (1966), blz. 107-111.

760. *De kruidtuin in het Openluchtmuseum te Bokrijk.* [*Door*] J. HIEMELEERS *en* J. WEYNS. Gedenkboek. Natura-Limburg bestaat 20 jaar, 1966. - Natura-Limburg, nrs. 45 & 46, 1966, blz. 1053-1062. [Deze bijdrage verscheen in *Ons Heem,* 15 (1961), blz. 73-79].

761. *De boerderij in de Lage Landen. België.* [Zonder naam van de schrijver]. Standaard encyclopedie. II. Antwerpen-Utrecht, [1966], blz. 381-382, geïll.

762. *Stamkaart voor fotoarchief van het Openluchtmuseum te Bokrijk.* Bulletin van de Musea van België - Bulletin des Musées de Belgique, 5 (1964) [1966], blz. 76.

763. *Les fiches photographiques du Musée de plein air de Bokrijk.* Bulletin van de Musea van België - Bulletin des Musées de Belgique, 5 (1964) [1966], blz. 77, geïll.

764. *Korte kennismaking met de boerderijvormen van het Vlaamse land.* Cultuurtechnisch tijdschrift Utrecht, 6 (1966-1967), nr. 4 (december 1966-januari 1967), blz. 143-151, geïll.

765. *West-Vlaanderen te Bokrijk.* (Kroniek). Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis, gesticht onder de benaming « Société d'Emulation » te Brugge, 102 (1965) [1966], blz. 225-226. [Wat is er reeds en wat moet er nog komen uit West-Vlaanderen in het Openluchtmuseum].

766. *Kleine hofstede uit Loppem.* (Kroniek). Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis gesticht onder de benaming « Société d'Emulation » te Brugge, 102 (1965) [1966], blz. 226-228, geïll.

767. *De bergschuur van Groot-Schoeringe te Zuienkerke.* (Kroniek). Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis, gesticht onder de benaming « Société d'Emulation » te Brugge, 102 (1965) [1966], blz. 228-229, geïll.

768. *Bokrijk, de Belgisch-Limburgse lusttuin.* Limburgs Heem 1966 [Wandkalender-achterzijde van het blad augustus], geïll.

769. *Bokrijk.* Museumleven, nr. 8, april 1966, blz. 15-16. [Bezoekersaantal. - Aanwinsten].

770. *Bokrijk-Genk. Vlaams Openluchtmuseum.* Museumleven, nr. 9, oktober 1966, blz. 9-10. [Bezoekersaantal. - Aanwinsten].

771. *Een fraaie kleine spatel.* (Sprokkeling). O.H., 20 (1966), blz. 21 & 112, geïll.

772. *Een handenwarmer?* (Sprokkeling). O.H., 20 (1966), blz. 22, geïll.

773. *De laatste molen van Schriek, Antw.* (Molensprokkeling). O.H., 20 (1966), blz. 23-24, geïll.

774. *Oliemolens te Grembergen.* (Molensprokkeling). O.H., 20 (1966), blz. 25.

775. *Heemmuseum te Vlijtingen, Limburg.* (Van heem tot heem). O.H., 20 (1966), blz. 26.

776. *Heemkundige tentoonstelling te Putte-bij-Mechelen.* (Van heem tot heem). O.H., 20 (1966), blz. 26.

777. Bespreking : J. Philippen. *De Oostbrabantse bedevaartvaantjes van voor 1850.* Langemark, 1963. (Heemkundige bibliografie 1963, nr. 12). O.H., 20 (1966), blz. 29.

778. Bespreking : F. Bresseleers en H. Kanora, *Op de drempel van de Polder. Ekeren, ontstaan en groei.* Ekeren, 1963. (Heemkundige bibliografie 1963, nr. 126). O.H., 20 (1966), blz. 35.

779. *Landdagbeschouwingen.* O.H., 20 (1966), blz. 49-51, geïll.

780. *Heemkundige tentoonstelling op Nobelstede.* O.H., 20 (1966), blz. 67-70, geïll.

781. Bespreking : *Heeze, een heerlijkheid in Brabant. Onder red. van* A. van Oirschot. Heeze, 1963. (Heemkundige bibliografie 1963, nr. 148). O.H., 20 (1966), blz. 79.

782. Bespreking : J. de Brouwer, *Geschiedenis van Lede.* Lede, 1963. (Heemkundige bibliografie 1963, nr. 163). O.H., 20 (1966), blz. 80.

783. Bespreking : B. Machiels, *Kent U Wenduine?* Wenduine, 1963. (Heemkundige bibliografie 1963, nr. 231). O.H., 20 (1966), blz. 84.

784. *Een nieuw Verbondsopzet : Joachim Beuckelaer-eremerk.* O.H., 20 (1966), blz. 89-90, geïll.

785. *Nadere kennismaking met het werk van Joachim Beuckelaer.* O.H., 20 (1966), blz. 91-92, geïll.

786. *Een heerlijkheidsteken uit Zepperen.* O.H., 20 (1966), blz. 103-105, geïll.

787. *Allerlei over hout in de Westhoek.* (Sprokkeling). O.H., 20 (1966), blz. 106.

788. *Wat is een spechtboek?* (Sprokkeling). O.H., 20 (1966), blz. 113.

789. *De Armenmolen te Berlare.* (Molensprokkeling). O.H., 20 (1966), blz. 114.

790. *Heist-op-den-Berg. Heemkundige tentoonstelling.* (Van heem tot heem). O.H., 20 (1966), blz. 117.

791. *Het oude raadhuis te Vrasene.* (Van heem tot heem). O.H., 20 (1966), blz. blz. 118.

792. *Gebakvormen voor ons Vlaamse Openluchtmuseum.* O.H., 20 (1966), blz. VI.

793. *De « Duivelschuur » van Amelgem, te Brussegem.* O.H., 20 (1966), blz. 144-145, geïll.

794. Bespreking : A.J. Van Bogaert, *Kelten, Galliërs, Romeinen in de « Durme- en Scheldehoek ». I.* Leuven, 1964. (Heemkundige bibliografie 1964, nr. 4). O.H., 20 (1966), blz. 176.

795. Bespreking : B. Jacobs, *De oude imkerij.* Arnhem, 1964. (Heemkundige bibliografie 1964, nr. 9). O.H., 20 (1966), blz. 176.

796. *Belangrijke studie over molenvakterminologie.* (Molensprokkeling). O.H., 20 (1966), blz. 216.

797. *Putte-bij-Mechelen [viert zijn 700-jarig bestaan].* (Van heem tot heem). O.H., 20 (1966), blz. 217-218.

798. Bespreking : L. Van Doren, *Kindervolksliedjes uit de Vlaamse gewesten.* Brussel, 1964. (Heemkundige bibliografie 1964, nr. 83). O.H., 20 (1966), blz. 221.

799. *Tegen de vallende ziekte.* (Sprokkeling). O.H., 20 (1966), blz. 247.

800. *Spaanse appel.* (Sprokkeling). O.H., 20 (1966), blz. 251.

801. *Twee bouwraadseltjes te Aarschot.* (Sprokkeling). O.H., 20 (1966), blz. 253-254.

802. Bespreking: J. Lauwers. *Steenokkerzeel en Humelgem in verleden en toekomst.* Melsbroek, 1964. (Heemkundige bibliografie 1964, nr. 264). O.H., 20 (1966), blz. 272.

803. *Familiefeest in een bakhuis. Hoe het bakhuis van de eermalige afspanning « In den Egger » uit Heist-Goor te Bokrijk werd « ingebakken ».* « Ons » Nieuws, 45 (1966), nr. 18 (29 april), blz. 8.

804. *In memoriam Guy Wauters.* (In onze Verbondsfamilie). O.S., 15 (1966) - O.H., 20 (1966), blz. 43.

805. *Sfeervolle namen.* (Familiekundige sprokkeling). O.S., 15 (1966) - O.H., 20 (1966), blz. 135.

806. *Bij het overlijden van de Maaslandse heemkundige Dr. Gorissen.* (In onze Verbondsfamilie). O.S., 15 (1966) - O.H., 20 (1966), blz. 232.

807. *Meer over de « kerscorf ».* (Zoeken en Zanten). Oostvlaamsche Zanten, 41 (1966), blz. 115.

808. *Beerzel en Gent. - Meiboomplanting [1964 en 1965].* (Zoeken en Zanten). Oostvlaamsche Zanten, 41 (1966), blz. 116-117.

809. *Het eerst-kommunietasje.* (Beknopt verslag). De Standaard, 12 april 1966, blz. 4. [Zijn inhoud].

810. *De eerste « twaalftrossel ».* (Beknopt verslag). De Standaard, 30 augustus 1966, blz. 4. [Wie vindt een trossel hazelnoten met meer dan twaalf eenheden ?].

811. *Vakantieverrassing. - 1648. - Opa. - Vesperen.* (Beknopt verslag). De Standaard, 1 september 1966, blz. 4, geïll. [Vakantieherinneringen aan het herstelde Schönbahnhof in het Zwarte Woud].

812. *Brood.* (Beknopt verslag). De Standaard, 8 september 1966, blz. 4. [Gezegde van een Duits professor « De Boerenkrijg (1526) bracht ons het dagelijkse zwarte brood, de Eerste Wereldoorlog het dagelijkse witte brood, de Tweede Wereldoorlog de dagelijkse koeken »].

813. *Watermerk.* (Beknopt verslag). De Standaard, 8 september 1966, blz. 4. [In het Zwarte Woud werd een gevonden grenssteen gezet op de vermoedelijke plaats waar een beëdigd « steenzetter » had rondgetrippeld tot hij moest wateren].

814. *Archeologie.* Bespreking : A.J. Van Bogaert, *Kelten, Galliërs, Romeinen in de « Durme- en Scheldehoek». I.* Leuven, 1964. (Heemkundig en volkskundig nieuws). W.T., 25 (1966), kol. 145.

815. *Molenterminologie.* (Heemkundig en volkskundig nieuws). W.T., 25 (1966), kol. 145-146.

816. *Imkerij.* Bespreking : B. Jacobs en H.W.W. Plettenburg. *De oude imkerij.* Arnhem, 1964. (Heemkundig en volkskundig nieuws). W.T., 25 (1966), kol. 146.

817. *Limburg in de Romeinse tijd.* Bespreking : J. Mertens, *Enkele beschouwingen over Limburg in de Romeinse tijd.* Brussel, 1964. (Limburgse kroniek). W.T., 25 (1966), kol. 147.

818. *Sint-Odiliaschrijn.* Bespreking : A. Dusar, *Het Sint-Odilaschrijn. Kloster (Kerniel).* Hasselt, 1965. (Limburgse kroniek). W.T., 25 (1966), kol. 148.

819. *Romaanse kunst.* Bespreking: A. Dusar, *De Romaanse kunst in Limburg.* Biez. nr. van *Tijdspiegel,* 19 (1964), nr. 6-7. (Limburgse kroniek). W.T., 25 (1966), kol. 148.

820. *Kerkschatten.* Bespreking : M. Hendrickx en W. Sangers, *De kerkschat van de St.-Catharinakerk te Maaseik. Beschrijvende inventaris.* [Hasselt], 1963. (Limburgse kroniek). W.T., 25 (1966), kol. 148-149.

821. *Taal van het landbouwbedrijf.* Bespreking: J. Goossens, *Semantische vraagstukken uit de taal van het landbouwbedrijf in Belgisch-Limburg.* Antw., 1963. (Limburgse kroniek). W.T., 25 (1966), kol. 149.

822. *Het markizaat van Beselare.* Bespreking: J.H. Maes, *Het markizaat van Beselare.* Beselare, 1965. W.T., 25 (1966), kol. 149.

823. *De nobele Donk.* Bespreking : Fr. Bresseleers, *De nobele Donk, Ekeren-Brasschaat.* Ekeren, 1965. W.T., 25 (1966), kol. 149.

824. *Nood aan een nieuwe wetenschapsbeoefening te onzent : de jaarringenkronologie.* W.T., 25 (1966), kol. 401-404.

825. *Wanneer kwamen er stoelen in onze kerken ?* 't Zwaantje, 6 (1966), blz. 23.

826. *De « baardmankruik » uit het Heistse Heemmuseum.* 't Zwaantje, 6 (1966), blz. 24-27, geïll.

827. *Trekossen en karren te Putte in 1829.* 't Zwaantje, 6 (1966), blz. 29.

828. *De arm van St.-Remigius.* 't Zwaantje, 6 (1966), blz. 47. [Het armbeen van de H. Remigius in Kornelimünster].

1967

829. *Brieven uit mijn bakhuis. (Tekeningen, en ontwerp van de stofwinkel, van de schrijver.* Beerzel (Antw.); In eigen beheer, « Ter Speelbergen » ; 1967, 8°, 299 blz., geïll., portr.

Opgedragen aan Meester Stijn Streuvels, die veel méér en veel béter heeft gebakken dan ik.

Dit is een uitgave in eigen beheer, op het adres : Huize «Ter Speelberbergen », Beerzel/Antw. Het boek werd gezet in de Egmont-letter 14 punt en gedrukt op de persen van de « St.-Norbertusdrukkerij » der abdij te Tongerlo. Behalve de gewone uitgave werden er 350 fraaie of zgn. luxe-eksemplaren gedrukt op een nieuwe, malse papiersoort, ter drukkerij gecatalogeerd als « Meelblank », en door de schrijver met de hand genummerd van 1 tot 350 en genaamtekend ; bovendien 52 bibliofiele eksemplaren, op handgeschept velijn « Arches », door de schrijver genummerd van A tot ZZ, genaamtekend en van een eigene, berijmde opdracht voorzien. De met bijzondere zorg en inschikkelijkheid uitgevoerde drukplaten werden gemaakt door de « Photogravure Deschutter N.V. », Venusstraat 21 te Antwerpen. De linnen banden van de gewone uitgave zijn werk van de boekbinderij Splichal te Turnhout ; de leren banden van de fraaie en van de bibliofiele uitgaven zijn werkstukken van Meester-boekbinder De Coster, te Assebroek/Brugge.

Bespreking :

De Autotoerist, 21 (1968), blz. 1309 : R. VAN DER LINDEN.

Brabants Heem, 22 (1970), blz. 94 : H. MANDOS.

Ons Heem, 22 (1968), blz. 27-28 : J. V[AN] R[OMPAY].

De Spycker, 25 (1968), blz. 162-163 : A. T[IRELIREN].

De Toerist, 48 (1968), blz. 629 : R. VAN DER LINDEN.

830. *Le Musée de plein air de Bokrijk. Petit guide pour le visiteur. Avec 21 dessins (de* J. WEYNS) *et un plan (de* Fr. PINCKERS). *(Traduit par* C. MAESEN-DE LOOF). *2e éd., (revue et augmentée).* (Beringen, Drukk. J. Peeters, 1967), 8°, 28 blz., geïll., plan.

831. *Omstandige gids van het Openluchtmuseum te Bokrijk. (Tekeningen van de schrijver. Oriëntatieplan van* F. PINCKERS). *(2de, bijgewerkte uitgave).* (Beringen, Drukk. J. Peeters, 1967), 8°, 121 blz., geïll., plan.

Er zijn acht exemplaren op bijzonder papier gedrukt en met de hand gebonden door Meester-boekbinder De Coster, te Assebroek/Brugge.

832. *Het Openluchtmuseum te Bokrijk. Beknopte gids voor de bezoeker. Met 21 tekeningen (van de schrijver) en een (oriëntatie)plan (van* F. PINCKERS). *2de (ongewijzigde druk van de tweede, vermeerderde) uitgave.* (Beringen, Drukk. J. Peeters, 1967), 8°, 28 blz., geïll., plan.

833. *Vlaamse hoeven, vorm en sfeer. Tekeningen van de schrijver.* Lier, Van In, (1967), 12°, 77 blz., geïll., plan. (Verhandelingen van de Katolieke Vlaamse Hogeschooluitbreiding, 504. - Campus-reeks, 4).

Bespreking :

De Autotoerist, 21 (1968), blz. 1422 : R. VAN DER LINDEN.

Boekengids, 46 (1968), blz. 280, nr. 59.337 : R. VAN PASSEN.

De Boer, 76 (1970), nr. 10 (7 maart), blz. 26.
Brabants Heem, 22 (1970), blz. 95 : H. MANDOS.
Gazet van Antwerpen, 9 februari 1968, blz. 6 : C.C.
Lektuurgids, 15 (1968), blz. 242 : A. VAN RUYSSEVELT.
Meer Schoonheid, 15 (1968), blz. 64 : F. S[TIENLET].
Oostvlaamsche Zanten, 43 (1968), blz. 87-88 : M. BROECKHOVE.
Toerisme provincie Antwerpen, 14 (1968), blz. 15 : E.L.
De Toerist, 48 (1968), blz. 710 : R. VAN DER LINDEN.

834. *Een pottenbakker te Rekem-aan-de-Maas in 1742.* Album Dr. M. Bussels. Hasselt, 1967, blz. 621-622.
835. *Overeenkomsten tussen Kempen en Gelderse Achterhoek.* Donum Henrico Mandos sexagenario ab amicis oblatum. - Brabants Heem, 19 (1967), blz. 124-128.
836. *Deuren met hardstenen deuromspanningen.* Ascania, 10 (1967), blz. 114. [Nawoord over datum en stijl van deuromspanningen bij een bijdrage van J. De Koninck].
837. *De laatste molen van Schriek (Antw.).* De Belgische Molenaar, 62 (1967), blz. 156. [Overgenomen uit *Ons Heem,* 20 (1966), blz. 23-24].
838. *Het « Narrenschip » van Jeroen Bosch.* Brabants Heem, 19 (1967), blz. 257-258.
839. *Het fotoarchief in het Vlaamse Openluchtmuseum.* Heemkundig Handboekje voor de Antwerpse randgemeenten, 15 (1967), nr. 1, blz. 13.
840. *Het Interprovinciale Vlaamse Openluchtmuseum te Bokrijk (Genk) in 1963.* Jaarboek [van de] Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde. Vlaamse Afdeling, 16 (1963) [1967], blz. 15-17.
841. *Verkoping bij een rademaker te Rekem-aan-de-Maas ten jare 1788.* Limburg, 46 (1967), blz. 102.
842. *Alarm over Diest.* Meer Schoonheid, 14 (1967), blz. 7-9, geïll.
843. *Bokrijk. Openluchtmuseum.* Museumleven, nr. 10, januari 1967, blz. 9. [Invloed van een T.V.-film op het bezoekersaantal].
844. *Bokrijk. Openluchtmuseum.* Museumleven, nr. 11, mei 1967, blz. 13-14. [Een « gedrukte » gids voor een openluchtmuseum is noodzakelijk].
845. *Het dagelijkse brood, in Vlaanderen.* Neerlands Volksleven, 17 (1967), blz. 104-109.
846. *Tegel en baksteen.* (Sprokkeling). O.H., 21 (1967), blz. 18.
847. *Vaktermen nopens Kempische molens.* (Molensprokkeling). O.H., 21 (1967), blz. 24.
848. *Paas- en pinksterkroontje. I.* (Sprokkeling). O.H., 21 (1967), blz. 69.
849. *De bakhuismeester van Herkenrode.* (Sprokkeling). O.H., 21 (1967), blz. 120-121, geïll.
850. *Ter kennisgeving.* (Van heem tot heem). O.H., 21 (1967), blz. 125. [Brief aan het Stadsbestuur van Brugge].
851. *Belangrijke studie over molenvakterminologie.* (Molensprokkeling). O.H., 21 (1967), blz. 128-129. [J.P.A. Stroop, De namen van de windkorenmolen. Een vakterminologie in taalgeografisch en historisch perspektief].
852. Bespreking : J. Goris, *Historiek van de Herentalse beiaard, ca. 1541-1965.* Herentals, [1965]. (Heemkundige bibliografie 1965, nr. 225). O.H., 21 (1967), blz. 133.
853. *Nogmaals tegen lintbouwing.* O.H., 21 (1967), blz. 152-153, geïll.
854. *Kruisenvorsing.* (Sprokkeling). O.H., 21 (1967), blz. 160.
855. *Eigenaardige bakpot.* (Sprokkeling). O.H., 21 (1967), blz. 161, geïll.
856. *Waar de wereld ten einde is.* (Sprokkeling). O.H., 21 (1967), blz. 161-162.
857. *Heemschut en volksmuziek* (Van heem tot heem). O.H., 21 (1967), blz. 169-170.
858. *De justitiestaak van Puurs.* (Van heem tot heem). O.H., 21 (1967), blz. 170.
859. *Eeuwigdurende kalender.* (Van heem tot heem). O.H., 21 (1967), blz. 171. [Eeuwigdurende natuurkalender voor de Nederlanden. Antw., V.T.B.-V.A.B.].
860. *Onze verkenningstocht door de Voerstreek.* (Van heem tot heem). O.H., 21 (1967), blz. 232.
861. *De kattekniezer van onze ouderdomsdeken.* (Van heem tot heem). O.H., 21

(1967), blz. 233-234. [Aantekening van A. Verbouwe over dit voorwerp].

862. *De kerktoren van Wilmarsdonk.* (Van heem tot heem). O.H., 21 (1967), blz. 235.

863. *Herinnering aan Dr. Goossenaerts.* (Van heem tot heem). O.H., 21 (1967), blz. 235.

864. « *Rijk Werchter* ». (Van heem tot heem). O.H., 21 (1967), blz. 235-236. [Heemkundige tentoonstelling op 10-12/XI/1967 te Werchter].

865. *Het Joachim Beuckelaer-eremerk 1967.* (Van heem tot heem). O.H., 21 (1967), blz. 236, geïll.

866. Bespreking : A.J. Bernet Kempers, *Om een struik die palm werd.* Arnhem, 1966. (Heemkundige bibliografie 1966, nr. 156). O.H., 21 (1967), blz. 250.

867. *What is in a name?* O.S., 16 (1967) - O.H., 21 (1967), blz. 41.

868. *Voor de verzamelaars van bidprentjes.* (Familiekundige sprokkeling). O.S., 16 (1967) - O.H., 21 (1967), blz. 42. [K. van den Bergh, Antwerpse kerken op bidprentjes].

869. *Jozef Terweduwe ter nagedachtenis.* (In onze Verbondsfamilie). O.S., 16 (1967) - O.H., 21 (1967), blz. 48.

870. *Bokrijk, Musée de plein air.* Vie des Musées, nr. 10, janvier 1967, blz. 10. [Invloed van de T.V. op het aantal bezoekers].

871. *Bokrijk, Musée de plein air.* Vie des Musées, nr. 11, mai 1967, blz. 11-12. [Een gedrukte gids is noodzakelijk].

1968

872. *The small visitor's guide to the Open-Air Museum at Bokrijk. (Translated from the French text by* Gabriel SCARFIA, O.F.M. *and* Casimir O CALLAGHAN, O.F.M.). (Beringen, Peeters), 1968, 8°, 36 blz., geïll., plan.

873. *Lattenkloversalaam uit St.-Joris-ten-Distel.* Album Joseph Delbaere. [Brugge] - Rumbeke, 1968, blz. 251-257, geïll.

874. *Meester Heuvel had toch gelijk.* (Kapittelstokje). Brabants Heem, 20 (1968), blz. 21. [In Leuven is er een Keizersberg en een « IJzeren Berg »].

875. *Bokrijk. - Musée de plein air. Deux faits à considérer dans un musée de plein air.* Bulletin van de Musea van België - Bulletin des Musées de Belgique, 7 (1966) [1968], blz. 96-97, geïll.

876. *Bokrijk. - Openluchtmuseum. Twee eigenaardige vragen betreffende het Openluchtmuseum.* Bulletin van de Musea van België - Bulletin des Musées de Belgique, 7 (1966) [1968], blz. 98-99.

877. *Heemkundige verkenning in de Voerstreek.* Heem, 12 (1968), nr. 2-3 (maart-juni), blz. 2-10, geïll.

878. *Het uithangbord van de eermalige afspanning « De Zwaan » te 's-Gravenvoeren.* Heem, 12 (1968), nr. 2-3 (maart-juni), blz. 11, geïll.

879. *Bokrijk. Openluchtmuseum.* Museumleven, nr. 13-14, januari-april 1968, blz. 27.

880. *Heemschut en brievenbusjes.* O.H., 22 (1968), blz. 17-18, geïll.

881. *Transvaalse herinneringen in Vlaanderen. I.* (Sprokkeling). O.H., 22 (1968), blz. 19-20.

882. *Banale paanhuizen.* (Sprokkeling). O.H., 22 (1968), blz. 20-21.

883. *Grieks opschrift in muurankers* [*op de pastorie te Berlaar*]. (Sprokkeling). O.H., 22 (1968), blz. 21.

884. *Volksdichter.* (Sprokkeling). O.H., 22 (1968), blz. 22.

885. *Sint-Antoniusvarken.* (Sprokkeling). O.H., 22 (1968), blz. 22.

886. *Eigenaardige feestmei.* (Sprokkeling). O.H., 22 (1968), blz. 23-24.

887. *Volksaard.* (Sprokkeling). O.H., 22 (1968), blz. 26.

888. *Een molen roept om redding.* (Molensprokkeling). O.H., 22 (1968), blz. 32-33. [De Schaliënmolen te Tessenderlo].

889. *Tweemaal verplaatste windmolens. I.* (Molensprokkeling). O.H., 22 (1968), blz. 33.

890. *Van de vriendschap en een heemkundige bijbel.* O.H., 22 (1968), blz. 76-78. [H.W. Heuvel, Oud-Achterhoeksch boerenleven. Het gehele jaar rond. 5e dr. Deventer, 1965].

891. *De kegelbol.* (Sprokkeling). O.H., 22 (1968), blz. 81.

892. *Vlaamse kermis en... heemkunde.* (Sprokkeling). O.H., 22 (1968), blz. 82.

[Een programmabrochure (reklame) is de weerspiegeling van het ekonomisch leven van een dorp].

893. *Hoogstraten.* (Sprokkeling). O.H., 22 (1968), blz. 85. [Hulde aan Z.E.H. J. Lauwerijs bij zijn op rust gaan].

894. *Een nieuw heemmuseum : Huize Ernest Claes te Zichem.* (Van heem tot heem). O.H., 22 (1968), blz. 86, geïll.

895. *Meldenswaardige bakoven. IV.* O.H., 22 (1968), blz. 110. [Bakoven van het Kasteeltje te Sint-Anna-Pede].

896. *Gaaischieten op de stadspoort.* (Sprokkeling). O.H., 22 (1968), blz. 112.

897. *Weer over de mand die baa(n)st heet. II.* (Sprokkeling). O.H., 22 (1968), blz. 113.

898. *Glazenmakersmolen.* (Molensprokkeling.) O.H., 22 (1968), blz. 117.

899. *Een voorbeeld : Oud Aalter.* (Van heem tot heem). O.H., 22 (1968), blz. 118. [Een brochure].

900. *Wat is er in Bokrijk veranderd sedert onze laatste landdag aldaar?* (Van heem tot heem). O.H., 22 (1968), blz. 156.

901. *Gidsje voor Nevele.* (Van heem tot heem). O.H., 22 (1968), blz. 157.

902. Landdag-sprokkelingen : *3. Campo Santo. - 5. Geschenkjes. - 7. Een standaardwerk voor Oost-Vlaanderen [Natuurspiegel van Oost-Vlaanderen. Gent, 1966]. - 11. Landdaggesprekken.* O.H., 22 (1968), blz. 202-206.

903. *Bij een « heemkundige » postzegel.* (Sprokkeling). O.H., 22 (1968), blz. 222-223. [Postzegel van Lissewege].

904. *Bedevaarten.* (Sprokkeling). O.H., 22 (1968), blz. 223. [W.H. Th. Knippenberg, Oude pelgrimages vanuit Noord-Brabant. Oisterwijk, 1968].

905. *Welke schuur is dat?* (Sprokkeling). O.H., 22 (1968), blz. 231. [Kempens schuurtje uit Lommel-Kattenbos van 1697].

906. *De Hogemolen te Lauw.* (Molensprokkeling). O.H., 22 (1968), blz. 235.

907. *Molenaanbesteding uit 1570.* (Molensprokkeling). O.H., 22 (1968), blz. 236.

908. *Een genealogisch bidprentje.* (Familiekundige sprokkeling). O.S., 17 (1968) - O.H., 22 (1968), blz. 104. [Bidprentje van Mevr. M. Verstraete].

909. *Afscheid van Alexis Verbouwe.* (In onze Verbondsfamilie). O.S., 17 (1968) - O.H., 22 (1968), blz. 134-135, geïll.

910. *Eresaluut aan onze (echte!) ouderdomsdeken.* (In onze Verbondsfamilie). O.S., 17 (1968) - O.H., 22 (1968), blz. 247. [Dokter Amand Verbeke].

911. *Ganzenspel.* (Waarde redaktie). De Standaard, 20 december 1968, blz. 6. [Dit spelprogramma van de Vlaamse Televisie komt niet meer op het scherm vanaf 1969, wat spijtig is].

912. *Bokrijk, Musée de plein air.* Vie des Musées, nr. 13-14, janv.-avril 1968, blz. 27. [Huis van Lokeren - Schuur van Oorderen].

913. *Het Vlaamse Openluchtmuseum, 1958-1968.* W.T., 27 (1968), kol. 401-410, geïll.

914. Bespreking : Ch. Marcel-Robillard, *Moulins et meuniers du pays beauceron.* Paris, 1965. Zeitschrift für Volkskunde, 64 (1968), blz. 102.

915. Bespreking : Ch. Marcel-Robillard & A. Leprince, *Vignes et vignerons du pays chartrain.* Paris, 1966. Zeitschrift für Volkskunde, 64 (1968), blz. 102.

916. *Ere-Burgemeester Wouters ter nagedachtenis. Toespraak, gehouden bij de plechtige teraardebestelling, op zaterdag, 14 januari 1967.* 't Zwaantje, 7 (1967-1968), blz. 7-8.

917. *Het « geheimzinnige voorwerp » : de balkenrits.* 't Zwaantje, 7 (1967-1968), blz. 25-28, geïll.

918. *Vastenavond oudtijds op 't Goor.* 't Zwaantje, 7 (1967-1968), blz. 28.

919. *Klonen roken.* 't Zwaantje, 7 (1967-1968), blz. 31-32.

920. *De klonen van Sus Patat.* 't Zwaantje, 7 (1967-1968), blz. 32. [Een middel om witte klonen te hebben].

921. *Oude eigenaardige naamgeving in onze streek.* 't Zwaantje, 7 (1967-1968), blz. 33.

922. *« Trek vene neus op zij ».* 't Zwaantje, 7 (1967-1968), blz. 33. [Pittig volksvertelseltje].

923. *Wat werd op 't Goor vóór 1914-'18 geschonken?* 't Zwaantje, 7 (1967-1968), blz. 39.

924. *Pajenieren.* 't Zwaantje, 7 (1967-1968), blz. 40.

925. *Naschrift* [bij] Jan de Belser, *Het « Lazarushofken » te Schriek.* 't Zwaantje, 7 (1967-1968), blz. 45-47.

926. *Elzen-plantsoen te Beerzel omstreeks 1920.* 't Zwaantje, 7 (1967-1968), blz. 47-48.

927. *De strunken in de Kegelstraat te Beerzel, driehonderd jaren geleden.* 't Zwaantje, 7 (1967-1968), blz. 48-49.

928. *Gevecht bij ongeoorloofd houtkappen te Beerzel, anno 1665.* 't Zwaantje, 7 (1967-1968), blz. 50-51.

929. *Trouwe dienst.* 't Zwaantje, 7 (1967-1968), blz. 51-52. [Maria Theresia Peremans, 1809-1893, heeft 72 jaren bij de familie Van Hoof, op de Berg, gediend].

930. *Barbiers.* 't Zwaantje, 7 (1967-1968), blz. 52 [Jan en Lewie Delen].

931. *Schuur verdragen.* 't Zwaantje, 7 (1967-1968), blz. 53. [In 1966 werd te Schriek een schuur over ± 400 m verdragen].

932. *Mosselen.* 't Zwaantje, 7 (1967-1968), blz. 54.

933. *De eerste stoof.* 't Zwaantje, 7 (1967-1968), blz. 55. [In 1850 te Keerbergen en in 1870 te Schriek].

1969

934. *Beknopte gids van het Openluchtmuseum te Bokrijk. Met 29 tekeningen (van de schrijver) en een (oriëntatie) plan (van* F. PINCKERS). *3de (vermeerdere) uitgave.* (Beringen, Drukkerij J. Peeters, 1969), 8°, 36 blz., geïll., plan.

935. *Bij Bruegel in de leer voor honderden-een dagelijkse dingen.* [Bokrijk, Openluchtmuseum], (1969), 8°, 36 blz., geïll. (Bokrijkse Berichten, 9. - Overdruk uit *Ons Heem,* 23 (1969), blz. 97-131).

936. *Meifeest. Tekst :* J. WEYNS. *Muziek :* L. DIELTIENS. Antwerpen, Roeland-Uitgaven, 1969, 8°, 2 blz., muz. (Hoort allegaer. Roeland-Uitgaven koorpartituren).
Bespreking :
Vlaanderen, nr. 105, 18 (1969), blz. 168.

937. *Bruegel en de alledaagse dingen.* P. Bruegel, Pieter Bruegel « nae 't leven ». [Brussel], 1969, blz. 33-36, geïll.

938. *Het kunstambachtelijke bezit van het St.-Dimpna-gasthuis te Geel. Volkskundige tentoonstelling in het Oude Gasthuis te Geel. Katalogus. 15 mei-21 juli 1969.* Geel, 1969, blz. 15-16.
De katalogus-inventaris voor meubels, keramiek en vlechtwerk werd door Dr. J. Weyns samengesteld.

939. *Een woord ter aanmoediging.* Fr. Lens, De Kesselse kerken. (Mechelen, 1969), blz. 6-7.

940. [*Woord vooraf*]. Steven [St. Wilsens], Den geleerden man. Kuringen, 1969, z.p.

941. *Kommentaar bij twee prenten van Pieter Bruegel de Oude.* Brabant, 1969, nr. 4, blz. 8-11, geïll. [De magere keuken. - De vette keuken].

942. *Het Vlaamse Openluchtmuseum te Bokrijk in Belgisch Limburg.* Bulletin van de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond, 68 (1969), blz. 41-50, geïll., plan.

943. *Bokrijk. - Openluchtmuseum.* Bulletin van de Musea van België - Bulletin des Musées de Belgique, 8 (1967) [1969], blz. 54-55. [Boerenhuis uit Lokeren. - Polderschuur uit Oorderen-Antwerpen].

944. *Bokrijk. - Musée de plein air.* Bulletin van de Musea van België - Bulletin des Musées de Belgique, 8 (1967) [1969], blz. 56-57, geïll.

945. *Iets over landbouwgereedschap uit vroegere tijden.* Landbouwleven, nr. 740, 15 november 1969, blz. 12-13 ; nr. 742, 29 november 1969, blz. 12-13, geïll.

946. *Bokrijk. - Vlaamse Openluchtmuseum.* Museumleven, nr. 16, februari 1969, blz. 13-14. [Waarom zoveel bezoekers?].

947. *Bokrijk. - Oriëntatietafel.* Museumleven, nr. 17, juni 1969, blz. 9.

948. *Boodschap van het Verbond voor Heemkunde, Genk-Bokrijk, 17 zaaimaand 1968* [*ter gelegenheid van Brigandszondag te Geluwe*]. O.H., 23 (1969), blz. 10.

949. *Transvaalse herinneringen in Vlaanderen.* O.H., 23 (1969), blz. 17. [Aardappelvariëteit « Paul Kruger »].

950. *Kruisje in de vloer.* [Kruisensprokkeling]. O.H., 23 (1969), blz. 67.

951. *Kruis op slotplaatje.* [Kruisensprokkeling]. O.H., 23 (1969), blz. 67-68, geïll.
952. *Kruis en wereldbol.* [Kruisensprokkeling]. O.H., 23 (1969), blz. 68-69, geïll.
953. *Kruisen op spreekwoordenschilderij + Naschrift.* [Kruisensprokkeling]. O.H., 23 (1969), blz. 69. [Het schilderij « De Spreekwoorden » van Sebastiaan Vrancx].
954. *Een heemgetrouwe vogel.* (Sprokkeling). O.H., 23 (1969), blz. 70. [De leeuwerik].
955. *Grafplaat van gebakken aarde.* (Sprokkeling). O.H., 23 (1969), blz. 73.
956. *Eigenaardige gevelsteen.* (Sprokkeling). O.H., 23 (1969), blz. 73.
957. *Op zoek naar onze oudste kaarsenmakers.* (Sprokkeling). O.H., 23 (1969), blz. 76.
958. *Heemkundige tentoonstelling te De Pinte, Oost-Vlaanderen.* (Van heem tot heem). O.H., 23 (1969), blz. 80-81.
959. *Bij Bruegel in de leer voor honderden-een dagelijkse dingen.* O.H., 23 (1969), blz. 97-131, geïll.
960. *Muurankers uit Bruegels tijd.* (Bruegelsprokkeling). O.H., 23 (1969), blz. 147-149, geïll.
961. *Gildeprijzen uit Bruegels tijd.* (Bruegel-sprokkeling). O.H., 23 (1969), blz. 149.
962. *Wereldbol en kruis.* (Bruegel-sprokkeling) O.H., 23 (1969), blz. 151.
963. *Vijf reiswagens van Jan Brueghel de Oude.* (Bruegel-sprokkeling), O.H., 23 (1969), blz. 151.
964. *Bruegelkalender.* (Bruegel-sprokkeling). O.H., 23 (1969), blz. 151-152.
965. *De spreeuwpot in de Bokrijkse verzameling.* (Bruegel-sprokkeling). O.H., 23 (1969), blz. 152-153, geïll.
966. *Gallo-Romeins grafveld te Balgerhoeke, bij Eeklo.* (Archeologisch bericht). O.H., 23 (1969), blz. 172.
967. *Het Romeinse kadaster.* (Archeologisch bericht). O.H., 23 (1969), blz. 172-173.
968. *Oude ploegen.* (Archeologisch bericht). O.H., 23 (1969), blz. 173-174, geïll.
969. *Beschilderde middeleeuwse grafkelders.* (Archeologisch bericht). O.H., 23 (1969), blz. 174.
970. *Wat is antiek?* (Sprokkeling). O.H., 23 (1969), blz. 178-179.
971. *IJzeren ex-voto's.* (Sprokkeling). O.H., 23 (1969), blz. 179-180.
972. Van heem tot heem. *Aarschot. - Antwerpen. - Hallaar. - Heist-op-den Berg. - Kontich. - Mazenzele. - Muizen. - Sinaai-Waas. - Sint-Niklaas-Waas. - Steenokkerzeel. - Stekene. - St.-Truiden. - Tessenderlo-Schoot. - Weert aan de Schelde. - Wortel bij Hoogstraten.* O.H., 23 (1969), blz. 183-187.
973. *Een molenbeker. I.* (Molensprokkeling). O.H., 23 (1969), blz. 219.
974. *De vinkensport.* (Sprokkeling). O.H., 23 (1969), blz. 260. [M. Broeckhove, De Vinkensport in Vlaanderen].
975. *Een zeer zuiver heemfeest : het gildefeest te Mazenzele, in Brabant.* O.H., 23 (1969), blz. 263-270, geïll.
976. *Over de zeg- en schrijfwijze van namen.* (Familiekundige sprokkeling). O.S., [18] (1969) - O.H., 23 (1969), blz. 91.
977. [*In memoriam Jacques Van Baelen*]. (In onze Verbondsfamilie). O.S., [18] (1969) - O.H., 23 (1969), blz. 200.
978. *Bruegel en het stoffelijke kultuurgoed van zijn tijd.* Vlaanderen, nr. 103, 18 (1969), januari-februari, blz. 24-29, geïll.
979. *Een fraai boerenhuis te Ranst, Antwerpen.* De Woonstede door de eeuwen heen. - La Maison d'hier & d'aujourd'hui, [1] (1969), nr. 1 (februari), blz. 27-29, geïll.

1970

980. *Bokrijk, zin en zijn. Foto's van* Willy MINDERS. *Tekeningen van* Herman VERBAERE. *Voorwoord van* L. ROPPE, *gouverneur van de provincie Limburg.* Tielt-Utrecht, Lannoo, 1970, 4°, 67 blz., geïll., krt., plan.

    Dit boek werd samengesteld en uitgegeven in opdracht van de Bestendige Deputatie van Limburg. Grafische vormgeving : Luk Mestdagh bkg. Vertalingen in het Frans : Henri Fagne, in het Engels : Arthur Birt, in het Duits : Georg Hermanowski. Kaart en plattegrond : F. Pinckers.

Bespreking :

't Beertje, 30 (1971), blz. 79 : DE BEER.
Boekengids, 48 (1970), blz. 450, nr. 63.518 : R. VAN PASSEN.
Brabants Heem, 22 (1970), blz. 95 : H. MANDOS.
Kultuurleven, 37 (1970), blz. 1027 : H. TODTS jr.
Lektuurgids, 17 (1970), blz. 288 : F. M[EES].
Ons Erfdeel, 14 (1970-1971), nr. 1 (herfst 1970), blz. 184-185 : D. DELRUE.
Oostvlaamse Zanten, 46 (1971), blz. 72-73 : R. VAN DER LINDEN.
't Pallieterke, 26 (1970), nr. 42 (15 oktober), blz. [9] : Ch. MIRY.
Spiegel Historiael, 6 (1971), blz. 126-127 : B.G.J. E[LIAS].
De Standaard, 17 augustus 1970, blz. 16 : Dd.
Vlaanderen, nr. 114, 19 (1970), blz. 358.
Volkskunde, 71 (1970), blz. 279 : J. T[HEUWISSEN].
Vergeet niet te lezen. Auteurs te gast in de studio. B.R.T. Televisie Nederlands, 21 juli 1970 : H. LAMPO.

981. *Hoogvereerde Vriend !* Album Antoon Viaene. Brugge, 1970, blz. 6.

982. *Brood en bakoven.* Het brood in de geschiedenis van de kunst. [Rotselaar], 1970, blz. 3-5.

983. *Ter aanmoediging !* J. van Rompay, Bijdrage tot de geschiedenis van Onze-Lieve-Vrouw-Waver in het Land van Mechelen. Lier, [1970], blz. 3-4.

984. *Ten geleide.* Kemzeke voor de 17de eeuw... ook Reinaertland. Tentoonstelling vanaf zaterdag 23 mei tot en met maandag 1 juni. [Kemzeke, 1970], blz. [6].

985. *Volkskundig onderzoek in West(Belgisch)-Limburg.* Verslag van [de] Dag van de Volkscultuur 1969 over volksculturele problematiek vandaag en morgen. Desiderata en mogelijkheden in het kader van Limburg en de aangrenzende gebieden. Maastricht, [1970], blz. 17-22.

986. *Derde bezoek aan Harlingen. Wij verbroederen verder.* De Aankondiger, 87 (1970), nr. 31 (1 augustus), blz. 6.

987. *Leuvense papen, Wase rapen.* (Reakties van lezers). Annalen van de Oudheidkundige Kring van het Land van Waas, 73 (1970), blz. 288.

988. *Watermolen van Rupelmonde.* (Reakties van lezers). Annalen van de Oudheidkundige Kring van het Land van Waas, 73 (1970), blz. 288.

989. *Meifeest. Tekst :* J. WEYNS. *Muziek :* Lode DIELTIENS. De Autotoerist, 23 (1970), blz. 681. - De Toerist, 50 (1970), blz. 345, muz.

990. *Elk zijn boom !* Boerke Naasnieuws, 15 april 1970, blz. [1-2].

991. *Bokrijk. - Openluchtmuseum. Een dorpsplein.* Bulletin van de Musea van België - Bulletin des Musées de Belgique, 9 (1968) [1970], blz. 54, geïll.

992. *Bokrijk. - Musée de plein air. Une place de village.* Bulletin van de Musea van België - Bulletin des Musées de Belgique, 9 (1968) [1970], blz. 55, geïll.

993. *Tulbagh se kerk veilig (in Vlaandere). Kenner gesels oor bewaring.* Die Burger, 2 november 1970, blz. 2, geïll.

994. *Jozef Weyns bezocht Zuid-Afrika.* De Haechtenaar, 80 (1970), nr. 48 (28 november), blz. 1 & 5 ; nr. 50 (12 december), blz. 16 ; nr. 51 (19 december), blz. 16, geïll.

995. *Wat is een « scaepsbende » ?* Limburg, 49 (1970), blz. 291-293.

996. *Bokrijk. - Openluchtmuseum.* Museumleven, nr. 18, februari 1970, blz. 15-16. [Breugeljaar. - Huis met schuur uit Wortel. - « Vierkanthoeve » uit Beverst].

997. *Bokrijk. - Openluchtmuseum.* Museumleven, nr. 19, juli 1970, blz. 24-25. [Het lemen van wanden. - Het bedekken van een dak. - Het bevestigen van riet of stro op een dak].

998. *Belangrijke herdrukken.* (Van en voor onze leden). O.H., 24 (1970), blz. II. [Anastatische herdrukken door het huis Frankie te Leuven].

999. *Een huisaanbesteding te Lokeren uit 1785.* [*Door*] J. WEYNS *en* Vedastus VERSTEGEN. O.H., 24 (1970), blz. 1-5, geïll.

1000. *Wie kent dit voorwerp ?, VI.* (Sprokkeling). O.H., 24 (1970), blz. 19, geïll.

1001. Van heem tot heem. *Aarschot, Brab. - Geel, belangrijke kataloog. - Gentbrugge. - Hoegaarden. - Lampernisse, W.-Vl. - Lier. - Rijmenam,*

Antw. - Sinaai, O.-Vl. - Peutie, Brab.-Tienen. - Tessenderlo, Limb. O.H., 24 (1970), blz. 20-25.

1002. *Bezoek aan de « Bruegeliaanse boerderij » te Bokrijk.* O.H., 24 (1970), blz. 51-56, geïll.

1003. *Nog een voorwerp uit Bruegels prenten : de mondtrom.* O.H., 24 (1970), blz. 56-59, geïll.

1004. *Naschrift* [bij] Ph. G. Faes, *Muurankers uit Bruegels tijd (II).* O.H., 24 (1970), blz. 64.

1005. *Bruegel bijbelvast.* O.H., 24 (1970), blz. 65.

1006. *Bruegels houten bierkruik.* (Landdagsprokkeling). O.H., 24 (1970), blz. 71.

1007. *Muurankers uit Bruegels tijd. III.* (Landdagsprokkeling). O.H., 24 (1970), blz. 74-75.

1008. *Drietandige brandhaak te Overmere.* (Sprokkeling). O.H., 24 (1970), blz. 115.

1009. *Sierschotel.* (Sprokkeling). O.H., 24 (1970), blz. 115, geïll.

1010. *Mechels goudleer.* (Sprokkeling). O.H., 24 (1970), blz. 116-117.

1011. *Heemaantekeningen.* O.H., 24 (1970), blz. 136.

1012. *« 't Kliekske » op de plaat.* O.H., 24 (1970), blz. 164.

1013. *Transvaalse herinneringen in Vlaanderen.* O.H., 24 (1970), blz. 169.

1014. *Voorbericht* [bij] Broeder Aloïs, *Van het bier.* O.H., 24 (1970), blz. 185.

1015. *Waar komt een plakker, een plakleer vandaan ?* (Sprokkeling). O.H., 24 (1970), blz. 230-231.

1016. *Prosit !* (Sprokkeling). O.H., 24 (1970), blz. 231.

1017. *Nogmaals de spreeuwpot.* O.H., 24 (1970), blz. 246-247, geïll.

1018. *Een fraaie voordeur te Zele.* (Sprokkeling). O.H., 24 (1970), blz. 251-252, geïll.

1019. *Wie kent dit voorwerp ?* (Sprokkeling). O.H., 24 (1970), blz. 252, geïll.

1020. *Een ploeg werd verheven tot zinnebeeld van heemtrouw.* (Sprokkeling). O.H., 24 (1970), blz. 252.

1021. *Boekbuidel.* (Sprokkeling). O.H., 24 (1970), blz. 254-255.

1022. Van heem tot heem. *Hoegaarden. - Langdorp. - Maaseik. - St.-Martens-Latem en omgeving. - Zoutleeuw.* O.H., 24 (1970), blz. 256-259.

1023. *In memoriam Alfons Claes, Turnhout.* (In onze Verbondsfamilie). O.S., [19] (1970) - O.H., 24 (1970), blz. 184.

1024. *In memoriam Albert Remans.* (In onze Verbondsfamilie). O.S., [19] (1970) - O.H., 24 (1970), blz. 184.

1025. *Bezoek aan een kleine stroopstokerij te Aubel.* Overmaas Jaarboek 1970 (Heem, 14 (1970), nr. 1-6), bijlage, 21 blz., geïll.

1026. *Tulbagh in Zuid-Afrika : restauratie is te vergelijken met Leuvens begijnhof.* De Standaard, 18 december 1970, blz. 14, geïll.

1027. *Brood en bakoven.* Tijdingen van het Beatrijsgezelschap, 5 (1969-1970), lente 1970, blz. 3-5.

1028. *Bokrijk, Musée de plein air. - L'année Bruegel.* Vie des Musées, nr. 17-18, juin 1969 - févr. 1970, blz. 20-21. [Oriëntatietafel. - Huis met de schuur uit Wortel. - « Vierkanthoeve » uit Beverst].

1971

1029. *Beknopte gids van het Openluchtmuseum te Bokrijk. Met 33 tekeningen (van de schrijver) en een (oriëntatie)-plan (van* F. PINCKERS). *4de (vermeerderde) uitgave.* (Beringen, Peeters, 1971), 8°, 39 blz., geïll., plan.

1030. *Bokrijk, tuin van de Vlaamse volkskultuur. Met tekeningen en foto's van de schrijver. (3de druk : januari 1971).* Hasselt, Heideland-Orbis, (1971), 12°, 177 blz., geïll. (Vlaamse pockets, 44).

1031. *The small visitor's guide to the Open-Air Museum at Bokrijk. (Translated by* Gabriel SCARFIA, O.F.M., Casimir O CALLAGAN, O.F.M., *and* Matty BAETEN). *With 33 drawings (from* J. WEYNS) *and a plan (from* Fr. PINCKERS). *2nd ed.* (Beringen, Peeters), 1971, 8°, 40 blz., geïll., plan.

1032. *Mgr. Kesters' geboortehuis.* Historische bijdragen opgedragen aan Monseigneur Dr. H. Kesters. (Sint-Truiden), 1971, blz. 11, geïll.

1033. *De verluchitng van een Vlaams cijnsboek uit omstreeks 1275.* Vrienden-

boek A.J. Bernet Kempers. Arnhem, 1971, blz. 144-147, geïll.

1034. *Wat met het Heistse Heemmuseum ?* De Aankondiger, 88 (1971), nr. 17 (24 april), blz. 6.

1035. *Reizen om te leren. Met de Heistse Heemkring naar Duitsland en Harlingen.* De Aankondiger, 88 (1971), nr. 33 (21 augustus), blz. 4 ; nr. 34 (28 augustus), blz. 4.

1036. *Een prachtig Voer-huis voor ons Vlaams Openluchtmuzeüm.* De Autotoerist, 24 (1971), blz. 1073-1075, geïll. - De Toerist, 51 (1971), blz. 613-615, geïll.

1037. *Bokrijk. - Openluchtmuseum. Het Bruegeljaar.* Bulletin van de Musea van België - Bulletin des Musées de Belgique, 10 (1969) [1971], blz. 59.

1038. *Bokrijk. - Musée de plein air. L'année Bruegel.* Bulletin van de Musea van België - Bulletin des Musées de Belgique, 10 (1969) [1971], blz. 60, geïll.

1039. *Fr. De Valck schoot zich koning. Traditie en hartelijkheid te Mazenzele.* De Galm, 26 (1970 [1]), nr. 24 (12 juni), blz. 1 & 8.

1040. *Van eigen streek en eigen volk.* De Haachtenaar, 81 (1971) - « Ons » Nieuws, 26 (1971), nr. 11 (12 maart), blz. 1.

1041. *« De Wildeman » in de Lo. Het lieve verhaal, met treurig einde, van een eerbiedwaardige boerderij-brouwerij te Heist-op-den-Berg.* De Haachtenaar, 81 (1971) - « Ons » Nieuws, 26 (1971), nr. 12 (19 maart), blz. 5 ; nr. 13 (26 maart), blz. 5 ; nr. 15 (9 april), blz. 5, geïll.

1042. *Wat met [het] Heistse Heemmuseum ?* De Haachtenaar, 81 (1971) - « Ons » Nieuws, 26 (1971), nr. 17 (23 april) blz. 1 & 4.

1043. *Het oudste dokument uit de geschi :- denis van Itegem : hoe oud is de in 1956 uitgegraven eiken waterputschacht ?* De Haachtenaar, 81 (1971) - « Ons » Nieuws, 26 (1971), nr. 26 (25 juni), blz. 16, geïll.

1044. *Met de Heistse Heemkring naar Duitsland en Harlingen. Reizen om te leren...* De Haachtenaar, 81 (1971) - « Ons » Nieuws, 26 (1971), nr. 32 (6 augustus), blz. 5 ; nr. 33 (13 augustus), blz. 7, geïll.

1045. *De Voerstreek. 't Vlaamse hoogland.* De Haachtenaar, 81 (1971) - « Ons » Nieuws, 26 (1971), nr. 47 (19 november), blz. 5, geïll.

1046. *Ter aanmoediging.* Heemkring Bonheiden, 1 (1971-1972), nr. [1], blz. 1.

1047. *Huldegroet.* Heemschut, 48 (1971), februari, blz. 18.

1048. *Genk te Bokrijk.* Heidebloemke Genk, 30 (1971), nr. 1-6, blz. 24-34.

1049. *Beschouwingen bij de oude boerderijbouw.* Het Ingenieursblad, 40 (1971), blz. 527-532, geïll.

1050. *Uit het Vlaamse Openluchtmuseum : hoe een huis kan verhuizen. - Du Musée flamand en plein air : comment une maison peut déménager.* International Police Association, nr. 68, [1971], blz. 2-4, geïll.

1051. *Volkskundig onderzoek in West (= Belgisch) Limburg.* Limburg, 50 (1971), blz. 87-93.

1052. *Bokrijk. - Openluchtmuseum.* Museumleven, nr. 20, februari 1971, blz. 21-22. [Aantal bezoekers. - Aanwinsten. - Dorpshuis uit Wortel. - Pastorie uit Schriek].

1053. *Bokrijk. - Openluchtmuseum.* Museumleven, nr. 21, juli 1971, blz. 11. [Houten kruis met houten Kristusfiguur uit Molenbeersel].

1054. *Die Scheunen in den Bildern Pieter Bruegel des Aelteren.* Nordelbingen, 40 (1971), blz. 170-173, geïll.

1055. *Wie kent dit voorwerp, 1 ?* (Sprokkeling). O.H., 25 (1971), blz. 20, geïll.

1056. *De oude suikertang of notentang.* (Sprokkeling). O.H., 25 (1971), blz. 22, geïll.

1057. *Molentermen.* (Molenprokkeling, 2). O.H., 25 (1971), blz. 24.

1058. *Molen te Zingem, O.-Vl., gered.* (Molensprokkeling, 5). O.H., 25 (1971), blz. 25.

1059. Van heem tot heem. *Van bomen en een Meldertse Vespertafel. - Natuurbeschermingsjaar. - Lokeren.* O.H., 25 (1971), blz. 26-27.

1060. *Stallicht.* (Sprokkeling). O.H., 25 (1971), blz. 70.

1061. *Wie kent dit voorwerp ?* (Sprokkeling). O.H., 25 (1971), blz. 73.

1062. *Naschrift* [bij] Mevr. N. Schoonees, *Die Stellenbosse Heemkring.* O.H., 25 (1971), blz. 100-101.
1063. *Verhalen van trouwringen.* O.H., 25 (1971), blz. 103-104.
1064. [*Archeologische vondsten te*] *Damme.* (Archeologisch bericht). O.H., 25 (1971), blz. 108.
1065. *Vondstmededelingen uit Grobbendonk, Antw.* (Archeologisch bericht). O.H., 25 (1971), blz. 108.
1066. [*Een Romeinse villa te*] *Haccourt.* (Archeologisch bericht). O.H., 25 (1971), blz. 108.
1067. [*De stadskern van*] *Hasselt.* (Archeologisch bericht). O.H., 25 (1971), blz. 108.
1068. *Keramiek.* (Archeologisch bericht). O.H., 25 (1971), blz. 109.
1069. *Archeologische initiatieven in Belgisch-Limburg.* (Archeologisch bericht). O.H., 25 (1971), blz. 109.
1070. « *Kezanse kost* ». (Sprokkeling). O.H., 25 (1971), blz. 111.
1071. *Hoe moet het hoefijzer hangen?* (Sprokkeling). O.H., 25 (1971), blz. 111-112.
1072. *Verkeersovereenkomst. III.* (Sprokkeling). O.H., 25 (1971), blz. 114.
1073. Van heem tot heem. *De Bond Heemschut 60! - Genk. - Heist-op-den-Berg.* O.H., 25 (1971), blz. 118 & 120.
1074. *Over boerderijen en hoe ze te bestuderen.* O.H., 25 (1971), blz. 141-159, geïll.
1075. *De jongste boerderijaanwinsten te Bokrijk.* O.H., 25 (1971), blz. 170-173, geïll., plan.
1076. *Zegswijzen betreffende het bouwen.* O.H., 25 (1971), blz. 174-177, geïll.
1077. *Archeologische rubriek. Boerderijen uit Brons- en IJzertijd.* O.H., 25 (1971), blz. 177-179, plan.
1078. *Twee eigenaardige dakspanten uit het Mechelse.* (Sprokkeling). O.H., 25 (1971), blz. 184, geïll.
1079. *Westvlaamse rossekoten.* (Sprokkeling). O.H., 25 (1971), blz. 185-186, geïll.
1080. *Boerderijen en archief.* (Sprokkeling). O.H., 25 (1971), blz. 186.
1081. *Wanneer een Kempische museumboerderij?* (Sprokkeling). O.H., 25 (1971), blz. 186-187, geïll.
1082. *Aanwending van oude stadse huisgevels.* (Sprokkeling). O.H., 25 (1971), blz. 215.
1083. *De molen van Damme* (Molensprokkeling, 9). O.H., 25 (1971), blz. 216.
1084. *Molens op noodgeld en bankbrieven.* (Molenprokkeling, 10). O.H., 25 (1971), blz. 216.
1085. [*De Hoogmolen te*] *Waregem.* (Molensprokkeling, 11). O.H., 25 (1971), blz. 216.
1086. Van heem tot heem. *Antwerpen. - Ardooie. - Geel. - Gent. - Kalmthout. - Lokeren. - Mazenzele, Br. - Mol. - St.-Martens-Bodegem. - St.-Truiden.* O.H., 25 (1971), blz. 217-218.
1087. *Het begin van een heemkundig monument: het « Kunstpatrimonium van West-Vlaanderen ».* O.H., 25 (1971), blz. 237-239, geïll.
1088. *Heemkundige Studiedagen te Boxtel, N.-Br.* (Archeologisch bericht). O.H., 25 (1971), blz. 250-251.
1089. [*De watermolen « te Leefdael » te*] *Rillaar.* (Molensprokkeling, 20). O.H., 25 (1971), blz. 253.
1090. *Verbondswimpel te Harlingen, Friesland.* (Sprokkeling). O.H., 25 (1971), blz. 255.
1091. *De Steltlopers van Merchtem in Brabant.* (Sprokkeling). O.H., 25 (1971), blz. 255.
1092. *De zeis.* (Sprokkeling). O.H., 25 (1971), blz. 258.
1093. *Haspengouw Kerstmaal.* (Sprokkeling). O.H., 25 (1971), blz. 259.
1094. Van heem tot heem. *Aarschot. Hoe een « heemdag » inrichten? - Bokrijk (Genk). - Bokrijk. - Kortrijk. - Oostham. - Een heemkundig TV-programma « De toekomst van ons verleden ». - St.-Truiden. - Tessenderlo. - « Ons Meetjesland ». - Rillaar. - St.-Martens-Bodegem. - Tongeren.* O.H., 25 (1971), blz. 261-264.
1095. *De geboorteboom.* O.S., [20] (1971) - O.H., 25 (1971), blz. 41-45, geïll.
1096. *In memoriam Jan Geerkens.* (In onze Verbondsfamilie). O.S., [20] (1971) - - O.H., 25 (1971), blz. 47.
1097. *In memoriam Maurits De Meyer.* (In onze Verbondsfamilie). O.S., [20] (1971) - O.H., 25 (1971), blz. 47.

1098. *Hulde aan Broeder Aloïs.* (In onze Verbondsfamilie). O.S., [20] (1971) - O.H., 25 (1971), blz. 139.

1099. [*Dokumentatiecentrum voor Plaatselijke Geschiedenis, Heem- en Familiekunde te*] *Merksem, Antw.* (Familiekundige sprokkeling). O.S., [20] (1971) - O.H., 25 (1971), blz. 229.

1100. *Heemkundige bidprentjes.* O.S., [20] 1971 - O.H., 25 (1971), blz. 230-234, geïll.

1101. *Een voorbeeld van een familiefeest.* O.S., [20] (1971) - O.H., 25 (1971), blz. 235. [W. Schroeven, Genealogie van de familie Schroeven te O.-L.-V.-Tielt, Brabant. Rillaar, 1971].

1102. *Nederlandse monumentenzorg een model. Vlaamse Kommissie op studiereis in het Noorden.* De Standaard, 17 mei 1971, blz. 9.

1103. *Voerstreek werkgebied voor Bokrijk. Openluchtmuseum herbouwt beste vakwerkhuis.* De Standaard, 25-26 september 1971, blz. 32, geïll.

1104. *Vlieg.* (Waarde redaktie). De Standaard, 5 oktober 1971, blz. 12. [Kommentaar op de vergelijking van premier Eyskens dat de kwestie van de Voer een vlieg in een grote ruimte is].

1105. *Volkskundige aantekeningen bij twee twee Teniers-schilderijen in de Michaelis-verzameling te Kaapstad.* Tydskrif vir Geesteswetenskappe, 11 (1971), blz. 92-106, geïll.

1106. *Reisindrukken uit Suid-Afrika.* Vrienden van Zuid-Afrika, 4 (1971), nr. 3 (31 mei), blz. 3, 5, 7-8 ; nr. 4 (11 juli), blz. 12 ; nr. 5 (11 oktober), blz. 2-12 ; nr. 6 (6 december), blz. 5-8.

1972

1107. *Bokrijk, zin en zijn. Foto's van* Willy MINDERS. *Tekeningen van* Herman VERBAERE. *Voorwoord van* L. ROPPE, *gouverneur van de provincie Limburg.* [*2de druk*]. Tielt-Utrecht, Lannoo, (1972), 4°, 67 blz., geïll., krt., plan.

Dit boek werd samengesteld en uitgegeven in opdracht van de Bestendige Deputatie van Limburg. Grafische vormgeving : Luk Mestdagh bkg. Omslagfoto : M. Bonamie. Vertalingen in het Frans : Henri Fagne, in het Engels : Arthur Birt, in het Duits : Georg Hermanoswki. Kaart en plattegrond : F. Pinckers.

1108. *De molen uit Mol in het museumdorp te Bokrijk.* [Genk-Bokrijk, Openluchtmuseum, 1972], 8°, [13] blz., geïll. (Bokrijkse Berichten, 3. - Overdr. uit *Liber Amicorum Mter Jan Gruyters,* 1957, blz. 554-565). [Anastatische herdruk].

1109. *Het boerenhuis uit de Voerstreek in het Vlaamse Openluchtmuseum te Bokrijk. (Tekeningen door* J. WEYNS). [Door] J. WEYNS *en* J. NIJSSEN. Genk-Bokrijk, [Openluchtmuseum], 1972, 8°, 63 blz., geïll., plans. (Bokrijkse Berichten, 12).

J. Weyns, *Hoevebouwkundige beschouwingen betreffende het huis Royen uit St.-Martens-Voeren,* blz. 3-40 ; J. Nijssen, *Genalogische en topografische nota's betreffende het huis Royen uit St.-Martens-Voeren,* blz. 41-63.

Bespreking :

Gazet van Antwerpen, 10 januari 1973, blz. 6.

1110. *Onze oudste honigpers in de gemeente. Een aanmoediging.* Antiek Tentoonstelling van 12 tot 15 augustus 1972 in het Chiroheem, Weg naar Bree, [door de] Oudheidkundige Kring Opglabbeek. Jonge Opzoekers. Opglabbeek, 1972, z.p.

1111. *Over knipkunst, inzonderheid over Nederlands beste knipster.* Eugeen van den Broeck 60. (Asse), 1971 (1972), blz. 66-69, geïll. [Mevr. I. de Jong-Brouwer uit Sneek in Friesland].

1112. *Bokrijk, Openluchtmuseum.* Winkler Prins Encyclopedie van Vlaanderen. I. (Brussel, 1972), blz. 401, geïll.

1113. *Bokrijk, Provinciaal Domein.* Winkler Prins Encyclopedie van Vlaanderen. I. (Brussel, 1972), blz. 401-402, plan.

1114. *Gelukkig dat « Eigen Leven » bestaat.* (Vrije tribune). Eigen Leven, 12 (1972), nr. 10 (april), blz. 9-10. [In *Eigen Leven* moogt en kunt ge uw mening zeggen].

1115. *Voer in z'n verband.* (Vrije tribune). Eigen Leven, 12 (1972), nr. 10 (april), blz. 10. [De Voerstreek is geen klein politiek geval].

1116. « *Heistse Hooglanders* » *over de naam Heist-op-den-Berg.* De Haachtenaar, 82 (1972) - « Ons » Nieuws, 50 (1972), nr. 16 (21 april), blz. 16.

1117. *Heists Heemmuseum : beeldend boek voor de kennis van eigen volk en streek.* De Haachtenaar, 82 (1972) - « Ons » Nieuws, 50 (1972), nr. 17 (28 april), blz. 6; nr. 18 (5 mei), blz. 12, geïll.

1118. *Van een Averechtse Kapel en de Muka-Graph.* De Haachtenaar, 82 (1972) - « Ons » Nieuws, 50 (1972), nr. 43 (27 oktober), blz. 7 ; nr. 44 (3 november), blz. 7, geïll.

1119. *Het boerenerf in Overmaas.* Land zonder Grenzen - Land ohne Grenzen - Pays sans frontières, 6 (1972), nr. 6 (december), blz. 2-3.

1120. *Bedsteen.* (Volkskunde). Limburg, 51 (1972), blz. 46.

1121. *Bokrijk. Openluchtmuseum.* Museumleven, nr. 22, februari 1972, blz. 34-35. [Gebouwtje uit Diepenbeek. - Huis op De Plank, St.-Martens-Voeren].

1122. *Luk Ebrard. Portret van een vriend.* O.H., 26 (1972), blz. 2-5 & 8.

1123. *Wonen in het bakhuis.* (Sprokkeling). O.H., 26 (1972), blz. 28.

1124. *Het bakhuis in de kunst.* (Sprokkeling). O.H., 26 (1972), blz. 28-29.

1125. *Gejaartekend bakhuis te Brecht, Antw.* [*1773*]. (Sprokkeling). O.H., 26 (1972), blz. 30.

1126. *Geschiedenis van Hoevenen.* (Sprokkeling). O.H., 26 (1972), blz. 31. [Fr. Bresseleers, Geschiedenis van Hoevenen. Hoevenen, 1971].

1127. *De heemkringen en het boerderijonderzoek.* (Sprokkeling). O.H., 26 (1972), blz. 32.

1128. *Wijnkultuur te Maastricht.* (Landdagsprokkeling). O.H., 26 (1972), blz. 69-70.

1129. *Limburg.* (Van heem tot heem). O.H., 26 (1972), blz. 80.

1130. *Rechtzetting betreffende de vlashekel.* O.H., 26 (1972), blz. 100-102, geïll.

1131. *De bandkeramiekers of eerste landbouwers.* O.H., 26 (1972), blz. 103-105, geïll.

1132. *De oude kern van de Kempen.* (Sprokkeling). O.H., 26 (1972), blz. 108-109. [H. Mandos en A.D. Kakebeeke, De Acht Zaligheden. Oisterwijk, 1971].

1133. *Landelijke bouwkunst.* (Sprokkeling). O.H., 26 (1972), blz. 109. [Voordracht door M. van Hoogstraten].

1134. *Wie kent dit voorwerp ?* (Sprokkeling). O.H., 26 (1972), blz. 110, geïll. [Een bietenvorkje?].

1135. *Voorjaars-straatveiling te Herzele.* (Sprokkeling). O.H., 26 (1972), blz. 110.

1136. *Eigenheimers.* (Sprokkeling). O.H., 26 (1972), blz. 113.

1137. *Heemschut : levenschut.* (Sprokkeling). O.H., 26 (1973), blz. 113. [C.J. Briejèr, Zilveren sluiers en verborgen gevaren. 3de dr. Leiden, 1969].

1138. *Zorg om de oude stadskernen.* (Sprokkeling). O.H., 26 (1972), blz. 114-115.

1139. *Vastleggen wat nu waarneembaar is.* (Sprokkeling). O.H., 26 (1972), blz. 118.

1140. *Limburgse duiventorens in de fototeek van het Vlaamse Openluchtmuseum.* O.H., 26 (1972), blz. 199-200.

1141. Van heem tot heem. *Essen, Antw. - Beerzel, Antw. - Bonheiden. - O.L.V.-Waver. - Ter inlichting voor onze heemkringen. - Eeklo.* O.H., 26 (1972), blz. 207-209.

1142. *Over herbergen. Ter inleiding.* O.H., 26 (1972), blz. 229-234, geïll.

1143. *De grafstele van Luk Ebrard.* O.S., [21] (1972) - O.H., 26 (1972), blz. 35-36, geïll.

1144. *In memoriam Herman van den Abeele.* (In onze Verbondsfamilie). O.S., [21] (1972) - O.H., 26 (1972), blz. 140.

1145. *Limburgse uitgaven betreffende heraldiek en opschriften.* (Familiekundige sprokkeling) - O.S., [21] (1972) - O.H., 26 (1972), blz. 223.

1146. In onze Verbondsfamilie. *Mevr. O. du Caju-van Walle 80. - Hulde aan 'n arbeider* [*L. van Kerckhoven te Lint*]. O.S., [21] (1972) - O.H., 26 (1972), blz. 228.

1147. *Hoegaards bier.* (Waarde redaktie). De Standaard, 29 augustus 1972, blz. 4.

MEDEWERKING AAN TIJDSCHRIFTEN, WEEK- EN DAGBLADEN, JAARBOEKEN

A

De Aankondiger (1970) 986 ; (1971) 1034, 1035.
Annalen van de Oudheidkundige Kring van het Land van Waas (1970) 987, 988.
Ascania (1967) 836.
De Autotoerist (1970) 989 ; (1971) 1036.

B

Bachten de Kupe (1964) 628.
De Belgische Molenaar (1967) 837.
De Boer (1963) 589, 590, 591, 592, 593, 594 ; (1964) 629, 630, 631, 632, 633, 634.
Boerke Naasnieuws (1970) 990.
Brabant (1969) 941.
Brabants Heem (1963) 595 ; (1967) 835, 838 ; (1968) 874.
Bulletin van de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond (1969) 942.
Bulletin van de Musea van België (1959) [1962] 580, 581; (1960-1961) [1964] 635, 636, 637, 638 ; (1962-1963) [1965] 692, 693 ; (1964) [1966] 762, 763 ; (1966) [1968] 875, 876 ; (1967) [1969] 943, 944 ; (1968) [1970] 991, 992 ; (1969) [1971] 1037, 1038.
Bulletin des Musées de Belgique (1959) [1962] 580, 581 ; (1960-1961) [1964] 635, 636, 637, 638 ; (1962-1963) [1965] 692, 693 ; (1964) [1966] 762, 763 ; (1966) [1968] 875, 876 ; (1967) [1969] 943, 944 ; (1968) [1970] 991, 992 ; (1969) [1971] 1037, 1038.
Die Burger (1970) 993.

C

Cultuurtechnisch tijdschrift Utrecht (1966-1967) 764.

E

Eigen Leven (1972) 1114, 1115.

G

De Galm (1971) 1039.

H

De Haa-echtenaar (1970), 994 ; (1971) 1040, 1041, 1042, 1043, 1044, 1045 ; (1972) 1116, 1117, 1118.
Handelingen van het Congres [*van het*] *Verbond der Geschiedkundige en Oudheidkundige Kringen van België* (35ste 1953) 574.
Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis, gesticht onder de benaming « Société d'Emulation » te Brugge (1965) [1966] 765, 766, 767.
Heem (1968), 877, 878 ; (1970) 1025.
Heemkring Bonheiden (1971-1972) 1046.
Heemkundig Handboekje voor de Antwerpse randgemeenten (1967) 839.
Heemschut (1971) 1047.
Heidebloemke (1971) 1048.

I

Het Ingenieursblad (1971) 1049.
International Police Association (1971) 1050.

J

Jaarboek [*van de*] *Aarschotse Kring voor Heemkunde* (1964) 639.
Jaarboek [*van de*] *Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde. Vlaamse Afdeling* (1958) [1961] 579 ; (1959) [1962] 582 ; (1960) [1963] 596 ; (1961) [1964] 640 ; (1962) [1965] 694 ; (1963) [1967] 840.
Jaarboek van de Vrijheid en het Land van Geel (1963) 597.

K

Komaan (1964) 641.
Kunst (1959) 577, 578.

L

Land zonder Grenzen - Land ohne Grenzen - Pays sans frontières (1972), 119.
't Land van Ryen (1964) 642.
Landbouwleven (1963) 598; (1964) 643, 644, 645 ; (1969) 945.
Limburg (1965) 695; (1967) 841 ; (1970) 995 ; (1971) 1051 ; (1972) 1120.
Limburgs Heem (1966) 768.

M

La Maison d'hier & d'aujourd'hui (1969) 979.
Meer Schoonheid (1967) 842.
Museumleven (1966), 769, 770 ; (1967) 843, 844 ; (1968) 879 ; (1969) 946, 947 ; (1970) 996, 997 ; (1971) 1052, 1053 ; (1972) 1121.

N

Natura-Limburg (1966) 761.
Neerlands Volksleven (1963) 599, 600 ; (1967) 845.
Noordgouw (1964) 646 ; (1965) 696.
Nordelbingen (1971), 1054.

O

Ons Heem (1963) 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615 ; (1964) 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665 ; (1965) 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735 ; (1966) 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 800, 801, 802 ; (1967) 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866 ; (1968) 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907 ; (1969) 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975 ; (1970) 998, 999, 1000, 1001, 1002, 1003, 1004, 1005, 1006, 1007, 1008, 1009, 1010, 1011, 1012, 1013, 1014, 1015, 1016, 1017, 1018, 1019, 1020, 1021, 1022 ; (1971) 1055, 1056, 1057, 1058, 1059, 1060, 1061, 1062, 1063, 1064, 1065, 1066, 1067, 1068, 1069, 1070, 1071, 1072, 1073, 1074, 1075, 1076, 1077, 1078, 1079, 1080, 1081, 1082, 1083, 1084, 1085, 1086, 1087, 1088, 1089, 1090, 1091, 1092, 1093, 1094 : (1972) 1122, 1123, 1124, 1125, 1126, 1127, 1128, 1129, 1130, 1131, 1132, 1133, 1134, 1135, 1136, 1137, 1138, 1139, 1140, 1141.
« *Ons* » *Nieuws* (1966) 803 ; (1971) 1041, 1042, 1043, 1044, 1045, 1046 ; (1972) 1116, 1117, 1118.
Onze Stam (1963) 616 ; (1965) 736, 737, 738, 739 ; (1966), 804, 805, 806 ; (1967) 867, 868, 869 ; (1968) 908, 909, 910 ; (1969) 976, 977 ; (1970) 1023, 1024 ; (1971) 1095, 1096, 1097, 1098, 1099, 1100, 1101 ; (1972) 1143, 1144, 1145, 1146.
Oost- (1964) 666 ; (1965) 740, 741.
Oostvlaamsche Zanten (1964) 667 ; (1966) 807, 808.
Overmaas Jaarboek (1970) 1025.

S

De Schakel (1965) 742.
De Standaard (1962) 583, 584, 585 ; (1963) 617, 618 ; (1964) 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681 ; (1965) 743, 744, 745, 746 : (1966) 809, 810, 811, 812, 813 ; (1968) 911 ; (1970) 1026 ; (1971) 1102, 1103, 1104 ; (1972) 1147.

T

Taal en Tongval (1963) 619.
Tijdingen van het Beatrijsgezelschap (1970) 1027.
Toerisme in Limburg (1964) 682.
Toerisme provincie Antwerpen (1965) 747.
De Toerist (1970) 989; (1971) 1036.
Tydskrif vir Geesteswetenskappe (1971) 1105.

V

Verslagen en Mededelingen van de Leiegouw (1966) 757.
Vie des Musées (1967) 870, 871 ; (1968) 912 ; (1970) 1028.
Vlaanderen (1969) 978.
Volkskunde (1962) 586.
Vrienden van Zuid-Afrika (1971) 1106.
Vrouwenbeweging (1964) 683, 684, 685, 686.

W

West-Vlaanderen (1963) 620.
De West-Vlaming (1958) 575.
Wetenschappelijke Tijdingen (1963) 621, 622 ; (1964) 687, 688 ; (1965) 748, 749, 750, 751 ; (1966) 814, 815, 816, 817, 818,

819, 820, 821, 822, 823, 824 ; (1968) 913.
De Woonstede door de eeuwen heen (1969) 979.

Z

Zeitschrift für Volkskunde (1968) 914, 915.
't Zwaantje (1965) 752, 753, 754 ; (1966) 825, 826, 827, 828 ; (1967-1968) 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933.

MEDEWERKING AAN FEESTBUNDELS
(In chronologische volgorde)

Album Archivaris Jos. De Smet (1964) 627.
Album Jan De Cuyper aangeboden bij zijn zeventigste verjaardag (1966) 757.
De Bouwnijverheid. Studies uitgegeven door Nationale Confederatie van het Bouwbedrijf ter gelegenheid van haar XXe verjaardag (1966) 758.
Gaston Feremans herdacht (1966) 759.
Gedenkboek. Natura-Limburg bestaat 20 jaar, 1966 (1966) 760.
Album Dr. M. Bussels (1967) 834.
Donum Henrico Mandos sexagenario ab amicis oblatum (1967) 835.
Album Joseph Delbaere (1968) 873.
Album Antoon Viaene (1970) 981.
Historische bijdragen opgedragen aan Monseigneur Dr. H. Kesters (1971) 1032.
Vriendenboek A.J. Bernet Kempers (1971) 1033.
Eugeen van den Broeck 60 (1972) 1111.

MEDEWERKING AAN VERZAMELWERKEN
(In chronologische volgorde)

Standaard Encyclopedie (1966) 761.
Winkler Prins Encyclopedie voor Vlaanderen (1972) 1112, 1113.

Afgewerkt op 31 december 1972.

Mortsel. *Frans Sillis.*

Afbeeldingen

Afb. 23.
Profane hartehand.

Afb. 24.
Geestelijke hand als devotiesantje.

Afb. 25.
Geestelijke hand als devotiesantje.

Afb. 26.

Afb. 27.

Geestelijke hartehand met memento-mori-teksten.

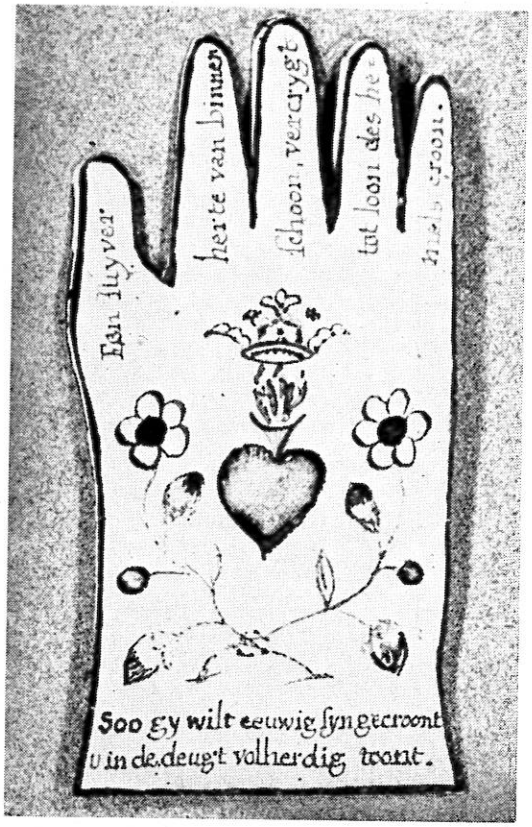

Afb. 28.

Afb. 29.

Geestelijke hartehand met memento--mori-teksten.

Afb. 30. Vijfvoeterij.
(Foto Jo de Buck, Zottegem)

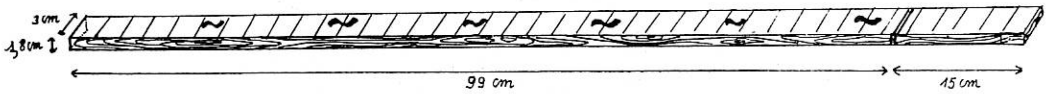

Afb. 31. Duimstok

Afb. 32. Steekwapen met driesnijdig toelopende kling.

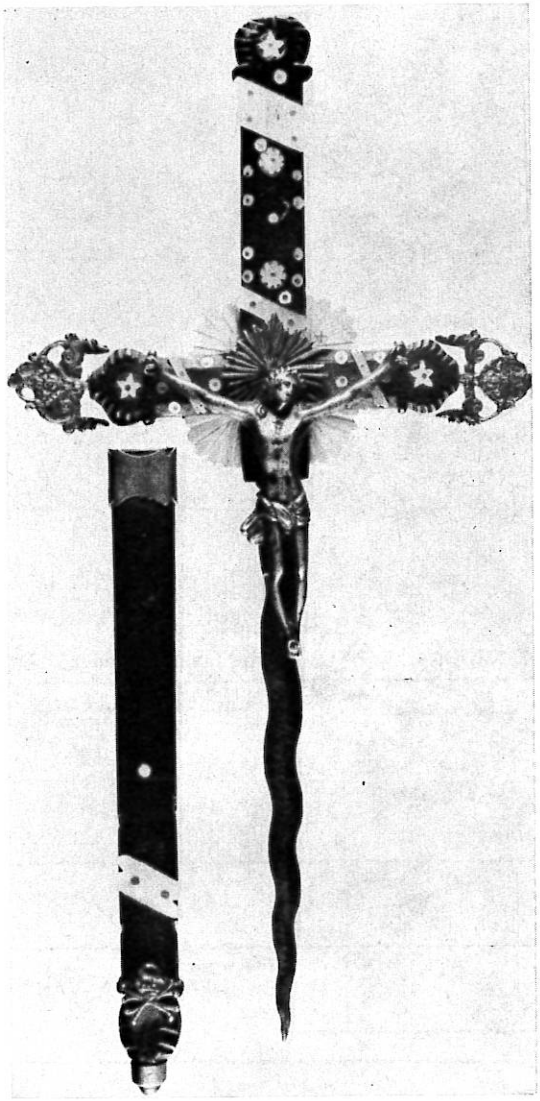

Afb. 33. Kruisbeeld-dolk.
Volkskundemuseum, Antwerpen. M.F. 64.76.3477/
Kat. nr. O. du Caju 539 - L. 35 cm, B. 17 cm.
(Eigendom « Bulletin der Belgische Musea »).

R. van der Linden

Afb. 34.
Een speler in startstand. Hij houdt de struifvogel bij het uiteinde van een lederen riempje tussen duim en wijsvinger vast (Struifvogelmaatschappij De Kroon, Lier).

GROOT SPEL STAD LIER Nr...../.....

Struifvogelschuttersmaatschappij «DE KROON»

Gesticht in 1952

Lokaal «DE KROON» bij PIKO, Antwerpsesteenweg 257 Lier.

Prijskamp van .....

Zondag .....**19**.....

Naam van de schutter : .....

Maatschappij : .....

De Schrijver : A. VAN PARIJS

Afb. 35.
Deelnemingskaart voor een prijskamp van De Kroon, Lier.

F. Verstreken

Afb. 36.
Achter de tafel : de schrijver en de pinnentrekker, die als scheidsrechter optreedt.
(Struifvogelmaatschappij De Kroon, Lier).

STAD LIER

Maatschappij DE KROON, W. Van Parijs, Antwerpsesteenweg, 257, LIER

TER GELEGENHEID VAN LIER - KERMIS

GROTE SCHIETING OP HET

STRUIFVOGELSPEL

MET MEDEWERKING VAN HET STADSBESTUUR

OP ZONDAGEN 4 JUNI - 11 JUNI 1972

INSCHRIJVING

Zondag 4 juni van 14 tot 18 u. — Zondag 11 juni van 14 tot 17 u.

DAARNA KAMPING

4.500 fr. prijzen verdeeld als volgt:

Buiten spel 2500 fr. prijzen
Rozenprijs 250 fr. — Enenprijs 250 fr.
Verder 200-170-125-100-90-80-70-60-50-30 en 25 fr.
Zelfde prijzen voor het laag getal
Elke liefhebber mag 2 doorgangen spelen.
Hoog en laag.
Inzet 15 fr per doorgang.

Binnenspel 2000 fr. prijzen
Rozen 175 fr. — Enenprijs 175 fr.
Verder 150-125-100-90-80-70-60-50-40-30 en 30 fr.
Zelfde prijzen voor het laag getal
Doorgangen onbeperkt
Inzet 10 fr. per doorgang

DE MAATSCHAPPIJ IS NIET VERANTWOORDELIJK VOOR GEBEURLIJKE ONGEVALLEN, ZIE REGLEMENT IN HET LOKAAL.

HET BESTUUR: DE SCHRIJVER A. VAN PARIJS — DE VOORZITTER F. HELLEMANS — DE SCHATBEWAARDER K. LODEWIJCKX

BIEREN Jos VANSPRINGEL LIMONADEFABRIEK « PALLIETER » Mechelsesteenweg 24 - 26 Lier – Tel. 70.04.12

Afb. 37.
Aanplakbiljet voor de grote schieting van Lier-kermis 1972.

A. SEVENANT en W. ROELS, *Permeke-Jabbeke Route, West-Vlaanderen, 1972,* 11 bl., 2 kaarten, 20 fr. Bestellen bij gemeentesecretaris Marcel Clicteur, Graaf-de-Renesselaan 3, 8220 Jabbeke, of op P.R. nr. 493581 van H. Clicteur, Jabbeke. Aangenaam en sappig geschreven, bevat deze gids een aantal historische gegevens van het goede allooi. Een voorbeeld voor wie een route in mekaar steekt.

H.P.H. JANSEN, *Middeleeuwse geschiedenis der Nederlanden,* Antwerpen, 1971, 301 blz. Bestellen bij Het Spectrum, Marsstraat 66, 2600 Berchem-Antwerpen. Het is een pocketboek voor « studie en praktijk » uit de Prisma-Compendiareeks. Alleen reeds voor zijn korte en overzichtelijke « stambomen » van vorstenhuizen enz. en zijn jaartallenlijst zou men het niet willen missen. De plaatsnamen — en personenregister — maken deze uitgave tot een handig naslagwerkje, dat veel tijd en opzoekingen bespaart.

R. BOTERBERGHE, *Blankenberge, Gentele route, 1972,* Blankenberge, 1972, 19 blz., rijk geïllustreerd en 1 kaart. Bestellen bij Dienst van Toerisme, Stadshuis, 8370 Blankenberge. Deze folder in kleurendruk is een streling voor het oog. Het verstrekt de bijzonderste historische gegevens over elk dorp. Bij een volgende uitgave zou het aangenaam zijn onderschriften bij de foto's en een verwijzing naar de kaart aan te treffen. Fijn werk.

W. BONCQUET, *De Administratie der Registratie en Domeinen en haar Archief,* Handzame, 1971, 192 blz. Bestellen bij Wilfried Boncquet, Leopold III-laan 22, 8500 Kortrijk. Prijs 350 fr. Ieder heemkundige zou « die bron van kennis van zijn heem moeten nagaan », zoals werd medegedeeld op onze tweede Landdag. Eindelijk een handboek — en welk een — dat toelaat om in deze berg onbekende dokumenten, vanaf 1539 tot 1970, zijn weg te vinden. Zulk een naslagwerk hoort thuis in een bibliotheek van een heemkring. Kijkt eens de algemene klapper na en U wordt ook koper van dit boek.

R. DESNERCK, *Oostends woordenboek,* Handzame, 197, 575 blz. met vele illustraties. Bestellen bij Roland Desnerck, Zeedijk 357, 8400 Oostende. Prijs 750 fr. op P.R. 6982.76. Sedert De Bo's *Westvlaamsch Idioticon* en Gezelles *Loquela* verscheen in West-Vlaanderen geen werk van zo een omvang en gehalte. Zeer voorname aanwinst voor onze heemkunde. De kust bezit nu een woordenboek, dat elke streek haar zal benijden. Toch is de behandelde stof zodanig uitgebreid dat ieder heemkundige dit woordenboek met veel vrucht zal raadplegen.

M. COORNAERT, *De topografie, de geschiedenis en de toponimie van St.-Pieters-op-de-Dijk tot 1899,* Brugge, 1972, 313 blz., 29 foto's en 7 kaarten. Bestellen bij de Heemkundige Kring Maurits Van Coppenolle, Lege Weg 133, 8200 St.-Andries-Brugge. Dit boek geeft een goede geschiedenis van deze parochie vanaf 1600. Ieder, die de streek rond Brugge of de polders bestudeert, zal dit werk moeten raadplegen. Hartelijke gelukwensen aan ons medelid M. Coornaert voor deze « bijbel » over een verdwenen lokaliteit, waarover geen geschiedkundige bijdrage of parochieboekje is verschenen.

E. VAN HOONACKER, *Kortrijk in oude prentkaarten,* Zaltbommel, 1972, 156 fotografische reprodukties. Bestellen bij Dr. E. Van Hoonacker, Stationstraat 11, 8500 Kortrijk of bij Europese Bibliotheek, Gasthuisstraat 12, Zaltbommel, Nederland. Prijs 275 fr., voor België : Kredietbank N.V., Torengebouw, Antwerpen. Rek. nummer 410-0920261-45. Wat opvalt in dit fotoboek met prentkaarten uit de negentiende en het begin der twintigste eeuw is de juiste datering van ene totaal veranderde stad. Historisch en archeologisch juist zijn de passende predikaten voor het woord vooraf en de ondertekst die ons medelid E. Van Hoonacker « con amore » als begeleiding voor dit werk schreef.

OPROEP

De studie van de dialekten is onmisbaar in de taalkunde. Het verzamelen van dialektmateriaal is onmogelijk zonder de hulp van vele lokale medewerkers. Dit geldt zeker voor het opstellen van een Woordenboek van de Vlaamse Dialekten (West-, Oost- en Frans-Vlaanderen), wat in het Seminarie voor Nederlandse Taalkunde en Vlaamse Dialektologie van de Rijksuniversiteit te Gent op het getouw gezet wordt.

Daarom deze oproep : Wie bereid is om de twee à drie maand een geschikte zegsman op te zoeken en een vragenlijst in te vullen, schrijve een gele briefkaart naar het Seminarie voor Vlaamse Dialektologie, Woordenboek van de Vlaamse Dialekten, Blandijnberg 2, 9000 Gent. Daarop worden volgende gegevens vermeld : Naam, voornaam, geboortejaar, volledig adres met postnummer en de naam van de plaats (stad, gemeente, dorp, gehucht, wijk) waarvoor men wil invullen. Suggesties van andere namen en adressen van personen die eventueel kunnen meewerken, zijn welkom.

Bij voorbaat dank voor uw gewaardeerde medewerking.

Namens Prof. em. Dr. Willem Pée en Prof. Dr. V.F. Vanacker.

H. Ryckeboer. Wetenschappelijk medewerker.

ONS HEEM

Tweemaandelijks tijdschrift van het Verbond voor Heemkunde, Vereniging zonder Winstoogmerk.

OPSTELRAAD

EINDOPSTELLER : Aalmoezenier A. Lowyck, Lege Weg 20, 8200 St.-Andries-Brugge.

Verantwoordelijke :

ONZE STAM : Lic. Dan. Verstraete, Engelendalelaan 18, 8320 Assebroek.

Antwerpen : Dr. Jozef Weyns, Herkenrodeplein 1, Bokrijk, 3600 Genk.

Brabant : Drs. Trudo J. Gerits, Abdij, 3281 Averbode en Lic. A. Smeyers, Grootveldstr. 13, 1641 Alsemberg.

Limburg : Dr. J. Weyns en Drs. T.J. Gerits.

Oost-Vlaanderen : Lic. R. van den Abeele, Kerkstr. 27, 9830 St.-Martens-Latem.

West-Vlaanderen : Aalmoezenier A. Lowyck.

JAARABONNEMENT

Over te maken op postrekening NR. 4959 81 Verbond voor Heemkunde 9830 SINT-MARTENS-LATEM

Gewoon lidmaatschap	170 fr.
Steunend lidmaatschap	250 fr.
Beschermend lidmaatschap vanaf	500 fr.
Openbare besturen enz. Exklusief B.T.W.	200 fr.

Niet in de handel

Nederland en Vlaanderen-in Frankrijk. Geen toeslag.

Europese landen.	Toeslag 10 fr.
Overzee.	Toeslag 20 fr.

Genieten een korting :

Leden van Grote Gezinnen (nummer van kortingskaart N.M.B.S. en leeftijd opgeven) Studenten (Onderwijsinrichting en leeftijd opgeven) ze betalen 160 fr.

VERZENDING

Alle post betreffende de verzending van Ons Heem (adresverandering b.v.) dient gericht naar : B. Smeyers, G. Keyenlaan 10, 1160 Brussel.

RUILDIENST

Frans Sillis,
Christus-Koninglaan 50,
2510 Mortsel.

OVERDRUKKEN

Guido Ebrard, Sint-Martinusstraat 28, 1743 Sint-Martens-Bodegem.

VERBONDSBESTUUR

Erevoorzitter :
Drs. Jozef van Overstraeten, Parklaan 32, 9300 Aalst.

Voorzitter :
Dr. Jozef Weyns, Herkenrodeplein 1, Bokrijk 3600 Genk.

Ondervoorzitter :
Frans van Bellingen, L. de Brouckèrelaan 35, 1080 Brussel-Ganshoren.

Sekretaris :
Lic. Amaat Smeyers, Grootveldstraat 13, 1641 Alsemberg.

Penningsmeesteresse :
Olga Delaere, echtgte. Smeyers, Grootveldstraat 13, 1641 Alsemberg.

Leden van Raad van Beheer :
Aalmoezenier A. Lowyck, Lege Weg 20, 8200 Sint-Andries-Brugge.
Graaf Moretus Plantin de Bouchout Rosier 20, 2000 Antwerpen.
Lic. Raf van den Abeele, Kerkstraat 27, 9830 Sint-Martens-Latem.
Lic. Dan. Verstraete, Engelendalelaan 19, 8320 Assebroek-Brugge.

PRAKTISCHE RICHTLIJNEN

Voor de aankoop van **losse nrs. van de lopende jaargang** zal men het verschuldigde bedrag overmaken op de **P.R. 4959 81 van het verbond voor Heemkunde, Sint-Martens-Latem,** met nauwkeurige aanduiding van het gewenste nr. op het strookje. Bestellingen van **oude jaargangen en lossse nrs.** van die jaargangen, alsmede bestellingen van onze andere uitgaven, dienen schriftelijk overgemaakt aan **Verbondsvoorzitter dr. Jozef Weyns,** Herkenrodeplein 1, 3600 Genk (Bokrijk). Het bestelde wordt, indien voorradig, verzendklaar gemaakt, de prijs aan de besteller meegedeeld. Na beschrijving van dit bedrag op onze P.R. 4959 81 wordt het bestelde toegestuurd.

LET WEL : Van de oude jaargangen kunnen slechts de bijzondere nrs. gewijd aan tin, haard en tegels afzonderlijk worden bekomen ; daarvan werd een hogere oplage gedrukt. De andere bijzondere nrs. worden niet afzonderlijk verkocht. Men zal begrijpen waarom : indien wij die rozijnen er laten uitpikken, zouden bestellers van volledige jaargangen weldra die nrs. moeten missen.

OPMERKINGEN VOOR ONZE MEDEWERKERS :

1. Alle kopij moet in tweevoud worden getikt. De schrijver bewaart één eksemplaar, dat hij gebruikt ter verbetering van de drukproeven.
2. Ieder is verantwoordelijk voor zijn bijdrage.
3. Wie teksten uit Ons Heem overneemt, moet ons tijdschrift vermelden, met jaargang en blz.
4. De kopij moet drukklaar zijn volgens de ter zake thans geldende normen.
5. Wie iets vraagt zonder bijvoeging van een postzegel voor antwoord, verspeelt zijn recht op antwoord.

Drukkerij E. Vercruysse en Zoon, p.v.b.a., Diksmuideheirweg 36, 8200 Brugge-Sint-Andries, tel. 135.24